

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 5 (138) ■ Mai 2022

Monumentul eroilor din Lunca Bradului – Mureş

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Între îndoială şi îndărătnicie

Gheorghe PĂUN

Termenul „îndărătnicie” poate fi înlocuit cu perseverenţă, speranţă, datorie, revoltă şi încă altele. *Îndoiala* rămâne şi (pentru că) este un sentiment a cărui aripă amar-neliniştitoare mă atinge din când în când. Îndoiala şi oboseala (despre care i-am auzit vorbind şi pe unii colaboratori ai revistei). O fi din cauza vârstei, a vremurilor (pandemice şi post~), o fi parte a unui *sindrom de neajutorare învăţată*, cum spun, doct, psihologii? Poate fi câte ceva din toate, dar, pe total, slavă Domnului, deocamdată, tot mai puternică e îndărătnicia. A mea şi a colaboratorilor.

Îndoiala se referă – nu vă grăbiţi să mă judecaţi – la rolul-rostul revistei şi, mai specific, al editorialelor, în care, recunosc, am devenit tot mai pesimist, mai neîncrezător în „sănătatea” omenirii, a civilizaţiei contemporane. Mi s-a şi reproşat pesimismul, dar nu am alegere. Mă uit în jur, mă uit pe harta lumii, mă uit în istorie şi prin minte îmi trec tot felul de idei, modele, chei de înţelegere a multelor lucruri stranii la prima vedere, ba chiar şi la a doua, şi toate spun de rău. Sunt „de vină” pentru înţelegerea mea negativistă şi (sintagma este opusă „legiunilor de imbecili” despre care vorbea Umberto Eco) un „pluton de înţelepţi”, de la Spengler şi Toynbee la Chomsky şi Harari, de la Vintilă Horia la Berdiaev (găsiţi multe alte nume în articolele din revistă, din ultimii ani, semnate de Horia Bădescu şi Theodor Codreanu, pentru a nu-i invoca decât pe aceştia doi), care ne-au prevenit de atâtea ori că „lumea nu merge bine” (aluzie la cartea *Cum merge lumea*, a lui Chomsky). Reducând totul la un slogan, nu mai trăim vremurile galante ale lui „cherchez la femme”, ci pe cele cinic-pragmatice ale lui „follow the money”. Banii (şi puterea) sunt criteriu şi indicator pentru *elită* (cluburi, grupuri, familii, forumuri, corporaţii), organizaţiile internaţionale şi oengeurile sunt instrumente directe, suprastatale, ale acesteia, guvernele sunt instrumente executive, cetăţenii sunt resursă. Am rezumat o parte dintre editorialele din ultima vreme.

La ce bun (aceste editoriale)?, întreabă un drăcuşor, adăugând picături de otravă de genul „cine le citeşte, cine le ia în serios?”, „nu vezi ce eficienţi sunt guralivii de la TV?” (mercenarii, vrea drăcuşorul să spună), „uită-te cum se votează”, „uită-te la politicieni, la guvernanţi”, „vezi cum TV-ul bate de departe viaţa (făcând alb din negru şi negru din alb, la comandă)”, „nu se mai poate face nimic”… Sentinţa „concluzie” parcă vine dinspre elite-guvernanţi, că tare le-ar plăcea/folosi ca ea să ne intre odată şi odată în cap! – oare drăcuşorul să fie şi el propagandist-angajat?...

Pandemia din care tocmai am ieşit (oare?) oferă perfecte „studii de caz” pentru „sceneta” ridicolă, perfect lămuritoare, dar mereu uitată, ascunsă sub emoţia iminentei noi catastrofe anunţate pe ecran, cu următorul scenariu general: de undeva „de sus” se induce o idee, mass-media o promovează, o mare parte dintre „formatorii de opinie” (cei cu banii, ideile şi conştiinţa în plic) se aliniază zgomotos, apar şi „disidenţii”, unii din luciditate, alţii din obişnuinţă, „disidenţii” sunt ridiculizaţi, blamaţi, aneantizaţi, o parte dintre ideile lor se dovedesc ulterior valabile, implicit, o parte dintre ideile oficiale se dovedesc eronate, dacă nu direct şi imoral interesate, dar „tonomatele” (caracterizare ex-prezidenţială, inspirată) nici vorbă să clipească, recunoscându-şi vreo vină, totul e împins într-un trecut încăpător ca un rezervor-malaxor de episoade jenante.

Dar, nedumerirea mea cea mare nu vine dinspre propagandiştii media (îi deplâng doar pe cei educaţi şi/sau inteligenţi, pentru că presupun că ceva jenă îi bântuie), ci dinspre victimele lor. Cum se face că atâta lume cade atât de deplin în capcană, preluând cu voluptate opiniile oficiale, ignorând orice detaliu care ar aduce vreo umbră de îndoială? Cunosc destui oameni care se transformă în apărători aproape agresivi ai „directivelor” ingurgitate. Iar pe bloguri şi forumuri, chiar agresivitate găsim, dar acolo sub acoperirea anonimatului.

Apare aici sugestia unei explicaţii: *apartenenţa la un grup* (şi anonimitatea). Psihologii ştiu asta de multă vreme şi e aproape înfricoşător ceea ce ştiu: nevoia de apartenenţă este plasată destul de aproape de baza piramidei lui Maslow a nevoilor umane; în grup („modern” se spune *bulă*), oamenii se comportă altfel decât izolat, uneori altfel decât normal (plasarea într-un grup dă un sentiment de confort, de protecţie, de infailibilitate în raport cu grupurile „rivale”, reduce responsabilitatea, „teama de a fi prins”); sloganul „mai bine să greşeşti împreună cu grupul decât să ai dreptate împotriva lui” este cunoscut (şi promovat de partide, de exemplu); masele devin uşor turme (Gustave le Bon, încă de prin anii 1890), iar Nietzsche, chiar ceva mai devreme, spunea (Aforismul 156, din *Dincolo de bine şi de rău,* 1886) că „Nebunia în rândul indivizilor este rară, dar în rândul grupurilor ea este regula”.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Sunt o seamă de medici a căror îndărătnicie teoretică este atât de mare încât puţin le pasă dacă bolnavul lor merge bine ori rău: odată diagnoza făcută, acest din urmă e condamnat să bea seria întreagă de decocturi prescrise de discipolul lui Ipocrat. Zvârcolească-se cât o pofti, meargă-i cum i-o merge, hapurile trebuiesc înghiţite, fumurile trebuiesc inhalate, pentru că aşa scrie la carte. Dar s-o potrivi starea bolnavului ori nu cu cele spuse în carte, asta nu-l priveşte pe medic; e vina bolnavului dacă, tratat sistematic, după idei preconcepute şi *a priori*, a dat ortul popii. Fost-a tratat conform regulilor? Asta-i cestiunea. Dacă şi-a zvârlit potcoavele şi ni s-a închinat cu plecăciune e treaba lui.

Astfel ni se pare şi medicul nostru politic, d. C.A. Rosetti. Legea electorală, iată cauza tuturor relelor; sufrajul universal sau măcar apropierea de el, iată medicamentul singur care, aplicat României, are s-o lecuiască de toate urmările domniei fanarioţilor, invaziunilor ruseşti, imigraţiunii străinilor, decăderii economice şi politice.

D. C.A. Rosetti ne spune chiar că a studiat istoria în curs de atâţia ani de zile şi că la aceste rezultate teoretice a ajuns; aşadar nu mai rămâne îndoială că, cu câteva paragrafe noi de lege, starea se va-ndrepta numaidecât.

Permită-ne d. C.A. Rosetti a-i face o mărturisire modestă, căreia va binevoi a-i da puţină crezare. Şi noi am studiat istoria. Din această istorie, scrisă de oameni nepărtinitori, am constatat cu mirare că starea bună sau rea a unei societăţi nu atârnă mai niciodată nici de forma de guvernământ, nici de legi, ci cu totul de alte împrejurări. Am constatat cu mirare cum despoţi care considerau statul ca o proprietate a lor şi legile ca pe nişte acte de bunăvoinţă personală au produs cele mai fericite rezultate în ţările supuse lor. Un Frederic II, un Iosif al II-lea, un Petru cel Mare, o Elisabetă a Angliei au întemeiat cultura, buna stare economică, dreptatea în statele lor; guvernul unui despot ca Napoleon I a făcut mai mult pentru bunăstarea şi administraţia regulată şi îngrijită a Franţei decât tot şirul de regi dinaintea lui. Pe de altă parte, state care au avut sufrajul universal, ca Roma sau ca republicile Greciei, au decăzut până unde numai o colectivitate omenească poate cădea şi tocmai medicamentul prescris de d. C.A. Rosetti a fost unealta cea mai puternică a unei tiranii cumplite, adeseori bestiale.

Aşadar, dacă nu tăgăduim că multe din cele ce se petrec în vremea alegerilor sunt conforme adevărului, nu e pentru că am crede că prin reforme s-ar putea aduce vreun bine. Suntem siguri că o altă stare de cultură, că mai multă ştiinţă, o mai îngrijită educaţie, o accesibilitate mai reglementată la demnităţile publice, după măsura meritului şi învăţăturii, ar da rezultate mai bune, oricare ar fi forma de guvernământ în România; şi că, din contra, cele mai excelente legi scrise pe hârtie nu vor avea niciun efect într-o ţară unde munca agricolă se face cu aceleaşi instrumente primitive şi cu aceeaşi risipă de putere musculară ca acum cinci sute de ani, unde muncă industrială nu există, unde învăţământul de la bază pân-în vârf e mediocru.

(*Timpul,* 7 septembrie 1881)

Era greu de admis să mai existe vreo grădină de guvern undeva pe faţa pământului care s-aducă cu-al nostru. Cu toate acestea, el are pereche în guvernul unguresc. Nu se putea altfel. În Ungaria, ca şi la noi, cine nu se pricepe la nimic se ocupă de politică. Şi acolo, „maghiarism”, „patrie maghiară” etc. sunt o marfă politică, a fi maghiar – de orice origine – este, nu o cestiune de rasă, ci o industrie, un negoţ adesea foarte lucrativ, întocmai precum la noi e o breaslă anume a fi patriot – orideunde ai fi. Poziţia sectei patriotismului cu degete lungi e aproape mai favorabilă dincolo decât dincoace de Carpaţi, căci imensa majoritate a populaţiunii, adică 2/3, neştiind ungureşte, îşi poate închipui oricine că a şti acest preţios idiom constituie un privilegiu pentru a ferici ţara.

Gazeta generală cuprinde o descriere a Banatului Timişorii, provincie locuită în cea mai mare parte de români. Ea prezintă un îndoit interes, întâi asemănările cu starea de lucruri de la noi, apoi tabloul unei populaţiuni române guvernate de maghiari.

(*Timpul,* 14 octombrie 1882)

(Urmare de la pag. 1)

Cum să nu devii pesimist, citind toate acestea şi constatând că oamenii de azi sunt (suntem) tot mai *grupaţi,* clasificaţi, prinşi în *bule* (pe reţele) *sociale* care funcţionează, desigur, exact aşa cum au observat/teoretizat psiho-sociologii (socio-psihologii): membrii unui grup devin victime ale grupului (căutaţi pe internet după sintagma „victims of groupthink”), „hipnoza de grup” este acaparatoare şi trainică, grupurile îşi elimină disidenţii, un lider de grup poate influenţa din plin evoluţia grupului, ieşirea din grup nu e deloc uşoară, presiunea grupului distorsionează şi judecăţile, şi acţiunile individului.

Prin ultimele cuvinte aproape am citat titlul unui articol vechi (din anul 1951) şi bine cunoscut al lui Solomon E. Asch, de fapt, un capitol dintr-o carte (a se vedea, pentru mult mai multe detalii, cartea lui S.E. Asch, *Social psychology,* Prentice-Hall, New York, 1952), în care este descris un experiment faimos privind influenţa grupului asupra individului. Dau câteva amănunte pentru că multe lucruri neplăcute „din viaţa reală” se pot explica astfel, dar se găseşte aici şi o observaţie aducătoare de optimism – scoţând astfel editorialul de faţă de sub umbra îndoielii din titlu…

Pe scurt, experimentatorul alege un număr de complici, să zicem, opt, şi un „cobai”, cărora le pune în faţă câte o foaie de hârtie pe care sunt desenate trei segmente de lungimi apropiate, dar vizibil diferite, lângă care apare un al patrulea segment, despre care cei nouă sunt întrebaţi cu care dintre primele trei segmente este egal. Răspund mai întâi, pe rând, cei opt complici, toţi indicând un acelaşi segment, dar nu pe cel care cu adevărat este egal cu cel de-al patrulea. Ultimul care se pronunţă este persoana inocentă, subiectul experimentului. Ceea ce se întâmplă poate fi greu de prezis, greu de acceptat: cam o treime dintre „cobai” repetă răspunsul eronat al grupului, al celor opt dinainte. Întrebarea este clară, răspunsul corect este clar, la vedere, dar presiunea grupului este suficientă pentru a induce nu numai nesiguranţă, ci aliniere la opinia majorităţii – de fapt, a unanimităţii!

Un punct extrem de important: unanimitatea! S.E. Asch a testat mai multe ipoteze de lucru, variind dimensiunea grupului (de pe la 3-4 membri apare deja distorsiunea, ea creşte până pe la 7-8, apoi se stabilizează), răspunsul „cobaiului” depinde foarte mult de personalitatea acestuia, de antecedentele psihologice (cam două treimi nu se lasă influenţaţi-păcăliţi), dacă apare măcar un „disident”, care să indice răspunsul corect, atunci persoana sub investigaţie „prinde curaj” şi răspunde corect, lucru care se întâmplă chiar şi atunci când unul dintre primii opt răspunde incorect, dar altfel decât majoritatea. Mai sunt detalii, desigur, dar mă opresc pentru a sublinia observaţia aducătoare de optimism: „hipnoza de grup” practic dispare dacă grupul nu este perfect omogen (în ideile/alegerile promovate) – mai ales la întâlnirea cu o personalitate lucidă, puternică! În mod natural, grupurile/bulele îşi elimină disidenţii; în mod organizat, programatic, organizaţiile mari (guverne, partide, supra-guverne) încearcă prin toate mijloacele să elimine disidenţii, inclusiv din organizaţiile şi grupurile subordonate. Un disident ruinează „unitatea de monolit”, coagulează o mişcare alternativă, poate submina o întreagă campanie de „spălare pe creier”. (Să ne amintim vehemenţa cu care, fără argumente medicale, au fost linşaţi mediatic medicii care îndrăzneau să iasă în public cu tratamente anti-Covid, şi nu de alţi medici, ci mai ales de ziariştii „oficiali”, „virusologi” atunci, experţi acum în ale războiului – dar asta e altă poveste.)

Aşadar, îndoiala din titlu nu este, psiho-sociologii ne-o garantează, justificată! Am uitat deja de ea…

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Cidul şi privighetoarea

Horia BĂDESCU

De aproape patru secole, replica nobilului Don Rodrigo, alias Cidul, din piesa cu acelaşi nume a clasicului francez Pierre Corneille, *La valeur n'attend point le nombre des années* (*Valoarea nu aşteaptă s-ajungi la centenar*, în traducerea jucăuşă a lui George Topîrceanu), a intrat în patrimoniul paradigmelor existenţiale menite a structura statutul social al individului nu în funcţie de experienţa dată de vârstă, ci de excelenţa calităţilor native şi morale, altfel spus, de înzestrarea naturală şi de caracter. Tălmăcită şi răstălmăcită în fel şi chip, timp suficient fiind pentru aceasta, adesea după criterii sociale, politice, generaţionale, cu apăsarea pedalei pe intrinseca latură juvenilă, replica eroului spaniol a generat în modernitate, deopotrivă, narcisismul şi auto-suficienţa noilor generaţii şi disputa, ca să nu spun războiul, acoperit sau la vedere, între tineri şi vârstnici. Dispută încurajată de necesităţile şi noile „valori" ale globalizării şi *Marii resetări* pe care o implică aceasta.

Am mai glosat pe marginea acestui subiect care opune dinamismul, presupusa lipsă de prejudecăţi şi deschiderea tinerilor spre nou, experienţei, judecăţii mature, înţelepciunii şi măsurii vârstnicilor. Pentru direcţia în care evoluează sinucigaş umanitatea, este evident că artizanii viitorului au nevoie cu precădere şi prioritate de naivitatea, energia şi deficitul de memorie socială şi istorică – memorie susceptibilă a cântări lucrurile înainte de a da cu capul în zid – generaţiilor june. Sărutaţi în creştet, răsfăţaţi cu statutul de campioni ai înnoirilor, bătuţi a încredere pe spate, copiii teribili ai contemporaneităţii s-au lepădat de orice legătură cu trecutul stânjenitor al umanităţii, purtător de valori morale, spirituale şi existenţiale anacronice. Ei pot totul, ştiu totul, n-au nevoie să fie educaţi, nici învăţaţi. Ei se autoeducă după codul nescris al găştii, ei sunt autodidacţi, iar acolo unde se împotmolesc au la îndemână atotputernicul, atotştiutorul internet, mai tare decât orice dascăl. Exemplarele de excepţie, Don Rodrigii vremurilor noi, nu intră în psihologia de haită cultivată de internet şi nici nu sunt chemaţi să facă parte din aceasta.

În realitate însă lucrurile sunt mult mai simple. Poţi să fii bătrân şi prost, precum, la fel de bine, tânăr şi prost! Poţi să fii un vârstnic fără talent şi un tânăr la fel de lipsit de har. IQ-ul ţine de înzestrarea primită de la părinţi şi de la Cel de Sus. Vârsta nu e o garanţie de valoare. Numai că la valori egale, senectutea adaugă zestrea experienţei, pe care valorosul imberb nu o are. Experienţa ce oferă termeni de comparaţie, o altă cumpănire a faptelor, un bagaj de abilităţi care înlesneşte şi califică făptuirea, o altă abordare a relaţionării cu lumea şi semenii. Las la o parte diversitatea existenţială, în cadrul căreia adagiul cornellian poate fi invocat, şi gradul de înţelegere a conceptului de valoare. În mânuirea sabiei ori a ordinatorului, excelenţa are doar o valoare de întrebuinţare. În termeni de umanitate, de cultură, de artă şi chiar de bună funcţionare a organismului social, lucrurile stau cu totul altfel!

Aşa cum ne-o arată şi existenţa speciilor care ne stau alături pe acest *pământ al oamenilor* – care nu este, cum ne place să credem, doar al nostru – disputa despre care vorbim aici nu face parte din natura vieţuirii. Doar că noi, oamenii, specie blestemată, nu facem decât să ne negăm şi să ne distrugem naturalitatea, umanitatea şi, odată cu noi, întreaga creaţiune a viului. Degeaba am constatat, de milenii, că fără acumulările morale, ştiinţifice, artistice ale celor ce ne-au precedat nimic durabil şi valoros nu e posibil, că, precum spune neamul acesta românesc, mult prea încercat de istorie, dar şi de uitare de sine, „Cine n-are bătrâni să-şi cumpere!" Noi înşine ne uităm prea ades dreptele judecăţi. Degeaba ne lovim de evidenţa lipsei de maeştri în universul artelor. Mi s-ar putea răspunde cu vorbele lui Aristotel: „Înveţi să cânţi din flaut, cântând din flaut!" Cu condiţia să ştii ce este flautul, câte orificii are şi, mai cu seamă, la ce foloseşte!

Am să mă întorc însă în lumea vieţuitoarelor alături de care ni se trece viaţa şi alături de care, spre norocul meu, am crescut, pentru un exemplu pe care l-am mai evocat cândva. Demult, la o vârstă care acum pare foarte îndepărtată, când nopţile erau pline de dor şi de insomnie, am ascultat de multe ori privighetorile. Cele care, după cum le este şi numele, ne privighează liniştea şi neliniştea sufletului. Le-am auzit cântecul legând pământul de stele, pânza de triluri ţesând lumea de nevăzutul văzduhului. Le-am întrezărit uneori făptura liliputană, cu flautul gâtului înălţat spre cer, trimiţând mesaje de armonie pură lumilor îngheţate în tăcerea fără de capăt, întrerupându-se brusc, aşteptând parcă un răspuns venit din pustiul înlăcrimat de aştri. Le-am iubit cu acea afectuoasă invidie cu care te apropii de marii artişti, cei de fiecare dată aceiaşi şi mereu altfel. Le-am iubit pentru virtuozitatea lor, pentru peremptoria dovadă a talentului înnăscut, egal cu sine de la început până la sfârşit. Chiar mult mai târziu, când ucenicia la academiile poetice ale lumii mi s-a dezvăluit a fi mai mult decât necesară pentru a afla măiestriile şamanismului liric, privighetorile au continuat să fie, pentru mine, la fel de uimitoare.

Până când, într-unul din anii din urmă ai trecutului mileniu, în care omul ajuns măsura tuturor lucrurilor a putut constata cu stupoare că, de fapt, ar trebui, mai degrabă, să fie pe măsura tuturor lucrurilor, pornind să afle ce vrea să zică aceasta, cineva a descoperit că există o şcoală de muzică a privighetorilor. Cercetătorul în cauză, îndrăgostit de măiestrele zburătoare, ascunse cu discreţie în umbră pentru a ne încânta doar cu fermecătoarele lor triluri, a descoperit că legile armoniei se predau şi aici novicelor zburătoare de către maeştrii cântăreţi cu penajul împuţinat de ani, dar cu gâtlejul doldora de ştiinţa dominantei şi contrapunctului.

Şi a mai aflat, spre stupefacţia mea, dar în logica firească a lucrurilor, că acolo unde asemenea maeştri lipsesc, cântecul privighetorilor nu e decât o sporovăială mai elevată de vrăbii!...

Nicolae Breban şi trădarea criticilor (III)

Theodor CODREANU

Ridicolul Heliade. Celelalte portrete critice, din a treia parte, sunt la fel de complicate şi, aparent, contradictorii, urmând grila Ion Negoiţescu, Gabriel Liiceanu, Matei Călinescu, cu particularizări în cazurile celor care, în conjuncturi similare, n-au trădat crezul estetic pentru politică şi ideologie: Eugen Simion, Gabriel Dimisianu, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Petru Poantă, Irina Petraş, creativi şi în sensul că analiza esteticului se complineşte cu particularizări identitare. Ca un veritabil Meşter Manole al criticii, bunăoară, Eugen Simion, în două legislaturi preşedinte al Academiei Române, s-a împărţit între propriile scrieri şi marile proiecte academice: editarea facsimilată a manuscriselor eminesciene, vis al lui Constantin Noica, trădat/uitat de discipoli, la prestigioasa Editură Humanitas (care avea condiţii tehnice optime pentru finalizare), apoi continuarea realizării de ediţii critice prin colecţia de tip Pleiade, proiectul *Dicţionarului general al literaturii române*, în şapte volume, ajuns la o ediţie a doua în opt volume, încheierea dicţionarului tezaur al limbii române, început în secolul al XIX-lea de Hasdeu ş.a. Asemenea realizări au fost posibile prin grupurile creatoare animate de năzuinţa esteticului, a marii culturi. Breban însuşi a clădit poate cea mai vie revistă a prezentului, *Contemporanul. Ideea Europeană*, cu editura omonimă, operă de grup restrâns, numit de Aura Christi „tribul Conte", care a reuşit să adune pe cei mai distinşi intelectuali ai prezentului, îmbinând ţinuta academică cu interesele stringent-majore ale literaturii şi culturii româneşti: „Cred că e absolut inutil – încheie capitolul de portrete Nicolae Breban – să adaug că eu mă aflu în tabăra celor care – ca şi înaintaşii şi modelele noastre, un Eminescu, un Iorga, un Blaga, un Călinescu – cred că noi românii suntem apţi, iată, în sfârşit, după o iute, poate convulsivă evoluţie şi sincronizare, să producem reale valori – naţionale şi universale". (p. 242) Poate să fie aici şi orgoliul fecund (unii acuzându-l de „megalomanie", p. 256) al maestrului său, Friedrich Nietzsche, din *Ecce homo, De ce scriu eu cărţi aşa de bune*: „Îmi cunosc întrucâtva privilegiile de scriitor; în anumite cazuri mi se confirmă în ce măsură familiarizarea cu scrierile mele «perverteşte» gustul. Pur şi simplu nu mai suporţi alte cărţi, cel puţin pe cele filosofice. Este o distincţie fără de egal să intri în această lume aleasă şi delicată, – pentru asta nu poţi fi în niciun caz german; este, în definitiv, o distincţie pe care trebuie s-o fi meritat. Cel care se înrudeşte însă cu mine prin *altitudinea* voinţei trăieşte adevărate extaze ale învăţării: căci eu vin din înalturi pe care nicio pasăre nu le-a atins în zborul ei, cunosc hăuri în care niciun pas nu s-a rătăcit". (1) Fericit orgoliu nietzschean şi pentru Nicolae Breban, pe care puţini, foarte puţini dintre criticii săi l-au decriptat.

Nu mă miră că a patra parte a cărţii are titlul provocator *Stafia prezentului* (ca şi cel al întregului, *Trădarea criticii*), sugerat de începutul Manifestului Partidului Comunist de la 21 februarie 1848, cu *stafia* care umblă prin Europa, operă a lui Friedrich Engels şi Karl Marx. Stafia prezentului care umblă nu doar prin Europa, ci şi pe mapamond, începând cu America, se numeşte, acum, *corectitudine politică,* ca neomarxism cultural, clocit, la început, în minţile a doi distinşi gânditori şi lideri comunişti, Georg Lukács şi Antonio Gramsci, concept agreat, trecut prin Troţki, apoi, prin Şcoala de la Frankfurt, de unde a străbătut oceanul, punând stăpânire pe multe universităţi care au transformat-o în „învăţătură" a viitorului. O „religie" seculară răsturnând, pentru a doua oară, după comunism, democraţia clasică prin punerea în prim-plan a *minorităţilor* de tot felul în dauna *majorităţilor* naţionale. La fel procedase şi comunismul leninist: i-a numit pe majoritari *menşevici* (adică „minoritari"), iar pe minoritatea proletară – „bolşevici", adică majoritari. Nu s-a mai întâlnit niciodată, în istorie, o mai vicleană înşelăciune. Avertizat asupra acestei înşelăciuni, neomarxismul cultural recunoaşte deschis că democraţia clasică trebuie să dispară definitiv în favoarea minorităţilor, singurele care nu greşesc şi care sunt purtătoare de *progres.* De aceea, neomarxiştii culturali ascund moştenirea filosofică şi se prezintă ca „progresişti", cum, de altfel, se autointitulau şi comuniştii.

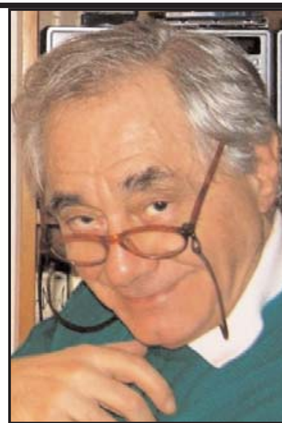
Principala consecinţă a noii ideologii este înlocuirea vechilor dictaturi (comunismul, nazismul) cu terorismul lingvistic şi cultural. (2) De pildă, limbile popoarelor, cimentate în mii de ani, trebuie revoluţionate, scoase din uz concepte „perimate", „reacţionare", ca *mamă, tată, soţ, soţie, Crăciun, bărbat, femeie, ţigan, negru, domn, doamnă* etc. În varii universităţi din Occident, s-a ajuns să fie excluse din programe personalităţi uriaşe ale culturii, ca Shakespeare, Chaucer, Mark Twain etc. Dar la fel au procedat şi comuniştii. În 1948, s-a editat un masiv volum cu autori şi titluri care trebuiau, de urgenţă, scoşi/scoase din biblioteci şi arse.

→

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

***E**xodul armenilor din Franţa spre pământul făgăduinţei...*

Imediat după război, sub oblăduirea Partidului Comunist Francez, aflat în guvernul De Gaulle, Moscova a făcut o propagandă intensă pentru „repatrierea" armenilor izgoniţi de genocidul perpetrat de turci. Deşi majoritatea armenilor deveniseră deja cetăţeni francezi, s-au găsit câteva mii care au crezut în propaganda rusească girată de Maurice Thorez, prim-secretar al PCF, dar şi de alte personalităţi respectabile. Deci, s-au îmbarcat la Marsilia pe două nave sovietice de pasageri unde li s-a oferit, la prima masă, o pâine albă cum nu mai văzuseră în Franţa dinainte de război! Călătoria s-a petrecut în cântece şi petreceri până au trecut de Bosfor. La primul prânz din Marea Neagră au găsit pe masă o pâine neagră ca pământul, plină de tărâţe, gozuri şi gunoaie.

Încă din Marea Egee câţiva pasageri s-au mirat de lipsa oricărui tratament acordat bolnavilor, dar şi-au spus că e doar o întâmplătoare neglijenţă şi au aşteptat sosirea la Batumi. Ce a urmat n-a fost deloc mai încurajator: suiţi în vagoane de marfă, au parcurs câteva zile drumul până în R.S.S. Armenia. Coborând din tren, unii au sărutat pământul patriei regăsite, sperând că totul se va schimba aici, că totul va începe de aici încolo: o nouă viaţă etc...

Ce a urmat, s-a aflat mai târziu: o bună parte din aceşti nefericiţi înşelaţi şi abuzaţi s-au „repatriat" în Franţa.

(*Le Monde*, mai 1986)

Aflu, întâmplător, istoria unui alpinist care timp de 30 de ani a salvat zeci de persoane agăţate de buza prăpastiei. Înspăimântaţi de primejdia prin care trecuseră, cei salvaţi plecau în grabă uitând, în marea lor majoritate, să mulţumească celui ce îi salvase. În schimb, cei 7 câini pe care i-a scăpat de la moarte în aceeaşi perioadă, n-au vrut să se mai despartă de el.

(4 ianuarie 2002)

În sărmana bibliotecă a părinţilor mei se găsea şi un roman din colecţia interbelică „15 Lei". Al Doilea Război Mondial începuse, aveam opt sau nouă ani, aşa încât nu mai ştiu cum se numea autorul, nici ce titlu avea cartea, dar mă mai încearcă şi azi o undă de nelinişte când îmi amintesc subiectul acelei distopii: un savant descoperă un gaz otrăvitor cu o capacitate letală atât de mare încât degajarea lui în atmosferă ar fi putut omorî întreaga omenire. Conştient de această primejdie, savantul păstrează gazul ucigaş într-un imens recipient de metal, închis ermetic.

Deşi apărut în acea colecţie populară, romanul nu era rău scris: autorul pare să uite de marea descoperire a eroului său şi povesteşte o serie de întâmplări prin care trece savantul, întâmplări din ce în ce mai dramatice, care sfârşesc prin a-i şubrezi mintea. Şi astfel începe suspansul – după un şir de necazuri, după dezamăgiri, umiliri şi grave frustrări, o scânteie diabolică aprinde creierul savantului: ideea Revanşei absolute, a Revanşei totale…

De ce oare, după opt decenii, îmi amintesc această sumbră istorie, acum?...

(Stockholm, 9 martie 2022)

În ianuarie 1952, la Radio România, s-a transmis, de ziua naşterii lui Eminescu, melodia *Scrisoare* a lui Constantin C. Nottara, pe versurile-doină ale tânărului voievod adresate Doamnei sale (*Scrisoarea III*). Din exil, N.I. Herescu a ascultat emisiunea uimit că cenzura a scos cuvântul *Doamnă* din text, înlocuindu-l cu *dragă.* Dar noi ne amintim că actualii comisari de la Bruxelles au dat şi ei ordin ca aceste cuvinte „burgheze", „discriminatoare", Domn şi Doamnă, să fie excluse din limbajul oficial! Conform cutumei comuniste, ar fi trebuit ca în versul eminescian să apară apelativul *tovarăşă*. N.I. Herescu numeşte pe cenzorii vremii „miliţieni lingvistici", ceva mai dulceag, totuşi, decât „terorişti lingvistici" europeni de azi: „Comitetul de lectură poliţist – observă sarcastic scriitorul – a ordonat imediat ridicarea Doamnei, bună doar de trimis «la Canal» şi înlocuirea ei prin «dragă». Versurile lui Eminescu, astfel epurate, urmau deci să sune: «De din vale de Rovine/ Grăim, dragă, către tine…»" (3)

În contexte similare, de astă dată sprijinite de rafinament cultural şi ideologic, au căzut şi mai cad şi reprezentanţi de elită, atât din ţară, cât şi din exilul românesc, azi numit inadecvat „diaspora românească". (4) Nicolae Breban crede că *stafia* corectitudinii politice poate fi eradicată atâta vreme cât n-a pierit spiritul critic din cultura românească. E convins de asta, la nivel occidental, şi unul dintre cei mai pătrunzători analişti ai fenomenului, americanul William S. Lind: „Dacă putem da în vileag adevăratele origini şi natura corectitudinii politice, vom fi făcut un pas gigantic către abolirea ei". (5) Acum, însă, la vreme de pandemie, simptomul ideologic se află în mediul său natural. Democraţia devine tot mai anacronică, mai în suferinţă. Nicolae Breban o pune în directă legătură cu problema persoanei, în sens creştin, cu identitatea comunitară, în acelaşi timp: „Vorbind de înţelegerea şi practicarea unei reale democraţii, va trebui să ne întoarcem încă odată la acea temă «blestemată»" a identităţii. A nesiguranţei, una din cele două feţe ale ei, pe care le-am desemnat mai sus, a căutării, uneori frenetice, deznădăjduite, a *ceea ce suntem*, mai degrabă decât *de unde venim* şi *încotro mergem!* Or, nesiguranţa, unui individ, a unei comunităţi, când i s-au surpat sub picioare acele lespezi ale realităţii pe care le credea stabile, adevărate, devine agresivitate! Şi această agresivitate cu multiple feţe, care a dominat vreun deceniu şi mai bine viaţa noastră comunitară după revoluţie, a fost o faţă a acestei irealităţi dominante, plimbătoare prin meleaguri, născândele instituţii ale acestei Stafii!" (p. 253)

Pe seama ei, a Stafiei, pune scriitorul „fractura gravă care s-a căscat în câmpul literelor şi al culturii române după revoluţie. Fractură şi război fals la a cărui origine şi susţinere, ne pare rău, se află doi scriitori cu care, spuneam, am împărţit eu însumi, sub dictatură, nu puţine nopţi de confesiuni, discuţii, controverse! Nu, nu le regret azi, când dânşii – în speţă, domnii Manolescu şi Liiceanu – în libertate, au întors rece – şi inelegant, încruntaţi inutil! – spatele creatorului care sunt, întregii mele creaţii." (p. 268) Şi nu e vorba de o chestiune strict personală cu cei doi pe care nu a încetat niciodată să-i preţuiască, să le recunoască meritele, ci de un inutil şi păgubos sentiment indus de stafia prezentului, un fel de *frică de libertate*, pe care prozatorul a transformat-o în personaj central în romanul *Frica*. Poate e chiar frica de noi înşine, în postura de creatori mereu destinaţi să-i urmeze pe alţii, frica de a ne recunoaşte propriile valori cu gândul că valorile universale stau de fiecare dată în altă parte: „Că celebrul şi ultra-prestigiosul, strivitorul canon al valorii, universale, reale se află mereu în altă parte? Cât o să mai aşteptăm, aici, la porţile Orientului, ca... să fim luaţi în seamă de noi înşine?" (p. 276) El, creatorul romanului cinic în literatura română, iată, riscă să devină patetic, încercând să-şi convingă confraţii că flacăra comorii nu se află numaidecât în altă parte, doar la popoarele învingătoare şi niciodată la cele învinse, oricât de comodă ar fi condiţia de învins perpetuu. Asta se poate afla şi de la un geniu al învingătorilor ca Immanuel Kant, cel care publica în 1784, în revista *Berlinsche Monasschrift,* un articol asupra întrebării *Ce este luminarea?* El punea acolo problema *stării de minorat* în viaţa indivizilor şi a popoarelor. Minoratul – scriam în *A doua schimbare la faţă* (2008) – este rezultatul sincronismului opresiv. Alt nume pentru „complexul retardării". Dar de la sincronizarea opresivă se ajunge, apoi, la minoratul consimţit. Sau, în termeni ironici kantieni: *„Este aşa de comod să fii în starea de minorat"*. (6) Minoratul, adaugă filosoful, devine constitutiv naturii umane şi, mai cu seamă, popoarelor care nu s-au bucurat de libertate în istorie. Ba, ajung să iubească minoratul şi după ce li se recunoaşte libertatea dobândită: „Lenevia şi laşitatea constituie cauzele care explică de ce o aşa mare parte dintre oameni, după ce natura i-a dezlegat de multă vreme de orice conducere străină, rămân totuşi de bunăvoie întreaga viaţă în starea de minorat; aceasta şi explică de ce unora le este atât de lesne să-i ia sub tutorat".

De la 23 august 1944 până azi, România trăieşte sub zodia minoratului generalizat, inclusiv în sfera literaturii şi criticii. Or, aceasta, în definitiv, este şi miza majoră a cărţii *Trădarea criticii,* o temă care a frământat şi generaţia lui Mircea Eliade, în interbelic. La 4 octombrie 1936, el scria: „Înainte de Eminescu – la Heliade Rădulescu şi, mai ales, la Hasdeu – cultura românească se situa altfel faţă de Europa. Avea curajul să (se) aşeze faţă în faţă, în raport de egalitate. Nu copiam Europa, nici nu o respingeam – ci ne măsuram cu ea. Hasdeu, marele naţionalist, nu are niciun sentiment de inferioritate faţă de Europa. În articolele sale politice, compara adesea România cu Italia. Nu avea sentimentul că participă la o *cultură mică*, meschină sau modestă (aşa cum credeau, bunăoară, Maiorescu şi Caragiale). De aceea găsim la Bălcescu, Heliade Rădulescu şi Hasdeu cea mai bună atitudine spirituală şi politică faţă de Europa pe care o poate avea România modernă. De la Eminescu încoace, ne zbatem ridicol într-o luptă sterilă; ne acuzăm unii pe alţii că suntem «reacţionari» sau «occidentalizaţi», că «mirosim a opincă» sau că «maimuţărim Parisul» – ca şi când asta ar fi problema culturii româneşti. Am arătat de mai multe ori că asemenea discuţii (*pro* sau *contra* Europei) n-au niciun rost, şi că cele mai *româneşti* genii creatoare (un Cantemir, un Hasdeu, un Eminescu, un Iorga) s-au realizat tocmai prin asimilarea uneia sau a mai multor culturi europene. Geniul românesc – ca orice geniu etnic – se manifestă rezistând, opunându-se, alegând şi respingând." (7)

Breban, în tonul lui Eliade, al paşoptiştilor, al lui Eminescu şi Iorga, are „trufia" ca inteligheţia românească să se elibereze din starea de minorat, iar în ce-l priveşte, o spune direct: „Nu, recunosc, aici, la sfârşitul acestui eseu, la sfârşitul carierei, nu accept să fiu tratat aşa, aruncat sau înghesuit undeva, la coada marii armate a scriitorilor europeni, laolaltă cu bucătarii ei, căruţaşii, vivandierele, trişeurii cartofori, convinşi ei înşişi că raniţa lor inexistentă conţine un baston străveziu de mareşal, laolaltă cu negustorii de grâne sau confesorii, copiii pierduţi, care trebuie, la un moment dat, să răpăie în tobe, răniţii la care se strigă să nu mai geamă deoarece ne asurzesc!" (p. 277) Toate acestea ţin şi de trădarea criticilor convinşi că literatura română e condamnată stării de minorat, adevărată *nedreptate ontică:* „Nu, n-am să-l invoc nici pe un Ţepeş al literelor, nici pe Eminescu, ci pe cel care la Paris, fâlfâia o spectaculoasă mantie albă: pe Heliade! El a fost printre primii care a crezut cu forţa geniului imaculat, asumându-şi ridicolul tuturor scepticilor şi, iată, spuneam, e încă o dată nevoie de el, de spiritul lui, de un alt paşoptism!"

Avem nevoie de intelectuali, de creatori care să-şi asume *ridicolul* libertăţii de creaţie. În atare privinţă, va trebui să-i dăm dreptate lui Nicolae Breban.

Note

1. Friedrich Nietzsche, *Opere complete*, vol. 7, ediţie critică ştiinţifică în 15 volume de Giorgia Colli şi Mazzino Montinari, trad. din germană de Simion Dănilă, Timişoara, Editura Hestia, 2012, p. 228.

2. Jean Sévillia, *Le Terrorisme intellectuel,* Editions Perrin, Paris, 2004.

3. N.I. Herescu, *Acum şaptezeci de ani „Doina"*, în *Înşir-te mărgărite*, an. III, nr. 12/1953.

4. Cuvântul *diaspora* e adecvat dislocării evreilor din ţara lor, Israelul, din pricina prigoanei pricinuite de Imperiul Roman şi a invaziilor din Orientul Mijlociu. Nu e şi cazul noului exil românesc, care este unul preponderent economic. Nu hoarde străine l-au pricinuit, ci trădarea *sans rivages* a clasei politice, incapabile să administreze ţara, transformând-o într-un stat eşuat, cum a recunoscut şi preşedintele Klaus Iohannis.

5. Cf. William S. Lind, Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coordonatori), *Corectitudinea politică. „Religia" marxistă a noii ordini mondiale,* Bucureşti, Editura Rost, 2015.

6. Vezi traducerea lui Al. Boboc, în *Argeş*, IV, 39, nr. 3/285, martie 2009, p. 28.

7. Mircea Eliade, *Profetism românesc,* II, Editura „Roza vânturilor", Bucureşti, 1990, pp. 168-169.

Homo sapiens

Europa la sfârşitul secolului XX în viziunea lui Vintilă Horia

Mihaela ALBU

Vintilă Horia – un gânditor-filosof. Cunoscut îndeosebi ca romancier (romanul *Dumnezeu s-a născut în exil,* cu care a câştigat Premiul Goncourt, a fost publicat în sute de mii de exemplare şi tradus în peste 20 de limbi), ca eseist (cu articole şi studii de o rară adâncime ideatică, bazată pe o vastă informaţie), ca poet (autor a şase volume de poezii), Vintilă Horia a fost nu mai puţin un gânditor-filosof. O dovedesc studiile, volumul de interviuri *Călătorie la Centrele Pământului,* dar şi jurnalele sale de o factură specială, mai mult jurnale de idei decât însemnări zilnice. *Jurnalul unui ţăran de la Dunăre, Jurnal de sfârşit de ciclu 1987-1989* şi *Jurnal de sfârşit de ciclu 1989-1992* demonstrează, toate, implicarea autorului în epoca sa, profunzimea cu care analizează şi înţelege timpul în care trăieşte, pe toate planurile, de la politic la social, de la economic la cultural. Deşi a trăit cea mai mare parte din viaţă departe de ţară, deşi a trăit „paranteza" exilului „cât o existenţă" (în termenii Monicăi Lovinescu), pentru Vintilă Horia exilul a însemnat depăşirea provincialismului şi conectarea cu spaţii mai largi ale lumii, făcându-se cunoscut prin cărţile sale, prin sutele de articole şi conferinţe ţinute în multe ţări europene şi nu numai. După premierea romanului *Dumnezeu s-a născut în exil*, chiar autorul notează în *Jurnalul din 1987* (la p. 36): „Exilul devine o patrie generoasă", în ziarul *Le Figaro* fiind numit chiar „prinţ al exilului".

Aşadar, putem spune că Vintilă Horia a reuşit să transforme tragedia ruperii de patrie într-un „exil creator", iar faptul că a fost conectat la diferite culturi, pe rând, l-a ajutat să înţeleagă şi mai bine epoca sfârşitului de secol în care a trăit.

Mai mult chiar. Multilingvismul său (vorbea şi scria în franceză, spaniolă, italiană, română, citea în engleză şi germană), conferinţele şi colaborările la diferite posturi de radio, faptul că a locuit în mai multe zone de pe glob (Argentina, Italia, Franţa, Spania), dar nu mai puţin acea „călătorie" iniţiatică pe mai multe continente la „centrele pământului" pentru a dialoga cu cele mai importante minţi ale secolului, alături de lecturile şi cunoştinţele din mai multe domenii, i-au creat o viziune largă nu numai asupra epocii pe care o traversa, dar şi asupra istoriei în general, asupra determinărilor care au generat statele şi societăţile contemporane lui. („Eu cred mai degrabă în istoria în spirală, având un început şi un sfârşit./…/ Am oroare de sistemele închise, de axiomele civile şi militare.", *Jurnal de sfârşit de ciclu 1987-1989*; Ed. Vremea, 2018, p. 9)

Personalitate complexă, Vintilă Horia – indirect în literatură, dar cât se poate de vehement în eseuri şi *Jurnale* – va lansa, de altfel, în toată opera sa, un amplu rechizitoriu asupra epocii contemporane, iniţiind totodată şi o amplă investigaţie dedicată fenomenului *Cunoaşterii*.

A cunoaşte şi *a înţelege* par a fi fost verbele care i-au determinat scriitorului întreaga existenţă.

Societatea occidentală în „epoca de criză". „Tehnologia şi comunismul, sprijinit pe capitalism, au alcătuit imaginea ciumei din secolul XX." (Vintilă Horia)

În scopul *cunoaşterii,* pe lângă lecturi şi chiar prin exerciţiul de elaborare de studii şi de literatură propriu-zisă, unul dintre mijloacele importante pentru scriitor a fost aşadar „călătoria la centrele pământului", în fapt, seria de interviuri (*Călătorie la Centrele Pământului*, traduse la noi de Sanda Popescu Duma, Ed. Art, 2015) pe care a realizat-o cu mari personalităţi ale secolului, cu cei care puteau fi priviţi drept „centre" ale secolului în care au trăit.

Călătoriile la „Centre" au însemnat astfel pentru Vintilă Horia un bun prilej de a analiza perioada contemporană, cu trimiteri către începutul decăderii – pierderea sacrului (secolul XVI) – „începutul sfârşitului". Scriitorul preia şi dezvoltă opinia lui Toynbee asupra cauzelor „căderii şi morţii civilizaţiilor", enumerând trei dintre acestea: „prima cauză era o pierdere sau o diminuare a puterii creatoare a elitelor, urmată de abandonarea atitudinii de *mimesis* de către majorităţile imitative, adică a dorinţei de imitare care caracterizează masele faţă de minorităţile conducătoare; în sfârşit, cea de a treia cauză era, ca urmare a celorlalte două, disoluţia socială, dezmembrarea societăţii, ceea ce un scriitor austriac de după război numea *pierderea centrului*".

Referirile directe sunt apoi la Spania contemporană şi la Italia, „unde periferiile sociale devin agresive".

Investigaţiile pe care Vintilă Horia le consideră esenţiale în *Călătoriile* sale se configurează în jurul unei întrebări care, explicit, e adresată lui Jaques Rueff (economist şi filosof, membru al Academiei Franceze): „Ce înseamnă exact o epocă de criză?" (p. 370) Întrebarea va fi pusă, chiar dacă indirect, tuturor celor consideraţi oamenii importanţi ai secolului, de la Gabriel Marcel la Jünger sau Werner Heisenberg ori George Emil Palade ş.a.

Pentru a fi înţelese cauzele crizei lumii actuale, Vintilă Horia opina că „ar trebui să plecăm de la lupta pe care Pascal a pornit-o împotriva raţionalismului incipient, formulat într-un stil modern de către Descartes, pentru a înţelege nu numai ceea ce azi reprezintă în filosofie gândirea şi atitudinea lui, ci toată drama pe care existenţialismul, plecând de la Kirkegaard şi ridicându-se împotriva absolutismului hegelian, a reprezentat-o de-a lungul unui secol întreg". (p. 23) Gânditorul ajunge astfel şi la concluzia că „Momentul istoric în care ştiinţa se desparte de religie ne oferă cheia necesară deschiderii unei uşi spre o înţelegere totală şi neîndoielnic definitivă a ceea ce numim criză şi a cărei explicaţie se află în respingerea crucii." (*Crucea*, Ed. Vremea, 2017, pp. 75, 76)

Acesta este „secolul greţos şi tenebros" (p. 250) în care omul „a ales răul ca tehnică inferioară de a trăi şi a muri", în care „îi lipseşte esteticului, după Kirkegaard, saltul spre înălţime, către religios", (în care) „arta nu serveşte la nimic, dimpotrivă, ea serveşte în sensul răului şi al degradării vieţii". (p. 318)

Occidentul şi simpatiile de stânga. Dominaţia antivalorii. În secolul analizat s-a întâmplat şi invazia comunismului, cedarea ţărilor din estul Europei tutelei sovietice. A fost secolul în care cei care au reuşit să plece din ţările ocupate şi-au căutat refugiul în Occident. Dar acest Occident s-a dovedit, mai cu deosebire în perioada imediat de după război, a nu fi fost ceea ce se aşteptaseră intelectualii – un loc în care libertatea cuvântului să fie un concept real, iar adevăratele valori să fie înţelese.

Printre imigranţii estici, cea mai mare parte a fost constituită din intelectuali – scriitori, artişti, jurnalişti. Ei aleseseră libertatea fugind de un regim supus opresorului sovietic. Surpriza de a găsi în Franţa sau în Italia, de exemplu, reale simpatii de stânga ori chiar propagarea directă şi admiraţia declarată faţă de Uniunea Sovietică şi comunism, a fost de-a dreptul bulversantă.

Consemnări şi o analiză a acestei stări de fapt întâlnim în multe dintre scrierile exilaţilor români – la Monica Lovinescu, la Virgil Ierunca, la Camilian Demetrescu. (Chiar de la începutul primului volum, intitulat, semnificativ, *Exil,* Camilian Demetrescu consemna: „În Uniunea Sovietică şi în celelalte democraţii populare, cu tot bombardamentul propagandistic de partid, nu s-a reuşit extirparea credinţei în Dumnezeu din sufletul oamenilor. Dimpotrivă, s-a întărit. În provinciile roşii italiene, în schimb, comunismul a reuşit unde «marele partid frăţesc» a dat faliment: prin înstăritele ferme din Emilia-Romagna, pe micile altare domestice, în loc de icoane, madonine şi crucifişi, se pot vedea statuete ale lui Marx, Lenin sau Stalin, după cum soseau din Soviete, distribuite prin Liga Cooperativelor tovărăşeşti." (*Exil,* ed. Albatros, 1997, p. 11) „Nu trebuia să vii neapărat din est pentru a te simţi exilat cultural în Occident." (p. 9) „După Yalta, partidele comuniste occidentale, resemnate de a nu putea obţine majoritatea parlamentară prin alegeri, au decis să cucerească majoritatea ideologică prin orice mijloace. Strategia elaborată de Gramsci era în curs la sosirea noastră în Occident şi, mai ales în Italia. *Imaginaţia la putere*, faimosul slogan al agitaţiilor studenţeşti, de la Paris în 68, de la Roma în 69, nu era altceva decât expresia acestei strategii care trebuia să ducă la constituirea aşa-zisei «societăţi civile», avangardă a progresismului marxist anti-occidental şi filosovietic." (*Ibidem*, p. 7)

„Câtva timp francezii s-au lăsat păcăliţi de şmecheriile stângii", consemnează şi Vintilă Horia la un moment dat în analiza sa asupra timpului pe care îl parcurge. (p. 213) Iar mai departe: „Spania, e încă şi mai adânc scufundată în minciună şi într-o demagogie de cea mai proastă calitate." (p. 215) „Ce avea să se întâmple cu Spania?", se întreba scriitorul. „Asistasem, vreme de 33 de ani, la apogeul regimului franchist, la declinul lui, la moartea lui Caudillo, la schimbarea democratică, la campania de transformare, la extinderea deşertului, cum spunea Nietzsche. Tot ce era mai rău în străfundurile psihicului spaniol luase în stăpânire ţara, în politică, jurnalism, în stradă, peste tot. După unsprezece ani (vorbesc tot de la nivelul anului 1986) aproape toate valorile tipic spaniole – onoarea, eroismul, bunătatea, credinţa, spiritul de sacrificiu şi cel al demnităţii au fost înlocuite de antivalori, aşa cum ţara a început să trăiască într-o oglindă magică. Propria ei istorie grandioasă era batjocorită în cărţi, la şcoală, la televiziune." (pp. 71-72) Iar exemplul Spaniei poate fi emblematic, reproducând situaţia şi altor ţări, în care, desigur, România este inclusă. Căci în acest secol s-a petrecut în România „moartea sacrificială a marilor păstori români, de la Decebal până la Antonescu. Măreţia micilor păstori asasinaţi la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la Piteşti şi cam peste tot într-un spaţiu ales de la început ca altar" (p. 250), iar prezentul este marcat de comunism.

Ştiinţa şi literatura – unică oglindă a societăţii contemporane. ***Călătorie la Centrele Pământului***. Pentru a le cunoaşte opiniile, pentru a înţelege el însuşi mai bine lumea în care trăia şi a-i face astfel pe cititori să o înţeleagă, Vintilă Horia, sprijinit de o revistă spaniolă, întreprinde o specială „călătorie", se întâlneşte şi intervievează importante personalităţi din cele mai variate domenii. Toţi cei cu care Vintilă Horia a ales să intre în dialog erau consideraţi de el însuşi ca „oamenii care conduc umanitatea spre un viitor non utopic", „oamenii mari ai acestui secol, creierele cele mai decisive, aceia care au contribuit la schimbarea mentalităţii elitelor şi la formarea unui nou spirit, caracteristic secolului XX", „personajele cele mai ilustre ale secolului" din domenii diverse: fizică, filosofie, literatură, religie, istoria filosofiei, istorie, film etc. Aceştia sunt cei care, aşa cum mărturiseşte în *Jurnal,* i-au schimbat viaţa, dar dialogul cu aceştia a însemnat, de asemenea, şi o autoverificare asupra propriilor opinii: „Voiam neapărat să ştiu, deci să controlez, dacă ideile mele erau la nivelul timpului meu." (p. 97)

Iar aceste idei, deopotrivă asupra societăţii timpului său, ca şi asupra ştiinţei şi culturii, reprezentate prin cei mai de seamă savanţi, scriitori ori artişti, au fost ale unui spirit atent implicat în societatea în care trăia, dar mai cu deosebire spiritul care a reuşit, prin talent şi luciditate, să facă din literatura sa o „căutare a esenţei", un mijloc de dezvelire a adevărului.

→

Homo sapiens

Aşadar, direct sau indirect, exprimând ideile care dau originalitate unuia sau altuia dintre cei intervievaţi, Vintilă Horia îşi exprimă propria opinie asupra societăţii şi, la scară globală, asupra epocii în care trăieşte. Un exemplu dintre altele – Ştefan Lupaşcu şi problema *cunoaşterii ştiinţifice*, cunoaştere care, pe măsură ce se dezvoltă, „antrenează o sărăcire a bogăţiei afective". Astfel, „epoca de sărăcire ontologică" este cea care facilitează „un proces evolutiv orientat înspre formarea unui tip uman din ce în ce mai mecanizat, din ce în ce mai redus din punct de vedere al vieţii interioare, ceea ce ne-ar plasa în curând în plin proces de omogenizare fără întoarcere". Sunt cuvintele lui Lupaşcu, pe care Vintilă Horia le preia şi le actualizează: „Şocul acestei căderi înspre pierderea afectivităţii îl trăim din plin. Ea se găseşte cu ajutorul mass-mediei şi al partidelor politice omogenizate în chiar sângele epocii actuale." Cum ideologia devine „marele păcat al secolului", trimiterea către România şi către literatură – ca oglindă a societăţii – se face firesc: „Este ceea ce se petrece în România, a cărei literatură exprimă exact situaţia descrisă de Lupaşcu. Limbajul ştiinţific, ca şi literatura coincid din nou pentru a exprima aceeaşi realitate înfricoşătoare." (pp. 140-141)

Astfel, cu luciditate, analizând fenomenul romanesc contemporan, convins fiind că „numai romanul poate spune astăzi adevărul total", literatura, cu alte cuvinte, este cea care reflectă, fără distorsionări, realitatea în care scriitorul trăieşte, el numeşte „trei romancieri capabili să exprime acest timp: Ernst Jünger, Raymond Abellio şi eu", „fiecare la capătul unei experienţe personale antagonice şi complementare unul faţă de celălalt. Aparţinem toţi trei unei generaţii de învinşi, proiectele noastre de tinereţe au fost distruse de război, fiecare dintre noi a fost obligat să trăiască un exil, uneori abominabil, exterior şi interior, eu mai mult decât ei. Jünger nu este un credincios în sensul creştin al termenului, Abellio nu este decât până la nivelul la care devine gnostic şi catar, dar eu am rămas creştin la fel de intim legat de Bizanţ ca şi de Roma, de Templieri ca şi de ţăranul de la Dunăre. Ei sunt Occidentali în cel mai bun sens al cuvântului, vreau să spun un sens pe care suntem pe cale de a-l perverti; în timp ce eu vin din răsăritul european unde miracolele sunt încă posibile, unde depăşirea s-a produs deja prin foame, teroare, temniţe, depreciere totală a politicii, care este sinonimă cu depăşirea materialismului, a pozitivismului, a naturalismului, care formează şi deformează marxismul de la rădăcinile sale până în vârful petalelor lui carnivore cele mai dezgustătoare. În România şi în Polonia noi am îndurat o spălare animică de cea mai înaltă calitate, atingând astăzi fundul salvator al bălţii diavolului." (pp. 129-130)

Literatura/romanul – instrument de cunoaştere. Vintilă Horia afirmă adesea în confesiunile sale că literatura este – mai presus de orice – un permanent instrument de cunoaştere. (Într-un rând îl citează pe Heidegger, conform căruia „opera de artă este locul în care se manifestă Adevărul".) „Imediat ce am început să predau la Universitatea din Madrid aveam eu însumi să privesc literatura şi mai ales poezia ca pe o tehnică de cunoaştere. Gerard de Nerval a fost primul care a ştiut asta, graţie probabil contactului cu Hölderlin şi Goethe. Marii romancieri şi poeţi ai secolului nostru au fost cei care au dus literatura la cel mai înalt nivel de înţelepciune şi mă gândesc la Rilke, la Paul Valéry, la Ezra Pound şi Eliot, ca şi la Jünger, Thomas Mann (personaj de revizuit), Joyce, Musil, Hesse, Broch, Blaga (în poezie, în teatru şi în gândirea lui filosofică)." (p. 21)

Un exemplu din multe altele este analiza romanului *Ulise*. În viziunea sa, romanul lui Joyce se constituie drept „o sinteză a civilizaţiei noastre", pe autorul irlandez considerându-l „reconstructorul Europei", iar cartea sa o vede ca fiind „tot atât de vastă ca şi aceea a lui Toynbee, o filosofie a istoriei transformate în roman; căci aceasta este misiunea romanului în secolul nostru nuclear şi abstract, coborând într-un mod foarte iniţiatic către misterele esenţei şi abandonând brusc /…/ suprafeţele relativiste şi existenţiale ale falsului realism din trecut. Literatura – spune în continuare, lărgind aria – se înscrie în aceeaşi ordine de idei cu ştiinţa şi filosofia cu care este contemporană." Şi astfel, chiar dacă autorul nu redă totul conştient, el reuşeşte să transmită faptul că „un roman este la fel de capabil să reproducă lumea în profunzimea sa ca şi un tratat de filosofie sau ca o teorie fizică sau biologică. Sau tot atât de armonioase ca o simfonie." (*op. cit.*, pp. 124-125)

Concluzii. Vintilă Horia prezintă şi analizează – o spune direct, încă din titlul *Jurnalelor* sale – „sfârşitul de ciclu", adică secolul în care trăieşte. Începutul sfârşitului a fost, în opinia sa, anul 1789, continuat apoi cu 1917.

Multe concluzii, presărate ici-acolo, sunt pesimiste. Un exemplu: „Omenirea este pe cale de a se pierde în iluzia că ştie să aleagă drumul direct către izbândă. Aceste două ultime secole, în pofida a tot, /…/ au fost o vastă degenerare." (p. 244) Şi un altul: „Sfârşitul acesta nu e apropiat. El a venit deja."

Pentru timpul pe care îl traversează, un timp în dezordine, un timp în care s-au răsturnat valorile, în care binele a fost înlocuit cu răul, frumosul cu urâtul, analizându-l direct şi indirect – prin operele literare, ştiinţifice, filosofice, ca şi prin volumul de interviuri – gânditorul pare a „nu vedea nicio soluţie" de îndreptare. (În literatura şi arta contemporană lui, nu de puţine ori, „urâţenia înlocuieşte frumuseţea, minciuna adevărul, viciul, virtutea, atitudinea fenomenul şi aşa mai departe." (*op. cit.*, p. 12), căci observă el, „frumuseţea nu este absentă decât din civilizaţia noastră, dar ea a fost totdeauna prezentă în toate ciclurile culturale, a marcat stiluri, oameni, opere." În alt rând, scriind despre „caracterul malefic" al expresionismului, trasează „itinerarul satanismului" în lumea occidentală, în a doua jumătate a secolului 18, iar „dezlănţuirea absolută a satanismului" o constituie Al Doilea Război Mondial. „Perioada de după război, concluzia şi sfârşitul de ciclu. Victorie a abominabilului." (p. 151))

Dar cele peste 1000 de pagini ale jurnalelor sale ori cele aproape cinci sute ale *Călătoriei la centre* nu sunt totuşi decât o permanentă căutare a „soluţiei" pentru ca lumea să se îndrepte într-o direcţie bună, prin cunoaştere şi analiză.

Întâlnim însă şi concluzii optimiste. Astfel, după relatarea unei întâmplări concrete, dramatice – ca în tragediile antice, sacrificiul şi moartea unei mame – („Mă întrebam cum erau posibile la sfârşitul secolului 20 asemenea lucruri, nu ştiam că tocmai la sfârşitul acestui secol acest gen de orori era mai posibil decât oricând înainte.") – concluzia este totuşi optimistă: „În esenţa esenţelor, fiinţele umane nu s-au schimbat." Aşadar, omul, individul, e cel care învinge urâţenia, cel care învinge ideologiile acestui secol. „Este suficient să îi pui, ca pe grecii antici, în faţa rigidităţii destinului pentru ca ei să se angajeze drept, omeneşte, fără compromis şi fără ezitare, să accepte sacrificiul şi, mai ales, să îşi accepte de fiecare dată utilitatea în raport cu viaţa altora." (p. 74)

Şi apoi, extinzând concluziile, raportându-se permanent şi la ţara şi poporul său, el spune: „Sufletul rezistent al românilor lucrează încă. Scriitori şi artişti, în România sau în exil, continuă o muncă milenară. Este posibil ca statul visat de mai multe ori şi niciodată realizat să devină posibil la sfârşitul veacurilor, clădit pe un eşafodaj de suferinţe pe care niciun alt popor n-a fost în stare să îl plătească. Ceea ce se întâmplă azi în România ar putea fi astfel ultima încercare, în vreme ce universalizarea mesajului, prin intermediul gânditorilor şi al scriitorilor, artiştilor şi savanţilor n-ar fi decât partea vizibilă a mesajului, preambulul a ceea ce într-o zi va căpăta formă în numele perfecţionării ultime a fiinţei." (pp. 288-289)

Să nu uităm că Vintilă Horia gândea şi scria toate acestea în 1988, pentru ca în ianuarie 1989 (când încheie Jurnalul în limba franceză) să aibă o premoniţie şi să-şi exprime concret dorinţa de revenire în ţară şi în limba română: „Dacă o schimbare de regim ar fi posibilă, m-aş întoarce în România, aş cumpăra o casă în fundul unei grădini, pe dealuri, la nord-vest de Bucureşti, spre partea legendară dinspre Curtea de Argeş, chiar în inima *ţinutului negru*, într-o vale acoperită de pruni, dacă aşa ceva mai există încă. Să trăiesc sau să mor la umbra Carpaţilor. Să revin la limba română."

Din păcate, visul nu i s-a împlinit. Scriitorul, marele scriitor şi gânditor al veacului XX, a murit (în aprilie 1992) în Spania, ţara care i-a fost a doua patrie, care l-a preţuit şi îi preţuieşte şi astăzi opera.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Inscripţie

Erich Fried (Austria)

Zi-mi, unde să-ţi cioplesc eu numele?

În cer? E prea înalt,
În nori? Sunt trecători,

În arborele care e doborât şi arde?
În apa care şterge orice urmă?

În glia cea călcată în picioare,
în care numai morţii odihnesc?

Zi-mi, unde să-ţi cioplesc eu numele?
În mine şi în mine şi apoi, tot mai adânc în mine.

Atomii

Juan Gil-Albert (Spania)

omagiu distinsei Doamne Curie

Trăirea-i cel mai intim lucru de pe pământ.
Înseamnă să-ţi simţi pielea mângâiată
de aerul din jur. Să fii treaz.
Deşteptat din moarte. Să fii însufleţit.
Trecut de ale zădărniciei vămi
şi stabilit în astă zonă
de spaţiu permisiv
în care boala înseamnă viaţă.
Să poţi fi tu trăirea.
Scumpa, vibranta, neaşteptata
dogoare preschimbată-n vis,
acel sindrom placid, un cânt, o rugă.
Acel divertisment încântător
neştiind niciodată, pe moment,
ce-a fost, dacă a trecut,
de-a fost sau de va fi.

Suntem noi liberi precum fluturii?

Tabassum Tahmina Shagufta Hussein (Bangladesh)

Să fim noi liberi? Fluturii sunt.
Liberi să zboare peste ţarini
şi să privească vitele de sus.
Pot să adaste în flori
gustându-le nectarul
şi adulmecându-le parfumul.
Sunt liberi să se înalţe în copacii
în care păsări poposesc,
unde, noaptea, bufniţa în ascunziş pândeşte prada.
Fluturii pot să vadă cum se strecoară
un şarpe pe pământ.
Fluturii au deplină libertate,
pot hoinări după bunul lor plac
prin frunziş, cimitire şi şosele,
purtaţi de propriul dor.
Nestăviliţi, clipesc de prin înalturi
şi ne ating uşor, în treacăt, izbăvind.
Suntem noi liberi?
Sufletul măcar de-ar fi la fel de liber ca ei.

Homo sapiens

De la chaturanga la AlphaZero (II)

Prin lumea şahului alături de Marcus

Irinel POPESCU

După meciul dintre David Levy şi Şah 4.7, Fundaţia Fredkin a oferit un premiu de 100,000 de dolari primului program de calculator care-l va învinge pe campionul mondial la şah. Toata lumea era convinsă că acest lucru se va întâmpla, singura necunoscută era când se va produce evenimentul.

Şi ziua aceea a venit duminică 11 mai 1997, când calculatorul denumit Deep Blue, construit în Laboratoarele IBM din Yorktown (SUA), a câştigat meciul de 6 partide jucat la New York cu campionul mondial *en titre* Gary Kasparov. Meciul a stârnit un mare interes, ceea ce a creat şi o atmosferă de tensiune care s-a răsfrânt în primul rând asupra campionului mondial, care a „reuşit" să piardă ultima partidă în doar 19 mutări!

Rezultatul nu a fost lipsit de reacţii, de la critici aduse lui Kasparov privind modul în care şi-a apărat şansele până la întrebări legate de „dezumanizarea" unui sport care adusese bucurie la milioane de oameni de-a lungul timpului şi care prezenta toate ingredientele unei activităţi profund umane (pregătire teoretică, spirit de luptă, corectitudinea apărării şanselor, controlul emoţiilor, găsirea celei mai bune soluţii în timp real la masa de joc etc.).

Asemenea reacţii pot fi considerate ca absolut fireşti, dar ele nu puteau opri mersul istoriei şi nici evoluţia ştiinţei, astfel încât programele de şah au continuat să se dezvolte.

În anul 2004, norvegianul Romstad lansează programul Glaurung; de aici înainte se încetăţeneşte denumirea de „chess engine" şi noul actor, „motorul de jucat şah", devine o prezenţă universal acceptată în lumea şahului. Următorul pas îl constituie proiectul comun italiano-norvegian Stockfish: italianul Costalba se inspiră din Glaurungul norvegian şi dezvoltă un program mai performant, bazat pe noile generaţii de microprocesoare, pe care îl lansează în noiembrie 2008.

Ani la rând Stockfish a deţinut supremaţia mondială în competiţiile computerelor (TCEC – *top chess engines championships*), având şi adversari puternici, precum „motoarele" Houdini sau Komodo şi, mai târziu, Leelenstein şi Leela Chess Zero.

În paralel cu creşterea impresionantă a puterii microprocesoarelor, se dezvoltă şi teoria reţelelor neuronale care, deşi cunoscute de multă vreme, au avut o evoluţie fluctuantă. Recent însă, această dezvoltare a devenit exponenţială, capacitatea „neuronilor" aflaţi în reţea fiind astăzi un element de bază a ceea ce numim „inteligenţă artificială" (IA).

Aceasta este definită ca fiind „capacitatea unui sistem de a interpreta corect datele externe, de a învăţa din astfel de date şi de a folosi ceea ce a învăţat pentru a-şi atinge obiective şi sarcini specifice printr-o adaptare flexibilă" (Kaplan şi Haenlein).

Putem recunoaşte diferenţa: în loc de a creşte în continuare capacitatea de procesare de date, inteligenţa artificială îşi propune să imite modul de gândire al omului şi, mai ales, să înveţe singură; acest ultim proces, cunoscut şi sub numele de „deep learning" (învăţare profundă) a produs rezultate absolut uimitoare.

Kaplan şi Haenlein clasifică inteligenţa artificială în trei tipuri diferite de sisteme IA: inteligenţă artificială analitică, inspirată de om şi umanizată. IA analitică are doar unele caracteristici compatibile cu inteligenţa cognitivă; ea generează o reprezentare cognitivă a lumii şi utilizează învăţarea bazată pe experienţe anterioare pentru a informa deciziile viitoare. IA inspirată de om are elemente din inteligenţa cognitivă şi emoţională; înţelegerea emoţiilor umane, în plus faţă de elementele cognitive, şi luarea în considerare a acestora în luarea deciziilor. IA umanizată prezintă caracteristicile tuturor tipurilor de competenţe (de exemplu, inteligenţa cognitivă, emoţională şi socială, este capabilă să fie conştientă de sine atât ca atare, cât şi în interacţiunile cu ceilalţi).

Termenul de inteligenţă artificială a fost introdus încă din anii '50, a avut o evoluţie nesigură de-a lungul timpului, cu multe urcuşuri şi coborâşuri şi s-a diversificat în foarte multe subdomenii care necesită descrieri separate.

Cu toate acestea, se poate vorbi şi de un numitor comun: după anul 2000, performanţele obţinute de inteligenţa artificială pe toate planurile au devenit vizibile şi se reflectă din ce în ce mai mult în viaţa cotidiană.

Şahul a fost unul din modelele cele mai utilizate, împreună cu alte două jocuri, GO şi shogi.

În anul 2009 a fost înfiinţată compania Deep Mind, având ca scop principal crearea unei maşini care să joace toate cele trei jocuri la un nivel foarte înalt, utilizând inteligenţa artificială. În 2014 compania a fost achiziţionată de Google.

Primul motor realizat de noua companie s-a adresat jocului de GO şi a fost denumit AlphaGo Zero. Peste puţin timp (5 decembrie 2017), este lansată şi varianta pentru toate cele trei jocuri (şah, shogi şi GO), sub numele de Alpha Zero, la care componenta de inteligenţă artificială depăşea tot ceea ce fusese realizat înainte: după numai 24 de ore de „antrenament" („training"), timp în care a învăţat fiecare joc cunoscând numai regulamentele, noul motor a atins un nivel suprauman pentru toate cele trei jocuri învingând „campionul mondial maşină" la şah (Sockfish), la shogi (elmo) şi la GO (AlphaGo Zero).

De fiecare dată, „motorul" Alpha Zero a folosit procesoare de înaltă performanţă (*custom tensor processing units* – TPUs), utilizând 5000 de TPUs de prima generaţie pentru a genera partide şi 64 TPUs de a doua generaţie pentru antrenamentul reţelelor neuronale; motorul nu a avut acces la nicio carte de deschideri sau de finaluri. După 4 ore de antrenament s-a estimat că Alpha Zero ajunsese la un coeficient Elo superior lui Stockfish 8; după 9 ore de antrenament, Alpha Zero a învins Stockfish 8 într-un turneu de 100 partide (cu timp de gândire controlat), obţinând 28 de victorii, 72 de remize şi nicio înfrângere!

Lucrarea companiei Deep Mind despre algoritmul Alpha Zero a fost publicată în revista *Science* din 7 decembrie 2018.

Ulterior, în 2019, Deep Mind a publicat şi un articol despre noul algoritm MuZero, care, pe lângă cele 3 jocuri menţionate a adăugat şi alte jocuri pe care noul algoritm le putea învăţa şi practica la un nivel foarte înalt fără să ştie dinainte nici cum arată piesele şi câmpul de joc, şi nici care sunt regulile jocului.

Anul 2020 (luna iunie) marchează o premieră: o reţea neuronală eficient updatabilă (NNUE – *efficiently updatable neural network*) este încorporată în motorul de şah Stockfish.

Pe 2 septembrie 2020 a fost lansată versiunea Stockfish-12 despre care se afirmă ca „joacă semnificativ mai puternic decât versiunea precedentă, Stockfish 11, faţă de care obţine de 10 ori mai multe victorii în partide perechi (una cu albul şi cealaltă cu negrul).

Pentru a avea o idee asupra performanţelor noii maşini, putem ţine cont de faptul că actualul campion mondial de şah, norvegianul Magnus Carlsen, are un coeficient Elo de peste 2800, în timp ce algoritmul Alpha Zero a depăşit deja 3000!

Se aşteaptă ca progresul maşinilor reflectat în coeficienţi Elo din ce în ce mai mari să fie foarte rapid, iar distanţa faţă de om să crească!

Pe de altă parte, omul a profitat, la rândul lui, de apariţia maşinilor, de la învăţarea jocului de şah până la pregătirea pentru competiţie a marilor maeştri! Faptul că astăzi avem câţiva mari maeştri care au depăşit coeficientul Elo de 2800, mai mulţi peste 2700 şi că media generală a coeficienţilor Elo în masa de şahişti profesionişti este în constantă creştere are, fără îndoială, legătură cu apariţia maşinilor în şah.

Maşinile sunt deosebit de utile pentru analiza partidelor, care a fost întotdeauna una din modalităţile şahiştilor de a progresa (învăţând din greşelile lor şi din greşelile altora şi, invers, admirând mutări excepţionale ale marilor maeştri).

O astfel de analiză poate avea şi conotaţii nostalgice; iată, de exemplu, analiza pe care o face motorul Stockfish 14+ NNUE partidei pe care am jucat-o (şi am pierdut-o!) cu negrele, în 1969, în semifinala campionatului republican de juniori de la Galaţi împotriva celui ce avea să devină maestrul internaţional Monel Tratatovici.

Monel Tratatovici – Irinel Popescu, Galaţi, 1969:

1. e4, d5, 2. e:d5, Cf6 3. Nb5+, Nd7, 4. Nc4, c6 (azi se joacă 4. ... Ng4, 5.f3 Nf5, 6.Cc3 c6 sau Cbd7 cu poziţie egală; comentariul aparţine maestrului internaţional Iuliu Armaş, un alt coleg din aceeaşi generaţie) 5. d:c6, C:c6, 6. d4, e5, 7. d5 Cd4, 8. Ce2 Dc7, 9. Nb3, C:b3 (mai bine ar fi fost Nc5), 10. a:b3 b5, 11. Ng5, Nf5, 12. c3 Td8 (mai bine ar fi fost Ce4), 13. N:f6, g:f6, 14. Cg3, Ne6, 15. Ce4 (mai bine ar fi fost Ch5, Ne7, 16. c4, Tg8, 17. Df3, N:d5, 18. c:d5, Dc1+, 19. Dd1, D:b2, 20. Cbd2, T:g2, 21. Tc1, f5, 22. Cg3, De4 cu avantaj alb), f5 ? (mai bine ar fi fost Ng7, 16. c4, f5, 17. Cec3, b:c4, 18. b:c4, Nd7, 20. Ca3, 0-0, 21. 0-0 Tb8, mic avantaj alb), 16. Dh5, T:d5 ? (mai bine ar fi fost Nc8, 17. d6, T:d6, 18. C:d6+, N:d6, 19. 0-0, Tg8, 20. Cd2, e4, 21. Te1, Rf8, avantaj alb), 17. Cf6+ (avantaj decisiv alb), Re7, 18. Dg5, Td1+, 19. R:d1, N:b3+, 20. Re1, Re6, 21. Ce8, Dd7, 22. Ta6+, negrul cedează.

S-a jucat apărarea scandinavă şi s-a ales o variantă care, aşa cum comentează maestrul internaţional Iuliu Armaş, nu se mai joacă astăzi. A rezultat o poziţie deschisă, cu multe ameninţări tactice de ambele părţi. Negrul a făcut două greşeli 15...f5 şi 16...T:d5 şi a intrat într-o poziţie net inferioară, albul valorificându-şi foarte rapid avantajul decisiv.

Dar, să vedem şi cum joacă astăzi motoarele de şah! Am ales una din partidele deja faimosului meci între AlphaZero şi Sockfish 8 reprodusă în cartea lui Matthew Sadler şi Natasa Regan, *Game Changer; Groundbraking Chess Strategies and the Promise of AI*, apărută la Editura New in Chess, Alkmaar, Olanda, 2019. Titlul ales de comentatori este „Exactly how to attack", partida fiind considerată un exemplu de atac concertat împotriva regelui advers, care începe cu un sacrificiu de pion la mutarea a 10-a şi continuă pentru următoarele 35 de mutări, încheindu-se cu victoria albului.

La un moment dat (prin anii '60 în special), a existat temerea că şahul va muri deoarece se va deplasa spre un joc poziţional centrat pe obţinerea unui mic avantaj şi încercarea de a-l valorifica pas cu pas, ceea ce putea duce la o remiză sau la o victorie fără glorie. Mari campioni, precum Mihail Botvinnik sau Tigran Petrosian, au practicat în primul rând jocul poziţional, dar şi mulţi dintre ceilalţi „corifei" ai epocii, mai ales din şcoala sovietică (Mark Taimanov, Efim Gheller, Paul Keres etc.).

→

Gândirea creativă şi literatura

Sara MINA

Iată un subiect incitant care nu poate fi epuizat în câteva rânduri, ţinând cont de avalanşa de teorii, metode pentru implementare şi interpretări existente...

Asigur cititorul dintr-un început că demersul meu se concentrează, ca de obicei, exclusiv asupra argumentele autorilor publicaţi de Editura Biscara, pe care o conduc.

Aşadar, să faci conexiuni noi între obiectele supuse observării reprezintă un simptom pozitiv de gândire creativă. Dar să duci un simplu exerciţiu la nivel de obiectiv profesional pare o misiune foarte dificilă...

Mariana Nicolae, profesor universitar emerit de comunicare în afaceri, doctor în ştiinţele educaţiei, spune în volumul de eseuri *Cu ochi străini,* apărut în februarie 2022: „Predau din 2012 dezvoltarea gândirii creative la ASE Bucureşti şi majoritatea studenţilor şi masteranzilor încă mai cred şi în prezent că a fi creativ ţine de industriile creative sau de a avea idei cât mai originale. Or, în lumea dezvoltată, creativitate nu înseamnă generarea de idei, ci punerea lor în practică."

Găsim în eseurile autoarei menţionate o profundă preocupare pentru spiritul creativ intrinsec individului, care nu se va împlini, însă, atâta timp cât sistemul organizaţional ce-l încadrează pe ins nu-i favorizează punerea în operă. Este evidenţiat rolul primordial al educaţiei, al învăţământului... Întrebarea „Încotro se va îndrepta universitatea în viitor?" este urmată de o declaraţie optimistă: „Poate, dacă ne aplecăm cu răbdare asupra trecutului şi încercăm să-i desluşim înţelesurile, vom reuşi să zărim vreun contur al viitorului printre multele semne, semnale şi profeţii care ne sunt aruncate în faţă de coruri de analişti, experţi sau ghicitori."

Tot într-acolo priveşte şi o altă personalitate, Maria-Ana Tupan, profesor universitar, doctor în filologie, critic şi istoric literar. Domnia sa ne-ndeamnă în cartea *Eseuri contemporane,* apărută în 2020, să învăţăm din trecut, căci îl retrăim la nivel de clişeu. „Criza profundă în care au intrat mai ales cultura şi învăţământul României în anii 2004-2012 ne-a amintit, într-adevăr, de anii postbelici, când victimizarea elitelor de către declasaţi sociali era sindromul inconfundabil al unei societăţi conduse de brute analfabete…" Important este ca cei aflaţi la pupitrul de comandă al proceselor sociale să înveţe să interacţioneze cu deţinătorii de reale soluţii, aşa cum continuă autoarea în eseul *Elitele între narcisism şi implicare:* „De educaţia elitelor politice care controlează global şi de dispoziţia lor de socializare cu autenticele elite ale spiritului depinde în mare măsură şansa umanităţii noastre goetheene de a primi la cumpăna dintre viaţă şi moarte mai multă lumină".

În aceeaşi direcţie curge şi discursul Marianei Nicolae când demontează anumite prejudecăţi generate de lipsa noastră de informaţie referitor la cum este influenţat pe mapamond învăţământul universitar de strategii politice, care au ca obiectiv produse eficace pentru eşalonul de conducere.

Pe de altă parte, Maria-Ana Tupan declară argumentativ în *Geometrii ale imaginarului:* „Rezumând acum în puţine cuvinte, am pledat în comunicarea mea pentru teorie contra activismului pragmatic, pur procedural, văzând în interdisciplinaritate, atât calea regală către creativitate – ceea ce s-a afirmat cu energie de mai toţi participanţii –, cât şi posibilitatea de a reconstitui istoria ideilor şi de a reconecta fiecare generaţie la memoria umanităţii." Autoarea susţine ideea acelei interdisciplinarităţi de tip holistic, având la bază cunoştinţe solide cu surse diferite, scopul final fiind cel al constituirii de structuri noi de informaţii.

Dacă ne-am întoarce la îngrijorările Marianei Nicolae, am înţelege dublul regret al omului şi specialistului din rostirea „Trăim adesea între bule diverse de comunicare", mai ales când sesizează incongruenţele relaţionale între universul ştiinţelor exacte şi cel umanist. Autoarea susţine teoria lui C.P. Snow, om de ştiinţă şi scriitor britanic, afirmând că „ştiinţele umaniste ne oferă un fundal mai generos pentru sinteză şi înţelegerea realităţii din jurul nostru", în raport cu gradul mare de specificitate al limbajului ştiinţific, care, prin încriptare ireversibilă, devine un inamic al majorităţii profane. Transpare îndemnul la cunoaştere aprofundată, pentru spulberarea graniţelor între „noi" şi „ei", oricare ar fi părţile…

Confruntând opiniile celor două ilustre autoare, ajungem la concluzia că este nevoie de legături ferme de comunicare între toţi actorii pentru a obţine acea abordare integratoare, care să permită cu uşurinţă conexiuni noi, bazate pe o permutare controlată a multiplelor faţete ale universului cognitiv, ducând la o reală gândire creativă.

Comunicarea… iată un proces simplu de schematizat, *un transfer de informaţie între emiţător şi receptor,* dar atât de greu de optimizat! Ba, dimpotrivă, barierele fizice, emoţionale şi intelectuale sunt transformate în vectori de manipulare, ajungându-se în situaţii când, dacă se ia în calcul separat câte o caracteristică de context (politic, economic, social, tehnologic, legislativ…), se pot construi banale drepte de regresie pentru predictibilitatea comportamentului uman, facilitând reacţia forţelor coercitive…

Mariana Nicolae afirmă cu amărăciune că „în prezent, sistemul nostru încurajează gândirea fragmentară, simplistă, liniară". Şi Maria-Ana Tupan recunoaşte că „opinia personală, impresia de moment, recursul comod la clişee au înlocuit de mult exerciţiul minţii, al observaţiei critice, al evaluării sau argumentării care au caracterizat trecerea de la Evul Mediu dogmatic la modernitate".

Ambele Doamne-dascăl transmit din aula universitară acelaşi mesaj, al cărui miez este uşor de conştientizat: în lipsa unei abordări instituţionalizate, ne aşteaptă degradarea amprentei noastre genetice, ni se va diminua până la dispariţie capacitatea de asimilare şi interpretare a informaţiilor, transformându-ne definitiv în pură masă amorfă, de manevră...

Este un truism faptul că efectele benefice ale gândirii creative sunt pe deplin exploatate şi în artă. În literatură, trei direcţii îmi apar mie personal preponderent privilegiate la nivel de impact al acestui fenomen: eseistica, genul liric şi literatura de sorginte pur fantastică. Evident, drept catalizator este necesar acel ingredient aparte, inexplicabil, talentul.

Fără cunoştinţe enciclopedice şi forţă argumentativă, eseiştii n-ar avea impact. Cărţile de eseuri ale autoarelor prezentate, Mariana Nicolae şi Maria-Ana Tupan, sunt mai mult decât grăitoare.

De partea cealaltă, a beletristicii pure, fără viziunile speculative, surprinzătoare, nu s-ar întreţine fascinaţia pentru metaforă, ca semnătură energetică a poeziei, ori pentru combinaţii aflate dincolo de limita acceptabilului logic/absurdului, precum în literatura dedicată imaginarului.

Efectul sporeşte când cineva încearcă să le unească pe acestea din urmă… aşa cum tot la Editura Biscara s-a întâmplat, la început de an 2022, prin ineditul volum de prozopoeme *Fulguraţii lirice* al Angelei Dina-Moţăţăianu (semnalat şi de revista *Leviathan*). Iată drept succint argument unul dintre prozopoemele în care autoarea, într-un exerciţiu de gândire creativă, reuşeşte să sugereze, prin asocieri de imagini prelungite unele din altele, două spaţii diferite percepute concomitent… „Cadre cu peisaje alpine atârnă în aer, ocrotite cu scame duium de albi nori, cruţând de barbare călduri ţărm de ocean în fiori. Din val, prefăcut în ploi de răcoare, se naşte o creastă de stâncă surie cu alge-n mantie febrilă de cetină crudă, ce-n văzduh se disipă în aromă subtilă. Vaiet de pescăruşi trimite spre munte, când trece, ecou cu strigăt de şoim neclintit în rama cea rece. Nisipul se preschimbă-n puzderii de turme mute din pajişti de munte. La ceas de-auroră, vâslaşul imploră, de pe creasta de val, ca doru-i de casă un baci să doinească sărutând un caval. *Albastrul-marin ca verde-montan* inserat e în toate şi aleanul de tihnă pe clipă abate..." (*Exclusiv estivală*).

Indiferent că înclinăm spre teoria factorială a creativităţii, lansată de J.P. Guilford, ori spre cea umanistă, susţinută de A. Maslow, ca să mă refer doar la două dintre cele mai cunoscute repere sistemice, gândirea creativă trebuie să ne fie scop, iar studiul profund şi comunicarea eficace, mijloace de facilitare a accesului la diverse noţiuni, care să ne sporească versatilitatea, configurarea unor nebănuite conexiuni, cu satisfacţia returnată de procesul cognitiv în mod conştient condus de noi înşine…

„Nu voi nici pietre scumpe, nici aur, nici argint, nu voi nici ţărmuri fără număr în ochii-mi să perind... Voi doar să-mi ţin puterea asupra minţii-ntregi, căci doar aşa mă număr printre nemuritorii regi!" spune un fragment din alt prozopoem al Angelei Dina-Moţăţăianu...

Sper ca cititorul să-i dea dreptate, e calea prin care putem îndepărta apăsarea vremelniciei noastre fizice.

Însă, mari maeştri precum Bobby Fischer sau Gary Kasparov au contrazis un astfel de scenariu; iar cine urmăreşte partida de mai jos îşi va da seama că „motoarele" de astăzi joacă poate chiar mai agresiv, mai inventiv şi mai combinativ decât cei pe care i-am citat! Aşa încât, viitorul şahului pare asigurat!

AlphaZero – Stockfish 8, Londra 2018:

1.Cf3, Cf6, 2. c4, e6, 3. Cc3, Nb4, 4.Dc2, 0-0, 5. a3, N:c3, 6. D:c3, a5, 7.b4, d6, 8. e3, Ce4, 9. Dc2, Cg5, 10. b5, C:f3, 11. g:f3, Df6, 12. d4, D:f3, 13. Tg1,Cd7, 14. Ne2, Df6 15. Nb2, Dh4, 16. Tg4, D:h2, 17. Tg3, f5, 18. 0-0-0, Tf7, 19. Nf3, Dh4, 20. Th1, Df6, 21. Rb1, g6, 22. Tgg1, a4, 23. Ra1, Tg7, 24. e4, f4, 25. c5, De7, 26. Tc1, Cf6, 27. e5, d:e5, 28. The1, e4, 29. N:e4, Df8, 30. d5, e:d5, 31. Nd3, Ng4, 32. f3, Nd7, 33. Dc3, Ch5, 34. Te5, c6, 35. Tce1, Cf6, 36. Dd4, c:b5, 37. Nb1, Nc6, 38. Te6, Tf7, 39. Tg1, Dg7, 40. D:f4, Te8, 41. Td6, Cd7, 42. Dc1, Tf6, 43. f4, De7, 44. T:f6, C:f6, 45. f5, De3, 46. f:g6, D:c1, 47. g:h7+, Rf7, 48. T:c1, C:h7, 49. N:h7.

În această poziţie, albul are un avantaj decisiv, pe care şi l-a valorificat în continuare, câştigând la mutarea 67.

Faptul că maşinile au ajuns mai puternice decât cei care le-au creat nu înseamnă că oamenii vor renunţa să mai joace. Rolul şahului în formarea şi dezvoltarea personalităţii umane va rămâne acelaşi sau chiar se va accentua, întrucât progresele aduse de maşini se vor reflecta în calitatea jocului.

Şahul de concurs nu va dispărea nici el, cu siguranţă! Este interesant de văzut dacă nu cumva, sclipitoarea minte a omului nu va găsi, până la urmă, mijloacele prin care să ajungă sau chiar să întreacă inteligenţa artificială pe care tot el a creat-o. Cheia răspunsului la această problemă s-ar putea găsi în infinita creativitate a omului, datorită căreia au apărut, de fapt, şi maşinile de jucat şah!

Mai interesant este însă faptul că algoritmii utilizaţi de maşinile de jucat şah sau alte jocuri pot avea aplicaţii cu mult mai extinse la nivelul întregii societăţi: probleme legate de schimbările climatice şi de sursele de energie, o medicină mai performantă atât la nivel de diagnostic, cât şi de tratament, rezultate mai rapide şi mai semnificative în cercetarea ştiinţifică.

Inteligenţa artificială deja ne schimbă viaţa şi o va schimba şi mai mult în viitorul apropiat!

Homo sapiens

Despre fenomenologia muzicală

Octav CALLEYA

Fenomenologia muzicală a fost creată de cel mai mare dirijor-interpret al tuturor timpurilor, românul Sergiu Celibidache (1912-1996), care, după profunde studii simultane la Berlin, cuprinzând filosofia, matematica şi, bineînţeles, tot ce ţine de gândirea analitică şi interpretativă muzicală, a transferat în muzică postulate fundamentale ale fenomenologiei filosofice a lui Brentano şi Husserl. Astfel, studiul fenomenului muzical primar, care pleacă de la un singur sunet şi trece prin absolut toate combinaţiile posibile şi de toate genurile, este direct legat de efectul pe care îl produce asupra conştiinţei umane. În cuvinte simple, cele două faţete ale fenomenologiei muzicale constau în tot ce ţine de sunet şi de urechea şi conştiinţa umană.

Trebuie spus încă de la început că acest sistem analitic, bazat pe formele muzicale obişnuite, se ridică deasupra celor anterioare ale lui Herman von Helmholtz, Wilhelm Wund, Franz Brentano, Carl Stumpf, Edmund Husserl, Ernst Ansermet şi Heinrich Schenker. Acesta din urmă (austriac, 1868-1935) şi-a expus şi detaliat teoriile în multe cărţi, în special despre lucrări pianistice şi orchestrale (unele sonate şi simfonii de Beethoven, printre altele). De asemenea, mulţi dintre discipolii săi (ca Felix Saltzer, de exemplu) au continuat acest demers care, astăzi, datorită valorii sale incontestabile, se regăseşte ca obiect de studiu obligatoriu în multe universităţi din Germania, Anglia, Statele Unite ale Americii, Italia, bineînţeles Austria, şi aşa mai departe până în România. În Spania, cea mai cunoscută lucrare tradusă este *Introduction to Schenkerian Analysis* de Allen Forte şi Steven E. Gilbert.

Am putea spune că analiza schenkeriană reduce analiza compoziţională muzicală, prin trei planuri, la esenţa armonică minimă, evident necesară delimitării părţilor mari ale unei lucrări. Ceea ce face fenomenologia în continuare este să stabilească nu numai între aceste părţi mari, ci şi intre cele mai mici articulaţii (cum ar fi intervalul), gradul permanent de tensiune care se reflectă direct asupra conştiinţei noastre. Şi asta prin concepte noi, absolut noi, plecând chiar de la definiţia însăşi a muzicii!

Dacă întrebăm orice persoană ce crede că este muzica, obţinem aprecieri şi definiţii extrem de diferite, de la „ceva ce mângâie plăcut urechea" (Caragiale) la, de exemplu, „un grup de senzaţii unice ale sufletului" şi aşa mai departe, la nesfârşit. Cu siguranţă, în fiecare există ceva din adevărul şi esenţa muzicii. Dar, încetul cu încetul, căutând definiţia cea mai autentică, atât ştiinţifică, dar şi din punct de vedere al senzaţiilor umane pe care muzica le produce, specialiştii au adăugat şi ei o multitudine de fraze destul de corecte, fără a reuşi vreodată să exprime pe deplin esenţa acestei mari şi unice arte. Numai prin fenomenologia muzicală s-a putut ajunge la cea mai bună definiţie, care în acest moment reflectă atât adevăratele sale componente, cât şi relaţia directă cu elementele receptive umane. Această definiţie este: *Muzica este o masă sonoră în mişcare, articulată şi polarizată şi legată direct de conştiinţa umană.* Este de dorit ca, prin fenomenologia muzicală, această definiţie să rămână pentru totdeauna (până când un alt nivel, poate „cosmic", să o depăşească).

După cum se vede, definiţia conţine patru concepte şi este direct legată de conştiinţa umană. Vom explica, doar pe scurt şi într-un mod necesar, această definiţie.

Observăm mai întâi cei doi piloni de bază care aparţin sunetului (primul) şi conştiinţei umane (al doilea). Cele patru concepte ale primului pilon sunt (în ordinea apariţiei): masa sonoră, mişcarea, articulaţia şi polarizarea.

Masa sonoră este constituită, de la primul sunet care se produce, din toată verticalitatea sonoră a armonicelor; dacă pentru un singur sunet armonicele sunt deja cunoscute, ne imaginăm întreaga acumulare de armonice ale unui singur acord (simultan în verticalitatea sa sau a patru-cinci sunete) şi, extinzând totul într-o distribuţie instrumentală orchestrală, de exemplu, ne imaginăm imediat masa sonoră enormă rezultată (indiferent dacă este produsă în „piano" sau „forte"). În orice fel de compoziţie, se văd permanent mii de exemple clare, dar voi alege doar unul dintre multe, dintre cele mai evidente: masa sonoră care se formează în primele măsuri ale *Boleroului* de Ravel, în comparaţie cu aceleaşi, din ultimele patruzeci-cincizeci de măsuri ale lucrării. Este evident şi fără să ştim nimic că verticalitatea (pur şi simplu spus aici, prin acumulare) este imens mai mare decât la început; adică masa sonoră are atât de multă „greutate" încât va avea, evident, o mare influenţă asupra mişcării corespunzătoare (fără a intra aici în alte detalii), şi acelaşi lucru este valabil, a nu se uita, şi pentru masa sonoră a unui singur instrument, cu caracteristicile sale de producere a sunetului.

ConductingArt As. O.Calleya

FENOMENOLOGIA MUSICAL

Introducción						Nuevos Conceptos						Fenomen. de la conciencia humana			Fenomen. de la Dirección Orquestal		
Antecedentes			Bases musicales			La musica	Tempo	Horizontalidad	Verticalidad	Fenom. Estructural	Otros	Relacion M-C	Triangulo dorado	Interpretación	Orquesta	Técnica Directorial	El Código
Aspectos históricos	Husserl	Definición	Armonia	Contrapunto	Schenker	Sus 4 conceptos (definicion)	Pulso Indicaciones Metrónomo Bach	Articulaciones Melos Fraseo	Armonicos Masa sonora Presión Vertical	Forma Estructura PC/PM Climax	Simultaneidad Temporalidad T/I Repeticiones Etc	Reciprocidad	▲	Acustica Etc	Caracteristicas Ensayo Concierto	Técnica unica Caracteristicas Brazo = unidad y golpe proporcional	Sintesis fenomen.

"MUSIK IST WERDEN" - "EN EL INICIO ESTA EL FIN"

***Mişcarea* oricărei mase sonore** este al doilea concept (al definiţiei). Ştiind că toată muzica se dezvoltă în timp, ceea ce se mişcă este deci o masă sonoră (care este, evident, în permanentă schimbare). În mod logic, mişcarea este guvernată în bazele ei de legile fizice care capătă adaptări în funcţie de materialul care o compune, în principal, armonicele surselor care produc sunetele; aici, orice mişcare este reprezentată în ritm şi toate variantele sale infinite; prin urmare, variantele sunt infinite, de la începutul până la sfârşitul unei entităţi muzicale.

Desigur, mişcarea unei mase sonore nu poate fi haotică sau întâmplătoare, ci organizată într-un fel sau altul, în acest caz, aşa cum a lăsat-o creatorul. În termeni fenomenologici mai adecvaţi, spunem că masa sonoră este *articulată*, de la părţile ei mici (semifraze, fraze, teme etc...) până la părţile mari care o alcătuiesc, reprezentate de o formă muzicală globală.

În această evoluţie, desigur, aceeaşi masă sonoră este şi *polarizată,* adică fiecare parte, de la început, este îndreptată către următoarea, iar asta se întâmplă de la elementele primare între ele, în egală măsură cu cele mai mari, până la sfârşit.

Al doilea pilon de bază în definiţia fenomenologică a muzicii este conştiinţa umană, de la percepţie până la cel mai profund şi transcendental proces, unde nimic nu poate fi tradus în cuvinte, ocupându-se de senzaţii indefinibile, de la cele mai puţin perceptibile la cele „cosmice", cu o importantă caracteristică: totul este trăire instantanee (fără a uita, „provocată" de ceea ce muzica foloseşte pentru a se manifesta, de la un singur sunet sau pauză, la toate combinaţiile infinite verticale şi orizontale care au existat, există şi vor exista vreodată, astăzi şi în viitor).

Şi, să nu uităm că diferenţa dintre un ascultător şi oricare altul (întotdeauna unic şi inegalabil), care se transformă în conştiinţă sonoră, până la un nivel spiritual şi transcendental, face parte din complexul părţilor de acustică, psihologie, filosofie şi chiar cultură şi multe alte caracteristici ale fiecărui individ.

Spre deosebire de Schenker, Sergiu Celibidache a scris foarte puţin şi asta din diverse motive: pentru că a fost un dirijor extraordinar de activ până în ultimul moment şi pentru că uneori considera că este imposibil să se transpună în cuvinte nu doar muzica în sine, ci şi toate propriile ei teorii. Bineînţeles, şi-a pus în practică conceptele în fiecare execuţie, timp de 42 de ani, fiind recunoscut fără nicio îndoială că a depăşit oricare alt interpret; la fel, şi-a predat teoriile în multe cursuri (din Germania, Italia, Franţa etc. până la cunoscutul Institut Curtis din SUA) şi în sute şi sute de interviuri. Ca autor direct, el apare doar într-o mică lucrare care nu este altceva decât transcrierea unei conferinţe de o oră. Mai există şi un volumaş care adună o parte a notelor sale. Prin urmare, s-ar părea că există pericolul de a înţelege greşit teoriile lui Celibidache. Din fericire, mulţi muzicologi şi mai ales discipoli au adunat şi au difuzat pe scară largă toate învăţăturile sale. Din acest motiv, atât schema grafică finală din figura alăturată, cât şi definiţiile explicative anterioare sunt propriul meu rezultat al anilor de studiu şi sinteză, de la singura catedră de Fenomenologie muzicală instituită în Spania, precum şi de la multe alte cursuri din diferite ţări. Majoritatea cărţilor dedicate acestui muzician unic sunt publicate de Fundaţia care îi poartă numele de la München (Germania)

Ca şi definiţia fenomenologică a muzicii, există şi alte concepte, cunoscute în principiu, dar niciodată definite şi dezvoltate din acest nou punct de vedere. Este vorba de, exemplu, de tensiune-intensitate, simultaneitate-temporalitate, formă-structură, presiune verticală-presiune orizontală, sunet-muzică, reducere, repetiţie... (în fenomenologie aceasta nu există, pentru că în conştiinţa auditivă orice sunet sau interval, de exemplu, ce se repetă imediat, niciodată nu va avea acelaşi efect ca prima dată).

Lucrul cel mai important se referă la *tempo,* care, pe scurt, este rezultatul relaţiei dintre mişcarea orizontală şi presiunea verticală a fiecărui moment. Dar baza pentru a putea stabili *tempoul corect* al unui text muzical este ceea ce numim *puls,* care reprezintă unitatea ce caracterizează orice mişcare şi care, nefiind haotică în natură sau în vreuna dintre manifestările sale, se manifestă şi în muzică. Chiar dacă existau tot felul de indicaţii pentru a stabili tempoul corect (cuvinte italiene, metronom, cuvinte germane din ce în ce mai precise – de exemplu), Bach spunea că dacă tempoul just nu este cunoscut corect, este mai bine a nu cânta o lucrare. Iar exemplul cel mai clar este *Clavecinul bine temperat,* unde, fără nici cea mai mică indicaţie, orice interpret trebuie să domine tempoul corect – şi cum poate să o facă dacă nu prin *puls?* Stabilirea pulsului corect este întotdeauna primul lucru de făcut. Din păcate, se dovedeşte că prin atâtea versiuni diferite, inclusiv contrastante, tocmai acest criteriu (puls-tempo), care poate orienta bine dezvoltarea muzicală globală, nu este încă bine cunoscut. În sprijinul acestui criteriu există şi un adevăr simplu: este clar că orice creaţie a fost concepută şi scrisă de autorul ei doar într-o formă, nu în mai multe şi diferite. Micile variaţii sunt normale, din multe motive (spaţiu acustic, posibilităţi tehnice, personalităţi diferite etc.), dar nu se pot îndepărta niciodată de gândul iniţial al autorului şi, tocmai sub acest aspect, tempoul corect este elementul prioritar care trebuie să asigure intenţiile şi mesajul unui compozitor. Concret, în principiu, trebuie stabilit pulsul corect, apoi legat direct de indicaţiile verbale (*andante con moto*, de exemplu... Haydn, Mozart, Beethoven nu au greşit niciodată din acest punct de vedere) şi ulterior chiar şi cu indicaţiile metronomice orientative (când nu sunt indicate greşit, aşa cum se întâmplă uneori, din păcate, din diverse motive, chiar şi la anumiţi mari compozitori). În acest sens, este foarte important să nu uităm niciodată caracterul expresiv al multor cuvinte care indică tempoul, dar reflectă în acelaşi timp caracterul mişcării, aspect fundamental de realizat.

→

Despre chipul tragic al globalizării

Narcis ZĂRNESCU

Dedic acest eseu unei ţări, Ucraina, şi unui popor sacrificat, aflat în derivă, victima conflictului de interese dintre Est şi Vest. Victima unui dictator cu nostalgii sovietice.

Cu toţii ne gândim, cu toţii ne temem că tragedia acestui popor se poate întinde, poate contamina întreaga Europă şi întreaga lume. Poate deveni o pandemie mortală, fără posibilitatea de a fi oprită de vreun vaccin. Asistăm, cu toţii, de câtva timp, la o criză a globalizării, dar şi la o globalizare a crizei. O globalizare la minut! O globalizare tip fast-food! Observăm, în direct, cum globalizări secvenţiale, cum au mai fost şi vor mai fi – globalizări economice, comerciale, militare, politice –, ajung la o masă critică, explodează şi escaladează. Războiul devine, brusc, o soluţie pentru ieşirea, temporară, dintr-o criză a globalizării. Vor urma altele. La fel de dramatice. Omenirea nu va învăţa nimic, ca de obicei, din această criză, pe viu, pe cord deschis, cu care istoria ne schingiuieşte.

Fenomenul globalizării 'prins' într-un război adevărat, în Ucraina, cu victime omeneşti şi distrugeri de bunuri, se crispează, dă rateuri. Apar reacţii şi solidarităţi, pe care strategii globalizării nu le identificaseră, nici nu le codificaseră. Astfel: Grupul de hackeri sau hacktivişti Anonymous a declarat „război cibernetic" împotriva Rusiei, după ce Vladimir Putin, ţarul roşu, a declanşat invazia Ucrainei. După atacarea canalului de televiziune rusesc RT, hackerii reuşesc să „spargă" baza de date a Ministerului Apărării din Rusia. O altă comunitate de hackeri activişti, care se opun regimului rus, numit *Partizanii Cibernetici din Belarus*, se autointitulează „grup tactic al Belarusului" pentru a lucra cu hackeri voluntari, în scopul de a ajuta armata Ucrainei în lupta digitală.

Astfel, apar forme noi de tribalizare globalizantă şi globalizatoare; tipologii comunitare noi. Guvernele ostile, invazioniste, războinice, pot produce, se pare, comunităţi transguvernamentale paşnice, care luptă împotriva guvernului din propria lor ţară. Acest nou tip de globalizare la minut, un fel de *task-force* neoficial, civil, umanitar, acţionează asupra conştiinţei, în forma sa afectivă, sensibilă, sentimentală, empatică.

În cazul de faţă, simt nevoia să redenumesc fenomenul, pentru că este o mutaţie suferită de globalizarea clasică. Astăzi, asistăm, implicaţi cel puţin emoţional, la o „globalizare pro-Ucraina", care devine virală, de la o clipă la alta. Oamenii din mediul virtual au reacţionat pozitiv la postarea grupului Anonymous. Mii de persoane din mediul virtual cer să se facă dreptate şi Rusia să fie pedepsită pentru toate evenimentele sângeroase din Ucraina.

Există şi potenţiale măsuri oficiale, dar lipseşte voinţa politică. De ce? Pentru că voinţa economico-financiară este mai puternică. Conflictul civilizaţional, după modelul Huntington, a fost înlocuit de conflictul inter-interese, susţinut de eterna goană nimicitoare după profit. Un profit nejustificat socialmente sau umanitar. Un profit absurd, distructiv şi autodistructiv, în timp.

Invazia Rusiei va afecta aproape toate zonele planetei, însă niciuna nu va fi la fel de afectată ca Europa. După invazie, oficialii UE au îngheţat acţiunile ruseşti din Uniunea Europeană şi au restricţionat accesul băncilor ruseşti la piaţa financiară europeană. Toate aceste măsuri vor avea efecte globale. Vor declanşa valuri tsunami, cu anvergură variabilă şi morfologii necunoscute. Dar această globalizare economico-financiară este cenzurabilă de şi prin voinţa politică unională, comunitară, până la punctul unde se poate bloca sau poate deveni ineficientă, din cauza nerespectării ritmului specific; a foii de parcurs.

Concret: Comisia Europeană nu poate impune sancţiuni fără sprijinul unanim al şefilor de state şi guverne din statele membre UE. Nu există o dată limită pentru semnarea de către statele membre a ultimelor sancţiuni propuse, deşi Consiliul European a cerut membrilor să le adopte deîndată. Având în

vedere că relaţiile cu Rusia diferă de la stat la stat, există riscul ca unele state membre cu legături puternice la Moscova, precum Germania şi Italia, să încerce o schimbare de ritm sau o blocare a sancţiunilor. Apare, astfel, un fenomen, pe care l-aş numi procesul de fisiune nucleară a globalizării. Această metaforă nu trimite la reactorul atomic decât prin două particularităţi: viteza de propagare şi gradul de periculozitate. La acestea, se adaugă un element specific deciziei umane: procesul de globalizare, determinat şi modelat de voinţa politică şi economică, poate avea ritmuri variabile, corecturi, intervenţii, blocaje, viteze multiple etc. În cazul de faţă, criza umanitară din Ucraina, dublată de criza decizională a UE, creează o oportunitate, de care Franţa ar putea profita. Jucând rolul unui *trickster,* Parisul, de fapt, plănuieşte să devină liderul *de facto* al Uniunii Europene, în locul Berlinului, care se erodează moral prin egoismul economic şi relaţiile toxice cu Moscova.

Acest scenariu va genera un anumit tip de globalizare. Dacă însă adăugăm câteva piese extrem de importante pe tabla de şah a acestui moment istoric, vom observa că regulile jocului se pot schimba drastic. Germania, de exemplu, se bazează pe energia rusească, dar, pe de altă parte, nu îşi permite să aibă dispute cu un cumpărător de top: SUA. Aşa că este obligată să crească numărul de militari germani pe flancul de est al NATO. Jocul globalizării se modifică. Fisiunea nucleară a globalizării se reorientează. Invazia a adus în prim-plan *Intermarium,* grupul de ţări de la graniţa Rusiei, care porneşte de la Marea Baltică şi merge până la Turcia. Decizia lor de a cere activarea Articolului 4 al NATO poate modifica, din nou, direcţiile, efectele şi vitezele procesului de globalizare. Dar un actor cheie în Intermarium, Turcia, are decizia politico-economică scindată. Aici, apare un nou blocaj şi o nouă necunoscută în jocul incoerent şi trans-etic al globalizării. După cum se observă, interesele economice complexe, disparate geografic şi politic, blochează deciziile politice, chiar dacă ele implică destinul unor popoare din aceeaşi comunitate militară.

Uniunea europeană experimentează, desigur, şi diverse micro-strategii secvenţiale, care ar putea să blocheze parţial economia rusească. Observăm, aşadar, pe cord deschis, unul din modurile de funcţionare ale globalizării: procesul globalizării este, în general, raţional şi codificat, într-un procent minimal, între 1 şi 10%. Doar atunci el se desfăşoară coerent sau în salturi calculate. Restul procentual al globalizării se desfăşoară sub semnul distrugător al hazardului şi haosului. Zilele acestea asistăm la spectacolul globalizării în doi timpi: asaltul bine pregătit, codificat, al strategiilor războinice, declanşează globalizări asimetrice, hibride, haotice. Globalizarea pe un meridian energetic al fiinţei sociale provoacă blocaje ale globalizării pe alte meridiane energetice. Este evident că economia globală ar putea fi dezechilibrată, din cauza conflictului Rusia-Ucraina. Mişcările balanţei, în pieţe sau la burse, chiar dacă sunt aparent infinitezimale, semnalează un pericol ascuns. Astfel, o creştere minimală de preţ la energie reprezintă un factor de creştere a preţului pentru absolut toate serviciile şi produsele. În adâncul globalizărilor, se pregătesc tornadele şi valurile de tsunami economico-financiar, generate de pieţe şi burse. Şi, bineînţeles, de factorul uman. De cuantele emoţionale. Catastrofele economice şi umanitare vor deveni incalculabile şi imposibil de convertit, vreodată, în profit.

Observăm, aşadar, un paradox dinamic: cum globalizarea este blocată tocmai de globalizare. Acest simptom ar putea fi de bun augur, deoarece am putea înţelege mai bine mecanismele şi disfuncţiile globalizării, pe baza teoriilor comunicării sau a principiului al doilea din termodinamică. Aşadar, de la autoreglare şi feedback la entropie şi mai departe. Desigur, deocamdată, nu poate fi vorba decât de o speranţă şi o ipoteză utopică.

Mass-media ne ajută să facem încă o observaţie necanonică, pe care nu o regăsim în manualele standard despre globalizare. Şi anume: faptul divers se globalizează. Un exemplu, devenit viral: dialogul între o femeie ucraineană şi un soldat rus dobândeşte o importanţă planetară, dat fiind contextul dramatic, şi de aici începe globalizarea faptului divers. Un fapt divers devine, astfel, fapt istoric sau chiar eveniment istoric şi se globalizează prin reţeaua de internet.

Extrem de importantă este şi fenomenologia structurală, adică relaţia globală a tuturor părţilor unei lucrări între ele. Desigur, acest criteriu este la fel de aplicabil celor mai mici structuri; astfel, în ambele cazuri, lucrul cel mai important îl constituie relaţiile de tensiune şi relaxare între părţi, în aşa fel încât să poată fi ordonate clar punctele culminante şi climaxul final, cât şi punctul de tensiune minimă. Acest concept (adevărata structură a unei creaţii) nu a mai apărut ca atare nici în analiza schenkeriană, şi nici în simplul parcurs al formelor muzicale. Din acest motiv, fenomenologia are ca scop definitiv, mereu în practica interpretativă, pe acela de a efectua corect acumulările de tensiune şi gradarea punctelor culminante până la punctul culminant şi apoi până la final. Este adevărat că această muncă analitică pasionantă este foarte complexă, dar este singura care trebuie urmată de oricine doreşte să interpreteze o lucrare, indiferent de materializarea ei sonoră, simplă, la un singur instrument (fie flaut, pian etc.) sau la nivelul unei orchestre, cu paleta infinită a culorilor şi combinaţiilor proprii şi dirijorale.

În sfârşit, ca sinteză a criteriilor fenomenologiei muzicale stă conceptul *În început este sfârşitul,* sinteza filosofiei Zen, de asemenea, aplicată interpretării muzicale. Fără a intra aici în explicaţiile poate necesare, este simplu de înţeles relaţia globală a gândirii complete pe care trebuie s-o aibă orice executant, înainte de a purcede la o interpretare muzicală, pentru a încerca şi dobândi cât mai veridic, a realiza şi transmite ceea ce un autor a lăsat într-o creaţie. Este evidentă în ziua de azi necesitatea cunoaşterii profunde şi complete a criteriilor fenomenologiei muzicale, faţă de simpla execuţie a notelor unor portative, ceea ce încă se mai întâlneşte din păcate.

Istoria de lângă noi

Istoria nu se uită niciodată în oglindă?

George BACIU

Istoria se repetă. Sunt vorbe pe care le ştie toată lumea. Numai că pericolul repetării istoriei ar putea fi îndepărtat, dacă istoria ar fi cu adevărat cunoscută. În fapt, repetăm istoria fiindcă nu conştientizăm că facem parte din ea, ci trăim în afara ei. O povestim, o explicăm, dar n-o gândim. Sunt unii însă ce vor repetarea istoriei indiferent de cât de mult sau de corect o cunoaştem.

Dezastrul uman şi material produs de Primul Război Mondial era cunoscut în cele mai mici detalii, în tranşee pieriseră milioane de soldaţi şi fiecare familie suferise într-un fel sau altul, dar asta nu a împiedicat, două decenii mai târziu, izbucnirea unei noi conflagraţii şi mai devastatoare, cu un preţ şi mai mare de vieţi omeneşti.

A urmat un Război Rece a cărui transformare într-unul fierbinte a fost împiedicată doar de certitudinea că nimeni nu va supravieţui unui conflict nuclear.

Dar oamenii nu se mulţumesc cu ce au. Discursurile trecutului revin, într-o altă formă, poate, dar cu aceleaşi idei. Ceea ce era acoperit de întuneric revine la lumină, tentaţia extremelor, a convingerii că cei care nu sunt cu noi sunt împotriva noastră.

Deceniile de pace şi de prosperitate de după sfârşitul Războiului Rece au scos de sub pragul de sărăcie miliarde de oameni, din ţări ce nu sperau la aşa ceva. Au apărut noi puteri. Dar şi noi frustrări. Cei rămaşi în urmă sau cei care se consideră nedreptăţiţi se radicalizează, în interiorul naţiunilor tot mai fragmentate sau la nivel internaţional.

Clivajele cresc între regiuni sau între centru şi periferie, nemulţumirile se acumulează între puterile consacrate şi cele care vor să le ia locul. Tensiunile din interior şi cele din exterior se potenţează şi cresc instabilitatea la cote periculoase. Capcana lui Tucidide este un concept invocat pentru a descrie destinul implacabil al repetării conflictelor din teama că rivalul va ajunge mai puternic decât tine sau din nostalgia imperiilor care nu se uită.

Rusia a invadat Ucraina. Istoria se repetă. Fiindcă un lider a căzut în paharul nostalgiei unui imperiu nociv pentru stabilitatea lumii Ce ne spune istoria?

Punctul nevralgic al conştiinţei naţionale ucrainene e legătura foarte strânsă cu Rusia, în urma unei istorii împletite, de voie, de nevoie, de peste un mileniu încoace. De aceea, după cum remarca istoricul Timothy Garton Ash, „viitorul Ucrainei e mai important pentru identitatea naţională a Rusiei decât viitorul Scoţiei pentru identitatea Angliei".

După spulberarea Rusiei Kievene sub tăvălugul mongol din 1240, Marele Ducat al Lituaniei şi-a extins teritoriul asupra bazinului Niprului, până la Marea Neagră. Între 1386 şi 1569, teritoriul actualei Ucraine a făcut parte din Uniunea polono-lituaniană, sub coroana Jagellonilor. Din cauza ameninţării Rusiei, cele două state au încheiat Uniunea de la Lublin, în 1569. Acest stat a dăinuit până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când cele trei împărţiri succesive ale Poloniei au extins stăpânirea rusă asupra teritoriilor ucrainene.

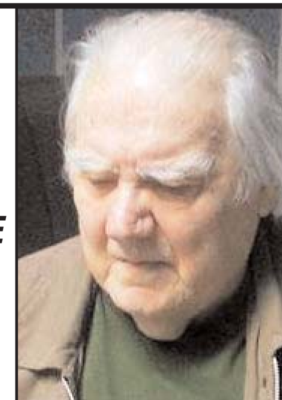
Cazacii au scris cea mai glorioasă pagină a istoriei Ucrainei, care-şi revendică identitatea din lupta lor pentru libertate. Prinşi între absolutismul ţarist, regii polonezi şi ofensiva tătaro-otomană, cazacii au reuşit să-şi păstreze câteva secole autonomia, culminând cu crearea Hatmanatului cazac în 1649, în urma răscoalei conduse de Bogdan Hmelnitki împotriva puterii polono-lituaniene. El e considerat părintele naţiunii ucrainene, deşi a fost criticat, de-a lungul vremii, pentru opţiunea sa finală în favoarea alianţei cu ruşii. În 1654, Hmelnitki a fost nevoit să se plaseze sub suzeranitatea Rusiei. După moartea lui, pentru a-şi păstra libertăţile, cazacii au încercat să treacă sub suzeranitatea poloneză. Au sfârşit prin a fi împărţiţi în 1667 de cele două mari puteri, linia de demarcaţie fiind Niprul. O falie care durează până azi în conştiinţa ucraineană.

Să nu uităm, totodată, că un sfert din teritoriul actual al ţării a fost alipit odată cu Al Doilea Război Mondial de Stalin, înglobând teritorii româneşti, poloneze şi cehoslovace. De aceea, aspiraţia europeană a multor locuitori din vestul ţării e strâns legată de dorinţa de eliberare de sub puterea Rusiei.

Ortodoxie versus catolicism, influenţa Vienei faţă-n faţă cu aceea a Moscovei, colaboraţionism sau rezistenţă, nazism contra comunism, de la visul de libertate al cazacilor la îmbrăţişarea sufocantă a Maicii Rusii, Holodomor (exterminarea prin foamete, între 1931 şi 1933, ordonată de Stalin) şi Holocaust – memoria colectivă ucraineană e puternic fracturată. Diviziunile de azi ale societăţii se hrănesc din valurile de sânge ce despart etnii, regiuni şi religii. Cum sublinia fostul premier francez Dominique de Villepin, „Ucraina e o sinteză a tragediilor continentului şi a ororilor secolului XX". De toate aceste răni nevindecate trebuie ţinut cont în evaluarea situaţiei din Ucraina şi în conturarea strategiilor pentru depăşirea impasului care nu e doar geopolitic şi economic, ci şi identitar.

Istoria se repetă. Chiar dacă este corect sau incorect înţeleasă. Aşa să fie, oare? Istoria nu se uită niciodată în oglindă?

Un fragment din cartea lui Traian *De bello Dacico* găsit în Transilvania

Miron SCOROBETE

Uluitor! Mai tare ca *Numele trandafirului!* Veţi urmări acţiunea unui roman inexplicabilă raţional.

Pentru înţelegerea mai uşoară a enigmei ce urmează, ne imaginăm un scenariu simplificat la maximum.

Eu scriu o carte despre Groenlanda. Un exemplar este depus la Biblioteca Naţională din Capitală. Cu timpul, cartea mea dispare fără urmă. Într-un viitor îndepărtat, se găseşte un fragment din ea, dar unde? Nu aici, unde cartea a fost scrisă, nu la Bucureşti, unde ea a fost în Bibliotecă, ci… în locurile despre care ea scrie, în Groenlanda!

Imposibil de explicat. Dar, să vedem ce s-a petrecut, nu într-un scenariu fictiv, ci în realitate.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Niccolò Vecchietti, poet şi latinist din Cologna Veneta (Verona), publica un text incredibil: un fragment din cartea lui Traian *Commentarii de bello Dacico*, operă dispărută fără urmă încă din Antichitate.

Cum ajunsese în posesia nepreţuitului text?

Un cunoscut şi concitadin al său, agronomul şi umanistul Bartolommio Fornasa, dintr-o călătorie pe care o făcuse în Transilvania, a adus cu el un codice vechi pe care îl găsise acolo într-o mănăstire. Acesta, cam de pe vremea Codicelui Voroneţean, conţinea o culegere de cuvinte ale Părinţilor Bisericii. Printre acestea însă se aflau şi două citate ale unor celebri autori păgâni, unul provenind din *De bello Gallico* (V, 25) a lui Cezar, iar celălalt din cartea a III-a a pierdutelor *Commentarii de bello Dacico* ale lui Traian.

Iată citatul din Traian:

Interim Daci nuntios in omnes partes dimiserunt et paucitatem nostrorum militum suis praedicaverunt ac in aeternum sui liberandi facultas daretur. Deinique magna moltitudine peditatus coacta ad castra Romanorum apud Apulum venerunt. Prima luce productis copiis, duplicem aciem ordinavi et consilium hostium expectavi.

Adică:

Între timp dacii trimiseră mesageri în toate părţile şi anunţară inconsistenţa trupelor noastre şi că li se oferea ocazia de a se elibera pentru totdeauna. Şi astfel, după ce au adunat o mare mulţime de trupe de infanterie, se îndreptară spre tabăra romanilor, în apropiere de Apulum. În zorii zilei, după ce am adunat trupele, le-am dispus în două rânduri şi am aşteptat iniţiativa inamicului.

Ulterior, *Codicele* a avut soarta cărţii lui Traian: a dispărut şi el.

Ne întrebăm: nu era mai bine ca italianul să nu-l fi găsit? Noroc totuşi că fragmentul a apucat să fie tipărit, deci salvat de la pieire, nouă revenindu-ne bucuria de a vi-l oferi în acest roman de formulă SF.

Sintetizând, facem o constatare de care să te cruceşti. Deci.

La Roma, învingător, Traian, luând exemplul lui Cezar cu galii lui, narează la rându-i într-o carte războaiele sale cu dacii săi. Cartea, fireşte, e aşezată la locul cel mai de onoare din fantastica bibliotecă ridicată de împărat în For cu ambiţia mărturisită de a o eclipsa pe cea din Alexandria.

Biblioteca avea două corpuri de clădire, unul pentru scrierile în limba greacă, iar celălalt pentru cele în limba latină, o raritate bibliografică constituind-o colecţia de opere scrise pe plăci de fildeş. Între cele două clădiri se înălţa Columna, cu posibilitatea ca de la etajele bibliotecii să fie văzute episoadele sângeroaselor războaie sculptate pe ea. Astfel, cartea lui Traian era de fapt subtitrarea „filmului" de pe Columnă.

Numai că un fragment, nu unul oarecare, unul anume, se desprinde din carte. El nu e mulţumit nici cu locul unde cartea a fost scrisă, nici cu vitrina imperială în care a fost aşezată, ci o ia la drum, străbate mii de mile ca să ajungă în locul despre care textul scrie, între cei pe care textul îi evocă. În Transilvania adică.

Aţi citit, desigur, despre peştii care străbat mii de kilometri în susul fluviilor, sărind pe contrasens cascade enorme, ca să ajungă să-şi depună icrele într-un singur punct de pe glob, acolo unde ei îşi au obârşia.

Asta face fragmentul nostru.

Numai că, constatarea, pe lângă că ne tulbură, naşte alte întrebări.

În fragment e menţionată o singură localitate: Apulum.

Acelaşi Apulum în care, cândva, îşi va face intrarea triumfală cel care va reconstitui unitatea Daciei vechi.

Acelaşi Apulum în care, într-un viitor îndepărtat, va fi sacrificat Horea Rex Daciae.

Acelaşi Apulum în care, într-un viitor şi mai îndepărtat, se va reface Dacia reîntregită.

Ce viziune profetică a avut Traian când a scris că acolo dacilor „li se oferea ocazia de a se elibera pentru totdeauna"?

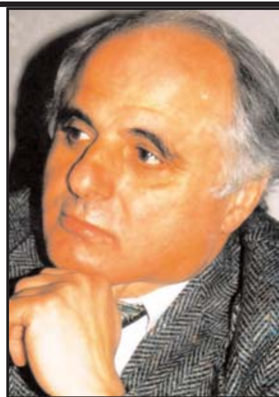
Ce fir nevăzut le leagă pe toate acestea într-un lanţ la fel de unic şi la fel de misterios precum cel al ADN-ului?

Dar ne oprim pentru că întrebările încep să se rotească în jurul axei lor.

(Ne-am slujit în textul prezent de informaţiile senzaţionale preluate de la *Istoria cu Mari,* căreia îi aducem mulţumirile cuvenite.)

Maria, regina naţionalistă

Tudor NEDELCEA

Istoria fiind făcută, în general, de bărbaţi, femeia nu a avut parte de un tratament echitabil. Chiar şi în istoria românilor, prea puţin (sau deloc) s-a scris de rolul esenţial jucat pe scena istoriei naţionale de Ana Ipătescu, Maria Grant (Maria C.A. Rosetti), Maria Simonis (în cazul Revoluţiei paşoptiste) sau chiar de rolul decisiv, determinant, al Cocuţei Conachi (fiica boierului-poet Constantin Conachi şi soţia caimacamului Vogoride) în realizarea Unirii Principatelor Române.

În această ilustră descendenţă o putem aşeza, cu asupra de măsură, pe Regina Maria, fără a ierarhiza meritele celorlalte femei de toată isprava.

Am numit-o „regina naţionalistă", în sensul real, adânc al cuvântului. A-ţi iubi naţiunea nu înseamnă a urî alte naţiuni, a-ţi iubi mama nu înseamnă că urăşti celelalte mame. Naţionalismul n-are nimic în comun cu xenofobia, rasismul, antisemitismul sau alte anti..., doar cu antiprostia. „Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită *numai* [sublinierea lui Eminescu, n.n.] cu gura" (ms. 2257), s-a pronunţat „românul absolut" (Petre Ţuţea), pentru unii, „cadavrul din debara" pentru alţii (care au fost decoraţi cu medalia „Petőfi"). Şi continuă să ne lămurească autorul *Luceafărului:* „Nu cu fraze şi măguliri, nu cu garde naţionale de florile mărului se iubeşte şi se creşte naţia adevărată. Noi o iubim aşa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferinţele seculare până în zilele noastre. O iubim *sans phrase* [...], dar o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar încrederea ei, atât de lesne de indus în eroare, nici chiar iubirea îndoită azi la lucruri străine şi la oameni străini. Şi chiar dacă amintirea noastră ar pieri în umbra vremurilor şi s-ar şterge din memoria tuturor, tot pe aceeaşi cale a conservării naţionalităţii şi ţării vom stărui, fără a face în această supremă privire nicio concesie primejdioasă ideilor veacului. Cine în această privire nu e cu noi e contra noastră." (*Timpul*, IV, nr. 115, 27 mai 1879, p. 1)

În acest concept eminescian o putem aşeza, cu gratitudine, pe regina noastră, Maria, Regina Reîntregirii. În istoria noastră o putem asemăna cu Maria, soţia domnitorului-martir Constantin Brâncoveanu, care şi-a dat viaţa sa şi a celor patru feciori ai săi, a sfetnicului Ianache, în prezenţa ambasadorilor ţărilor creştine europene (?!), la Sfânta Maria Mare a anului 1714, pentru păstrarea credinţei creştine şi a ţării sale mult râvnită şi pe atunci şi dintotdeauna.

Chiar în familia regală, Regina Elisabeta (Carmen Sylva, ca pseudonim literar), soţia Regelui Carol I, şi-a dedicat întreaga activitate de primă Doamnă intereselor naţiunii române, ajutând în Războiul de Neatârnare (fiind numită „mama răniţilor"), sprijinind moral şi chiar material aproape întreaga elită românească (invitându-l pe Eminescu la Palat, ducându-i ceaşca cu ceai făcută de ea însăşi a comentat: „Eram ca o vestală care duceam ofrandă regelui poeziei româneşti"), având relaţii externe cu mari personalităţi (a purtat corespondenţă cu marele Lev Tolstoi). La Palat se îmbrăca în ie românească spre a dezvolta industria casnică; dar, mai presus de toate, a scris despre români şi România cu sinceritate şi obiectivitate, stil de viaţă care a impresionat-o pe urmaşa ei la tronul României, Regina Maria: „Femeie de o puternică pasiune în tot ce iubea sau ura, având atâta entuziasm cât acei care încep abia viaţa, mare muncitoare, gânditoare mare, regina Elisabeta avea adesea nevinovăţia copilului. Impresionabilă şi idealistă înfocată, ea nu vedea totdeauna lucrurile sau oamenii potrivit cu adevăratul lor preţ, şi, de aceea, adeseori cădea prada celor care ştiau cum să speculeze prea marea bunătate a inimii sale. Trăia pentru alţii. Mâna-i era totdeauna gata să dea, urechea să asculte, ochiul să verse lacrimi pentru durerea altuia. Era într-însa ceva din furtunile naturii; avântul ei era tot atât de vijelios ca şi disperarea ei." (Vezi N. Iorga, *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*, Iaşi, TipoMoldova, 2017, p. 40.)

Numită pe drept cuvânt Regina Marii Uniri, Regina Unică a României Unite, alcătuitorii volumului *Maria – Regina Marii Uniri* (Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni şi Fundaţia Cultural-Ştiinţifică Aromână „Andrei Şaguna", 2013), IPS Teodosie, A. Papari, Liviu Pandele, Victor Crăciun, M. Zidaru, Tr. Brătianu, Cristiana Crăciun, Mircea Chelaru, au omagiat-o la împlinirea a „75 de ani de la trecerea în lumea arhanghelilor neamului a A.S. Regale Maria de România". Aici, în acest volum, citim *Rugăciunea unei Regine,* un emoţionant text sacru care dă măsura personalităţii sale: „Îmi înalţ inima spre Tine, oh! Doamne! Ascultă, te rog, ascultă smerita mea rugă. M-ai înălţat, m-ai aşezat în locul de slavă şi ai pus în mâinile mele o putere ce nu e hărăzită multora. Mi-ai însemnat un drum care trebuie să fie al meu şi pe care trebuie să păşesc fără a şovăi. Din pricină că sunt nevoiţi să-şi înalţe fruntea ca să mă vadă, mulţi cred că nu calc decât prin locuri pline de soare; dar Tu, oh, Doamne!, cunoşti pietrele ce-mi rănesc picioarele şi mulţimea spinilor ascunşi sub trandafirii ce mi-au fost dăruiţi.

Ai făcut să strălucească chipul meu în faţa smeriţilor acestei lumi. Ai aşezat purpura pe umerii mei şi coroana pe capul meu şi mi-ai poruncit să le port

ca şi când n-ar fi o povară, Şi ai grăit:

Ai fost aleasă între mulţi; fii vrednică de cinstea ce ţi s-a făcut, fie mâna ta blândă, cuvintele tale pline de mângâiere şi fă din inima ta un loc de odihnă pentru cei obosiţi şi fără tihnă. Scoală-te în zori de zi, iar noaptea nu dormi prea greu ca nu cumva să rămână neauzit vreun strigăt înălţat către tine. Căci eşti mama unui popor şi ai fost aleasă să-l călăuzeşti în viaţă şi să porţi povara durerilor şi bucuriilor lui.

De aceea strig către Tine, oh, Dumnezeul meu! Dă-mi putere să înfrunt orice soartă, să înving orice temere, să străbat prin orice furtună.

Dă-mi o nesfârşită răbdare, oh, Doamne, şi voinţa de a birui orice ispită nevrednică; fă-mă fără teamă, bună şi dreaptă, oh, Doamne, aşa încât să rămân neclintită în mijlocul oricărei nenorociri. Dă-mi o inimă vitează ca să suport toate durerile pe care le văd şi le aud; o inimă vitează ca să nu pierd curajul la sfârşitul unei zile de zbucium; o inimă destul de mare ca să îi poată iubi şi pe cei pe care nimeni nu-i iubeşte, destul de dreaptă ca niciodată să nu osândească în grabă şi destul de milostivă ca să poată ierta «de 70 de ori 7»."

Să pătrundem cu emoţie şi evlavie în biografia acestei regine, care şi-a uimit contemporanii, români, europeni sau americani, iubită de întregul popor român, dar urâtă şi umilită de propriul său fiu, devenit rege.

S-a născut la 30 octombrie 1875 în Comitatul de Kent din Marea Britanie, ca fiică a Ducesei Maria (fiica ţarului Alexandru al II-lea şi a prinţesei germane Maria de Hesse) şi a Ducelui Alfred de Edinburgh, fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. După o copilărie fericită în familie, îl întâlneşte, aproape întâmplător, pe viitorul său soţ, Ferdinand, la unchiul său, Frederich de Hohenzollern. De fapt, Regele Carol I-a trimis special în Germania spre a întrerupe povestea de dragoste dintre prinţul moştenitor Ferdinand şi Elena Văcărescu (din familia poeţilor boieri, viitoare mare scriitoare şi diplomată). Cei doi îndrăgostiţi, Maria (17 ani) şi Ferdinand (27 ani), se logodesc la Potsdam, iar căsătoria are loc la Palatul Cotroceni, la 29 decembrie/10 ianuarie 1893, întâi cununia civilă, apoi cea catolică, iar petrecerea are loc la castelul Sigmaringen, la sfârşitul lunii ianuarie 1893. Tinerii întorşi în ţară prin Ardeal participă la slujba religioasă de la Mitropolia noastră ortodoxă, iar la Biserica Sfântul Spiridon se oficiază căsătoria ortodoxă: „Mulţime, urale, zgomot, bună primire, veselie... dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfăşura atâta alai, nu eram decât o biată mică străină într-o ţară străină".

„Biata mică străină" avea să devină, prin meritele proprii, una dintre cele mai iubite personalităţi feminine din istoria românilor, iar ţara străină i-a devenit propria-i ţară, pe care a slujit-o cu devotament şi credinţă.

Prin această sfântă căsătorie, englezoaica devine românca Maria, iar România a devenit pur şi simplu *Ţara mea.* O mărturiseşte cu sinceră empatie: „Iubirea mea pentru această ţară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi şi suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanţuri de oţel, legată prin inimă, prin creier şi prin sânge. Simt că fiecare din cei şase copii ce i-am născut e unul din inelele acelui lanţ pe care numai moartea şi dezastrul îl pot sfărâma."

Tânăra regină, cu „ochi albaştri argintii", se instalează cu soţul ei, Regele Ferdinand, la Cotroceni, dar frecventează şi Castelul Peleş din Sinaia, unde i se nasc primii doi din cei şase copii ai cuplului: Carol (viitorul Carol al II-lea, în 1893) şi Elisabeta (viitoarea regină a Greciei, în 1894). La Gotha (Germania), Maria dă naştere Marioarei (viitoare regină a Iugoslaviei, în 1900), la Peleş îl naşte pe Nicolae (1903), la Cotroceni pe Ileana (în 1909, măritată întâi cu principele Anton de Habsburg, apoi cu boierul mehedinţean Ştefan Issărescu; după despărţire s-a călugărit sub numele de Maica Alexandra). Al şaselea copil şi ultimul, Mircea, moare la numai patru ani de febră tifoidă.

Între 1899-1902, Regele Carol I şi Regina Elisabeta construiesc pentru viitoarea familie regală castelul Pelişor (lângă Peleş), principesa Maria punându-şi amprenta asupra arhitecturii şi mobilierului din interior.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914 moare regele Carol I, pe tron urmându-i nepotul său de frate, Ferdinand, la 28 septembrie/11 octombrie 1914. Doi ani mai târziu, moare şi Regina Elisabeta, la 1 februarie 1916. Noul cuplu regal avea să împlinească o misiune istorică, a Reîntregirii Neamului, intrând în Primul Război Mondial de partea cui o cereau interesele naţionale ale României (regele Carol I refuzase acest deziderat).

→

10 Mai

Vasile Alecsandri

A venit din munţi un vultur
Şi ne-a zis: – „Români Eroi,
Ştiu un prinţ viteaz şi tânăr
Ce-ar veni cu drag la voi.
Dacă-l vreţi vi-l dau ca Vodă."
Noi cu toţii: – „Să ni-l dai."
Şi ne-a dat pe Vodă CAROL,
Într-o zi de 10 Mai.

Şi-a venit vulturul iară,
Şi ne-a zis: – „Popor Român,
Eşti viteaz, de ce mai suferi
Jugul unui neam păgân?
Fă-te liber, dezrobeşte-ţi
Mândra ţară care-o ai."
Şi noi liberi ne făcurăm
Într-o zi de 10 Mai.

Vulturul venit-a iarăşi
Şi ne-a spus: „Popor Român,
Aţi luptat cumplit la Plevna
Duşi în foc de-al vostru Domn.
Vrednic e să-l faceţi Rege,
Într-o ţară ca în rai."
Şi noi rege îl făcurăm
Tot în zi de 10 Mai.

Zece Mai ne-a fi de-a pururi
Sfântă zi, căci ea ne-a dat
Domn puternic ţării noastre
Libertate şi Regat.
Ridicaţi cu toţii glasul
De prin şesuri, de prin plai,
Să trăiască România
Ura! pentru 10 Mai!

Istoria de lângă noi

Primirea veştii, prin telefon, de la prinţul Ştirbei, că este regină, a suportat „una dintre emoţiile cele mai zguduitoare şi covârşitoare din viaţa mea”, conştientă de „nemărginita răspundere ce mă aştepta, mai ales din pricina vremurilor în care trăiam şi a faptului că situaţia Europei îndeobşte şi mai ales a României era în grea cumpănă. Eram în pragul unei noi ere politice şi orice mişcare, orice hotărâre aveau să fie de o însemnătate covârşitoare. Clipa era solemnă, dar nu simţeam nicio teamă, deşi mi se părea că mi se deschisese asupra vieţii o uşă tainică.” Îşi alege ca doamne de onoare pe Maruca Cantacuzino, Cella Delavrancea, Dissescu, Haret, Antonescu, Mimi Racolă, Catargi, Julie Ghica.

Femeie-bărbat, tânăra regină făgăduieşte defunctului rege Carol că „îţi vom duce vitejeşte opera mai departe”, că „voi încerca să fiu cum ai fost tu, credincioasă până la moarte, să-ţi iubesc ţara cum ai iubit-o tu, atâţia ani îndelungaţi; cu Voia Domnului îţi vom duce înainte opera fără a ne teme”. Şi l-a convins pe soţul său, şovăielnicul Nando, să intre în război de partea Antantei, devenind în acele vremuri de restrişte, 1916-1918, „cei mai temeinici prieteni din lume, (…) legaţi de ţara noastră aşa cum nu e dat multor suverani să fie. Suntem una cu poporul nostru şi, cu toată dezbinarea trecătoare, poporul nostru e una cu noi.” Aici, Regina este prea optimistă „cu toată dezbinarea trecătoare”. Dezbinarea dintre români nu a fost/nu este trecătoare din păcate şi este cultivată şi de unii lideri politici de azi, total opuşi patriotismului Reginei Maria.

„Era la începutul marelui război mondial şi fusese vorba de abdicarea bătrânului rege din pricina unei dezbinări temeinice între părerea lui şi a poporului său; se şoptea că noi, generaţia tânără, care aveam în faţa noastră viaţa întreagă, trebuia să-l urmăm în exil dacă se hotăra să plece. Întreaga mea fiinţă se răzvrătea vitejeşte împotriva unei asemenea idei, tot imboldul de luptător ce e în mine se pregătea să spulbere un asemenea plan.”

Splendidă mentalitate şi maximă responsabilitate faţă de poporul său! Regele Carol I, cu merite incontestabile de altfel, dorea înfiinţarea unei mitropolii catolice la Bucureşti, nejustificată prin numărul prea mic de catolici în capitală. Numai demersurile jurnalistice ale lui Eminescu l-au determinat pe rege să nu pună în practică un asemenea proiect. (Vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu,* Editura Academiei Române, 2020, p. 83 şi următoare.)

Marea Regină Maria este hotărâtă, în consens cu ţara şi poporul pe care-i păstoreşte, chiar indignată de ideea abandonării noii sale ţări, adică *Ţara mea:* „Ce fel? Să fiu nevoită să părăsesc această ţară, care în sfârşit ajunsese a mea şi în inima căreia mă furişasem atât de încet, însă atât de temeinic?

Ce fel? Să părăsesc acest popor care începea să aibă încredere în mine şi să mă privească drept zorii nădejdilor lui? Să-mi părăsesc menirea, viitorul şi sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc?

Oh, niciodată! Aşa ceva nu trebuie să se întâmple.

Şi privind la călăreţul mic şi îndrăzneţ pe căluţul lui alb ca zăpada, îmi dădui seama că-l născusem cu gândul că făcea parte din ţara lui şi ţara lui dintr-însul. Bucuria de a trăi, ce-i alerga prin vine şi îl făcea să-şi dea capul pe spate râzând cerului deasupra lui, era strâns împletită cu câmpiile, cu munţii, cu pădurile, cu ogoarele, cu râurile acestei ţări care era a lui. Fiece picătură de sânge din vinele lui era legată de acest pământ peste care trecea în galop.

Nu s-ar putea simţi acasă în nicio altă ţară din lume, aceasta era moştenirea lui, dreptul lui...

Şi în acea clipă ştiam cu o siguranţă tare ca piatra că, chiar dacă s-ar hotărî alţii să plece, eu cu copiii mei aş rămâne lipită de acest pământ, căci a ne smulge de lângă el însemna să ne smulgă inima din trup.” (*Maria – Regina Marii Uniri*, pp. 130-131)

Hotărârea României în 1916 de a intra în război (acolo a fost războiul „nostru” nu cel din Irak, Afganistan sau Ucraina) a însemnat privaţiuni, lacrimi, răniţi şi morţi, dar şi împlinirea unui ideal. Regina s-a dovedit a fi din nou la înălţime, impresionând prin devotament, energie, curaj, sfidarea morţii: „Eu nu am timp să fiu bolnavă atâta timp cât România are nevoie de mine”, scrie principesa Ileana, fiica ei. Când se întorcea acasă la Iaşi, partea de jos a rochiei Reginei era plină de păduchi, dar Regina n-a luat niciun medicament şi Dumnezeu a păzit-o.

Dar Primul Război Mondial aduce şi bucurie în sufletul românilor de pretutindeni şi al Reginei. „Basarabia s-a declarat alipită de România; aceasta ne pricinuieşte o mare bucurie”, dar şi o temere în contextul european politic al anilor 1918-1920 şi al semnării Păcii de la Buftea: „Nu pot decât să privesc viitorul cu teamă şi să mă întreb ce necazuri noi vor izvorî din aceasta”. Şi vor izvorî multe necazuri, pe care tot Regina avea să le rezolve. Totuşi, „alipirea Basarabiei, notează ea, la 30 martie/12 aprilie 1918, e netăgăduit un mare eveniment pentru ţara noastră. E primul pas spre *Unirea* visată de România.” Întoarcerea familiei regale la Bucureşti, după exilul forţat la Iaşi, este descris cu minuţiozitate: „Am fost aproape strivită de mulţimea scoasă din fire de fericire, inima mi-e plină până la revărsare”, „mulţime nerăbdătoare, sute de soldaţi, urale furtunoase, muzici, cântări şi fluturatul multor steaguri, o înveselire obştească”, „o simfonie ameţitoare de roşu, galben şi albastru”.

Într-o scrisoare către mama sa, din 19 septembrie/2 octombrie 1916, Regina Maria vorbeşte nu de probleme familiale cum ar fi firesc, ci tot despre *Ţara mea*: „Fiecare ţară are idealul ei, iar ţara noastră a nutrit un vis de secole,

visul că într-o bună zi toţi românii vor fi uniţi sub o singură coroană – nu există nici cel mai mărunt şi mai ignorant ţăran, în cel mai uitat colţ al ţării, care să nu fi avut acest vis. Pentru ei, acest război este unul sfânt şi îşi vor da de bunăvoie ultima picătură de sânge pentru a-l realiza!”

Sfârşitul Primului Război Mondial nu însemna şi împlinirea idealului românilor. Imperiile se destramă, urmează formarea statelor naţionale. Dar cum? Îşi intră într-un rol decisiv Regina Marii Uniri. „Am fost trimisă în afara graniţelor ca să vorbesc pentru ţara mea, de a pune problemele sale în faţa acelora care astăzi remodelau harta Europei şi eram bine avertizată că România se afla într-o situaţie delicată”, conştientă de faptul că „misiunea mea era aproape misiunea unui bărbat, [dar] felul meu de a pleda a fost acela al unei femei”. Are o misie grea, dar se simte flatată că „toţi s-au gândit că pot ajuta”, dar cel mai mult Regina simte că poate ajuta Ţara, prin recunoaşterea internaţională a Unirii de la 1 Decembrie 1918. Se întâlneşte cu decidenţi politici mondiali: Clemenceau, prim-ministrul francez, preşedintele Franţei, Poincaré, preşedintele SUA, Wilson, regele Marii Britanii, George al V-lea etc. „Am prezentat nevoile şi aspiraţiile poporului meu. Am pledat, am explicat, am rupt nesfârşite lănci în apărarea lui. Am dat ţării mele o imagine energică, vie şi mulţi au înţeles şi mi-au susţinut eforturile, înţelegând entuziasmul care mi-a dat putere.” Regina Maria a pus pe harta Europei un nou stat: România. Vine în Parlament, alături de Ferdinand, după acest istoric turneu diplomatic victorios, dar este nevoită să recunoască un adevăr care ne macină de secole: „Toţi românii noştri nu erau uniţi aşa cum ar fi trebuit să fie, lumea după război nu se arătase la înălţimea eroismului desfăşurat în timpul giganticului efort de a câştiga. Am câştigat, dar lumea a rămas mică, sordidă, lacomă şi egoistă. Se mimează unul pe altul, sunt invidioşi şi egoişti, lacomi şi meschini în scopurile lor. Puţini, prea puţini se ridică deasupra mocirlei cu idealuri curate şi dorinţe spre bine.”

Trist adevăr! Aceleaşi lucruri le-a exprimat şi Eminescu, când a vorbit de voievodul martir Grigore Ghica III.

Şi vine anul încoronării, 1922, cu inevitabilele găselniţe româneşti şi nu numai: Regelui nu i se permite de Vatican să intre într-o biserică ortodoxă, el fiind catolic. Tot Regina rezolvă: încoronarea se face în faţa bisericii. Partidele Naţional Liberal şi Naţional Ţărănesc – deci *naţionale* – nu participă, fiind în opoziţie, iar serbarea de la Alba Iulia era doar o „manifestare de partid”.

La 15 octombrie 1922, Ferdinand este încoronat la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor, alături de Regină, care s-a implicat şi în politică, cu rezultate benefice, rol pe care şi-l autodefineşte: „Adevărul este că eu fac munca unui bărbat şi a unei femei totodată şi oamenii mă tratează ca şi cum aş avea o autoritate pe care, de fapt, nu o am. Vin la mine miniştri, politicieni, generali, mari industriaşi şi oameni de finanţe, oameni de toate naţionalităţile şi de toate categoriile. Eu sunt un fel de organ executiv, ceea ce Nando nu este, acesta e adevărul: dar ceea ce face activitatea atât de imposibil de obositoare este toată acea muncă pregătitoare – cuvântul final trebuie să fie rostit de rege. El nu ştie cât am eu de lucru, deci poate sta liniştit, neştiind. Aparţine acelei categorii de fiinţe care nu fac niciodată singure lucrurile, deşi deseori se gândesc la ele şi vor sau speră să le facă.”

De menţionat că înainte de a intra în Primul Război Mondial, România avea 137.000 km pătraţi şi 7.700.000 locuitori, iar după 1 Decembrie 1918, România Mare însuma 295.000 km pătraţi pe care locuiau 17.000.000 suflete.

După un turneu de asemenea triumfal în SUA, în 1926, Regina Maria, care a trăit în România 45 de ani, este nevoită să se întoarcă în ţară, datorită înrăutăţirii sănătăţii soţului ei, Regele Ferdinand, care-şi dă obştescul sfârşit la 20 iulie 1927, la Pelişor.

Pentru această Regină-Om încep necazurile, datorate fiului său cel mare, Carol, care a încălcat conştient legile ţării şi statutul Coroanei Regale, dezertând de pe frontul din Moldova („Mai degrabă să mori de un glonţ duşman şi să zaci în bunul pământ românesc decât să dezertezi într-un asemenea moment, dispreţuit de întreaga ţară, ceea ce va apăsa greu pentru tot restul vieţii tale”), căsătorindu-se ilegal cu Zizi Lambrino. Se autoexilează în 1925, renunţă la domnie în favoarea fiului său legitim, Mihai, dar, apoi se răzgândeşte. La 6 mai 1928 încearcă o lovitură de stat, închiriind două avioane din Marea Britanie. Autorităţile britanice îl opresc, îl declară „persona non grata”.

În iunie 1930 se întoarce în ţară şi se instalează prin forţă ca rege, înlăturându-şi de pe tron pe propriul său fiu. Asupra mamei sale, Regina Maria, îşi varsă toată ura, pentru că nu i-a tolerat aventurile amoroase şi destrămarea familiei. Dacă la 2 august 1927, Reginei Maria i se fixează un venit de 20 de milioane lei (Mihai avea 22 de milioane, prinţul Nicolae, 7 milioane, Elena, mama lui Mihai, 7 milioane), Carol al II-lea îi diminuează veniturile, o izolează şi o umileşte peste putinţă. N-o consultă ca Regină mamă, îi urmăreşte toate mişcările, o spionează, îi expropriază în folos propriu venitul moşiei Sinaia, conform codicilului lui Ferdinand, îi reduce cu 25% lista civilă, îi pune sub control toate convorbirile interne şi externe, de la Cotroceni, Pelişor, Balcic şi Bran, o izolează la Balcic, interzice organizaţiei femeilor române s-o sărbătorească la împlinirea vârstei de 60 de ani, o îndepărtează pe sora sa, Ileana (pe care o considera „vitregă”); la inaugurarea Arcului de Triumf din Bucureşti, în decembrie 1936, regele îi laudă pe toţi, numai pe regină nu, deşi era de faţă. Izolată şi umilită, Regina i se destăinuieşte vărului său, regele britanic George: „Nu ţi-am scris niciodată în ultima vreme că viaţa este foarte grea şi foarte tristă. [...] Am luptat doi ani înghiţind toate răutăţile, toate căderile, dar totul în zadar, [...] toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar şi dreptul de a fi iubită. [...] În ultimul timp am trăit într-o lume pe care nu o înţeleg. [...] Am fost totdeauna un bun luptător. Dar să lupţi împotriva poporului tău copil?”

→

Originea românilor (XI)

Din nou despre daci şi geţi

Dan D. FARCAŞ

Faptul că strămoşii noştri erau numiţi, acum două milenii, când geţi, când daci cred că mai merită câteva precizări. În perioada marilor regate, geţii locuiau pe ambele maluri ale cursului inferior al Dunării, iar dacii în părţile Transilvaniei şi ale Banatului, până dincolo de Tisa şi spre Slovacia de azi. De pildă, Strabon (63 BC – 26 AD) preciza că dacii sunt geţii care au locuit spre câmpia Panonică, în timp ce geţii propriu-zişi gravitau spre coasta Mării Negre (Scythia Minor). Tot el scria că dacii şi geţii „vorbesc aceeaşi limbă". Iar Trogus Pompeius, în aceeaşi perioadă, afirma că geţii şi dacii erau identici, singura deosebire între cele două grupuri fiind că geţii locuiau la câmpie, în timp ce dacii trăiau în zonele mai înalte, montane.

Încă din scrierile lui Herodot (cca. 430 BC), geţii sunt recunoscuţi ca aparţinând sferei de influenţă tracice. În ciuda acestui fapt, ei se disting de alţi traci prin particularităţi de religie şi obiceiuri. Dacă termenul de geţi era preferat de autorii greci, până la sfârşitul secolului I AD, toţi locuitorii din ţinuturile care acum formează România erau cunoscuţi de romani ca daci, cu excepţia unor triburi celtice şi germanice care s-au infiltrat dinspre vest şi a sarmaţilor şi sciţilor veniţi din est.

În epoca timpurie a bronzului, pe teritoriul actual al ţării noastre a avut loc un amestec de popoare indigene şi de invadatori. Peste fermierii sedentari s-au suprapus păstorii războinici indo-europeni veniţi din stepele ucrainene şi ruseşti, proces început în jurul anului 3000 BC şi încheiat în jurul anului 1500 BC. Populaţia rezultată, indo-europenizată, poate fi descrisă ca „proto-traci", care mai târziu, în epoca fierului, s-au divizat în geto-daci danubiano-carpatini, respectiv traci situaţi în estul Peninsulei Balcanice.

În continuare, între secolele 15-12 BC, cultura daco-getă a fost influenţată şi din vest, de războinicii culturii Tumulus-Urnfield, din epoca bronzului, care se manifestau, prin Balcani, până către Anatolia.

În jurul anului 1000 BC, teritoriul actual al României este invadat de cimerieni, un popor de origine iraniană care avea, sau a căpătat, trăsături înrudite cu tracii. Ei sunt dizlocaţi, în jurul anului 700 BC de o invazie a sciţilor, dinspre stepele nord-pontice. Aceştia erau tot indo-europeni, din ramura iraniană, reveniţi din nordul mării Caspice către munţii Carpaţi. La momentul sosirii sciţilor, tracii carpato-dunăreni evoluau rapid spre civilizaţia din epoca fierului iradiată din Occident, aşa cum s-a dezvoltat ea în Italia şi ţinuturile Alpilor. Migraţia sciţilor a împins spre vest tribul agatârşilor înrudiţi cu ei, care s-au aşezat pe teritoriile actualei Moldove, ale Transilvaniei şi, posibil, ale Olteniei. Sosind cu propriul tip de civilizaţie din Epoca Fierului, ei au pus capăt relaţiilor cu Occidentul, dezvoltând o civilizaţie distinctă, care va fi, mai târziu, capabilă să susţină mari regate centralizate până în secolele I BC şi I AD.

Potrivit paradigmei pe care am descris-o în episodul anterior, agatârşii au venit ca invadatori şi s-au suprapus ca o „nobilime războinică" peste indigenii sedentari, cu care s-au amestecat, fiind ulterior asimilaţi complet. Herodot, în 430 BC, primul care îi menţionează, deja nu îi considera un popor scit, ci doar unul strâns înrudit cu ei, dar cu obiceiuri apropiate de cele ale tracilor. În timp, fortificaţiile agatârşilor au devenit centrele grupurilor getice care s-au transformat ulterior în cultura dacică. Astfel, o parte importantă a poporului geto-dac, mai ales a elitelor, era descendentă din agatârşi.

Potrivit istoricului Arnold J. Toynbee, „geţi" şi „daci" sunt nume iraniene a două grupuri scitice vorbitoare de iraniană care au fost asimilate de populaţia majoritară, vorbitoare de tracă, de pe teritoriul ţării noastre. S-a mai speculat şi că geţii ar putea fi înrudiţi cu masageţii, iar dacii cu populaţia dahae, cunoscută în persana veche ca *daos*, ambele fiind triburi scite trăind în secolul VI BC în zona Mării Caspice. Savanţi precum David Gordon White au legat în mod explicit etnonimele *daci* şi *dahae*.

Originea numelui de „daci" a fost relaţionată de mai mulţi autori cu cel de „lup". De pildă, lingvistul german Paul Kretschmer a legat „daos" de lupi prin rădăcina „dhau", adică a apăsa, a aduna sau a sugruma. Mircea Eliade, în cartea sa *De la Zalmoxis la Genghis Han*, a încercat să dea un fundament mitologic unei presupuse relaţii speciale dintre daci şi lupi. Dacii s-ar fi putut numi deci „lupi" sau „aceiaşi cu lupii". Această apropiere este argumentată şi prin faptul că dacii foloseau, în lupte, un stindard cu cap de lup, aşa cum se poate vedea, de pildă, pe Columna lui Traian. Dar s-a vorbit mult mai puţin despre faptul că acelaşi steag de luptă îl foloseau şi strămoşii populaţiilor din Kazahstan. Exploratoarea Uca Marinescu a făcut publică imaginea unui monument din Kazahstan cu un războinic purtând un asemenea stindard, ceea ce poate fi încă un argument şi pentru înrudirea dacilor cu populaţia Dahae. (http://www.cunoastelumea.ro/ razboinic-din-kazahstan-cu-un-cap-de-lup-in-sulita-foarte-asemanator-cu-draconul-dacic-ce-cauta-o-statuie-cu-un-astfel-de-simbol-tocmai-in-asia/)

În timpul expediţiei lui Darius I (522-486 BC) împotriva sciţilor (513 BC), primii care i s-au opus, fiind înfrânţi, au fost geţii împreună cu celelalte neamuri tracice din dreapta Dunării. Herodot scrie: „Înainte de a ajunge Darius la Dunăre, primii oameni pe care i-a supus au fost geţii, care credeau că nu mor niciodată". Au urmat treizeci de ani de ocupaţie ahemenidă, care poate fi detectată în iconografii specifice care i-au influenţat pe metalurgii daci şi traci.

În perioada care a urmat, geţii din dreapta Dunării plăteau tribut Regatului tracic Odris, până ce acesta a fost supus de Filip II, regele Macedoniei (aprox. 340 BC). Întrucât geţii din dreapta Dunării deveniseră dependenţi de Macedonia, regii macedoneni au ridicat pretenţii de stăpânire şi asupra geţilor din nordul Dunării, însă încercările lui Alexandru cel Mare (335 BC şi 327 BC) şi Lisimah (310 BC) de a-i supune au eşuat.

(Continuare la pag. 18)

Dureros strigăt de mamă. Se confirmă un proverb românesc: „Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită". Şi Regina Maria a fost pedepsită cu vârf şi îndesat. Şi nu de oricine, ci de propriul său fiu.

Dacă spun despre Carol al II-lea că a fost dictator (a desfiinţat, în 1938, toate partidele politice din România, creându-şi propriul partid, „Totul pentru Ţară"), că a adus România la cele mai strâmte hotare etc., eşti catalogat imediat ca antimonarhist. Ai voie să-i critici pe Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Brâncoveanu, Cuza Vodă etc., nu şi pe unii regi sau unele fapte ale acestora, căci aceştia sunt trimişii lui Dumnezeu pe pământ şi sunt infailibili. Adevăraţii istorici şi oameni de cultură ştiu să ţină dreapta cumpănă.

Revenim la eroina noastră, Regina Maria. Este firesc ca după atâtea necazuri, sănătatea să i se şubrezească. În martie 1937 este diagnosticată cu hemoragie internă. Dr. Eppinger din Austria vrea s-o examineze la clinica sa din Viena, dar Carol al II-lea nu aprobă această deplasare. Este investigată la Dresda şi trimisă înapoi la Sinaia că n-au ce să-i facă. Călătoreşte cu trenul, Carol al II-lea neaprobându-i călătoria cu avionul, fiind prea costisitoare. O nouă hemoragie o obligă să se oprească 12 ore la Cernăuţi. Ajunge în sfârşit la Sinaia şi-şi comandă o „rochie largă gri-perl". Moare la Pelişor, la 18 iulie 1938, orele 17.30, corpul neînsufleţit fiind depus în holul castelului Pelişor, îmbrăcat în stofă violet, culoare dorită de Regină în locul negrului. Catafalcul era învelit în roşu, sicriul cu tricolorul naţional şi armele regale, cum ne încredinţează Ion Bulai. Pe 21 iulie 1938, corpul reginei e adus la Palatul Cotroceni pentru trei zile, după care este depus la Palatul Regal. Pe 24 iulie 1938, trupul reginei, transportat într-un vagon deschis, ajunge la Curtea de Argeş, fiind înhumată alături de soţul ei, Regele Ferdinand, şi de prima familie regală românească: Carol I şi Elisabeta. O ţară întreagă a plâns-o ca pe o adevărată regină. Şi-a exprimat dorinţa (conform unui bilet găsit în poşeta sa) la întoarcere de la Dresda ca inima să-i fie îngropată la Balcic. I s-a îndeplinit dorinţa: învelită în vată formalizată, inima Reginei a fost aşezată într-o casetă de argint şi depusă la Biserica Stella Maris din Balcic; după cedarea Cadrilaterului, inima a fost luată de fiica ei, Ileana, şi ascunsă într-o stâncă de la Palatul Bran, iar din 1970, inima Reginei a fost depusă la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti ca un odor sfânt, făcând parte din patrimoniul naţional cultural.

Ultimele cuvinte/gânduri testamentare ale acestei măreţe Regine au fost adresate celor dragi, pe care i-a iubit şi slujit cu sfinţenie:

Ţării mele şi Poporului meu,

Când veţi citi aceste slove, Poporul meu, eu voi fi trecut pragul Tăcerii veşnice, care rămâne pentru noi o mare taină. Şi, totuşi, din marea dragoste ce ţi-am purtat-o, aş dori ca vocea mea să te mai ajungă încă o dată, chiar de dincolo de liniştea mormântului. Maria

Un testament pe măsura sufletului său atins de Divinitate. În numele ei şi al faptelor sale, toţi românii să mediteze, poate vor fi mai buni, mai înţelegători, mai toleranţi, mai uniţi, mai buni creştini, mai.... Până atunci, să-i ridicăm Reginei monumente artistice, să-i dedicăm creaţii, să-i atribuim numele unor străzi, cartiere, instituţii, s-o respectăm cu evlavie etc.

Stă în puterea noastră. Măcar atât!

Maria de Saxa-Coburg n-a fost numai Regina României, ci şi o reputată scriitoare, recunoscută pe plan european, publicând povestiri, romane, poveşti în engleză şi traduse în limba română, unele chiar de N. Iorga. În două volume de *Poveşti* reuneşte 12 basme fermecătoare închinate copiilor din România Mare: *Poveste de Crăciun, Copila Soarelui, Comoara lui Baragladin, Cei trei purcei, Trandafirul lui Conu Ilie, Insula Şerpilor, Cartea minunată a părintelui Simion, Sămânţa înţelepciunii, Ciobanul şi Domniţa, Baba Alba, Orfana, De coada Cometei.*

Alte volume: *Crinul vieţii* (1912), *Visătorul de vise* (1912), *Ilderim* (1915), *Patru anotimpuri* (1915), *Povestea unei inimi* (1915), *Povestea unui dor nestins* (1916), *Povestea neastâmpăratei Kildeen* (1917), *O poveste de la Sfântul Munte* (1917), *Regina cea rea* (1918), *Minola* (1918), *Ţara mea* (1921), *Cartea de basme a reginei României* (1923), *Glasul de pe munte* (1923), *Înainte şi după război* (1925), *Lulaloov* (1929), *Casele mele de vis* (1930), *Copila cu ochi albaştri* (1930), *Regine încoronate* (1930), *Stella Maris* (1933), *Povestea vieţii mele* (trei volume, 1934) etc.

La 1 mai 1915 a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. Din familia regală, au mai fost membri ai Academiei Române Regele Carol I (membru de onoare al Societăţii Academiei Române la 15 septembrie 1867; preşedinte de onoare (27 mai 1879 – 27 septembrie 1914) şi protector (15 septembrie 1867 – 27 septembrie 1914)); Carol al II-lea (membru de onoare la 17 mai 1921, preşedinte de onoare şi protector al Academiei Române (8 iunie 1930 – 5 septembrie 1940)); Regina Elisabeta (membră de onoare la 4 aprilie 1881); Ferdinand (membru de onoare la 16 martie 1890; preşedinte de onoare şi protector (29 septembrie 1914 – 20 iulie 1927)); Mihai (membru de onoare din 19 decembrie 2007 şi protector (6 septembrie 1940 – 30 decembrie 1947)); Nicolae, principe de Hohenzollern (membru de onoare din 28 mai 1929, repus în drepturi la 3 iulie 1990).

Destinul ne-a dăruit o poveste frumoasă: o prinţesă din Anglia, rudă cu multe familii regale, a venit pe plaiurile Mioriţei, s-a căsătorit cu un prinţ german, a făurit o Românie Mare şi ne-a „românizat", ne-a schimbat Istoria.

În veci fie-i numele lăudat!

Seniori ai culturii

Mihai Nadin

Am ales acest mod de (auto)prezentare a „clasicului de lângă noi" Mihai Nadin, dar adaug şi un scurt portret, bazat pe informaţii de pe internet, selecţii din mai multe surse, inclusiv o listă de cărţi, câteva dintre cele multe scrise sau editate de dumnealui. (Gh. Păun)

Profesorul Mihai Nadin este unul dintre cei mai lucizi-activi-calificaţi intelectuali ai lumii contemporane, cu studii, cercetări şi preocupări cu adevărat multi-disciplinare (trans-disciplinar este probabil un termen şi mai potrivit), de mulţi ani semnalând racilele societăţii (occidentale), tendinţele de evoluţie a umanităţii, pericolele acestei evoluţii, cu diagnostice argumentate, subtile, echilibrate. Ajunge să amintesc masivul volum, apărut mai întâi în engleză, *The Civilization of Illiteracy* (Dresden University Press, 1997, 881 pp.), tradus în română în 2016, *Civilizatia Analfabetismului*, la Editura Spandugino, Bucureşti. Tot la Editura Spandugino este în pregătire avansată cartea cu titlul provizoriu *Cumpăna ştiinţei. Viitorul contează,* care, folosind din plin argumente furnizate de recenta pandemie Covid, pledează încă odată pentru depăşirea reducţionismului cartezian, care mult bine, dar şi mult rău a făcut şi face omenirii (de pildă, prin reducerea viului la fizică şi chimie, la o cauzalitate simplistă, mecanicistă, care leagă prezentul doar de trecut, ignorând anticiparea, viitorul, nedeterminismul). Sunt multe de spus, de adăugat, cititorul le va afla din carte – din care un fragment este reluat mai jos.

Mihai Nadin, s-a născut la 2 februarie 1938 la Braşov, a absolvit Facultatea de Electronică la Universitatea Politehnică din Bucureşti şi Facultatea de Filosofie la Universitatea Bucureşti, unde şi-a luat şi doctoratul în Estetică. Ulterior, a obţinut un titlu post-doctoral (Logică, Filosofie şi Teoria ştiinţei) la Universitatea Ludwig Maximilian din München şi unul la Johns Hopkins University, în circuite neurale. Activitate de cercetare în electronică, estetică, semiotică, interacţiune om-calculator, grafică de calculator, societatea post-industrială, sisteme de anticipare etc.

A publicat peste 200 de articole academice pe aceste teme şi peste 25 de cărţi (în română, germană, engleză, franceză, rusă, coreeană), a organizat conferinţe, a editat volume colective şi numere speciale de reviste, a ţinut prelegeri în lumea întreagă. A întemeiat *computational design* ca disciplină şi a co-întemeiat studiul modern al sistemelor de anticipare. În 1994 a înfiinţat primul Institut de Cercetare a Sistemelor de Anticipare – antÉ. A predat la Universităţile Stanford California-Berkeley şi la Universitatea din Bremen; este Distins Fellow al Institutului de Studii Avansate Hanse Wissenschaftskolleg (Delmenhorst, Germania), unde coordonează o reţea internaţională de oameni de ştiinţă preocupaţi de domeniul anticipaţiei. Din 2004, este Ashbel Smith Professor la Universitatea Texas din Dallas. A avut peste 500 de doctoranzi, mulţi dintre ei fiind activi în universităţi şi firme bine cunoscute în întreaga lume.

Unul dintre proiectele sale majore, *Seneludens*, a vizat menţinerea capacităţii de anticipare a indivizilor vârstnici (dar nu numai) prin interacţiunea în medii interactive virtuale. Domeniul său actual de cercetare continuă să fie sistemele de anticipare, în mod special conceperea unor forme computaţionale noi care integrează substratul fizic şi procesele ce definesc viaţa.

Dintre cărţile publicate: *Aventură în universul lui Shakespeare: Lawrence Olivier,* 1968; *O zi pentru podoabe,* 1971; *Mattis-Teutsch,* 1971; *A trăi arta,* 1972; *Reîntoarcerea la zero,* 1972; *Hans Eder* (ediţii în română şi germană), 1973; *Cămaşa lui Nessus,* 1973; *Pictori din Braşov*, 1975; *Artişti din Satu Mare,* I 976; *Mattis-Teutsch: Kunstideologie*, 1977; *Problems of Artistic Development in Marxist Aesthetics: A Critical Perspective* (în germană), 1978; *Zeichen und Wert,* 1981; *Visual A(E)ducation* (cu Richard Zakia), 1989; *Die Kunst der Kunst. Metaaesthetik,* 1990; *MIND-Anticipation and Chaos* (în engleză şi germană), 1991; *Signs for Success. Creating Effective Advertising* (cu Richard Zakia), 1994; *Alias/Wavefront. A Training Manual for Advanced Modeling, Rendering and Animation* (cu S. Lehmann, T. Overberg), 1996; *Jenseits der Schriftkultur. Das Zeitalter des Augenblicks,* 1999; *Pană de gravitaţie* (ficţiune), 2001; *Creating Effective Advertising Using Semiotics* (în coreeană), 2003; *Anticipation – The End Is Where We Start From* (în engleză, germană, franceză), 2003; *EXIT* (ficţiune), 2005; *The Privilege of Memories* (în română şi engleză), 2011; *Are You Stupid? A Second Revolution Might Save America From Herself*, 2013.

Despre cifre şi semnificaţia lor la vremea pandemiei

Mihai NADIN

Pentru cei interesaţi de aspectele deterministe ale bolii (adică pentru aceia care ţin un „ciocan" în mână cu scopul de a lovi „cuiul", care este bacteria, inflamaţia, virusul, accidentul etc.), cifrele reprezintă cuie care aşteaptă să fie lovite. De fapt, cifrele – care provin întotdeauna din măsurători – mint. Ele transformă continuumul unui fenomen într-o succesiune. Niciuna dintre măsurătorile individuale nu înseamnă ceva. Doar împreună ele ar putea avea sens. Cifrele elimină efectiv timpul – mai exact, viitorul – din cadru. Ele reflectă standardul de măsurare adoptat – ca, de exemplu, în cazul temperaturii, tensiunii arteriale, greutăţii –, dar nu îl justifică. Oamenii de ştiinţă ar putea să facă cifrele să spună adevărul dacă ar depune efortul de a le descoperi semnificaţia: Ce anume se măsoară? Ce se lasă deoparte? Cum se măsoară? Şi, cel mai important, cu ce scop se măsoară? (De ce?) Toate acestea înseamnă că cifrele devin semnificative doar dacă sunt puse în context. Altminteri, caracteristicile formale ale numerelor (sintaxa adunării şi scăderii) devin scop, în detrimentul obţinerii unei înţelegeri adecvate a fenomenului de care dau seama. Atunci când ceva este reprezentat sub forma unui număr, istoria formării sale (cum a fost înainte de a fi numărat) este exclusă. Cu alte cuvinte, cifrele nu explică în mod adecvat un proces. Viaţa se defineşte ca proces, prin dinamică; cei care vor să o măsoare produc date despre caracteristicile materiei, dar nu despre sensul existenţei.

Şi iarăşi: pentru indivizii captivi în *lockdown* sau „izolaţi la domiciliu", ce reprezintă cifrele? În cazul celor cărora li se permitea să iasă din casele lor, pentru un interval limitat de timp (ca să-şi plimbe câinii), ca, de exemplu, în Franţa, era neclar de ce anume erau practic „arestaţi" la domiciliu şi ce legătură avea numărul celor infectaţi sau al celor decedaţi cu viaţa lor. În România, armata a dat zilnic cetăţenilor instrucţiuni de genul celor la care te-ai aştepta în timp de război. În Islanda, poliţia (de fapt, o troică) a preluat conducerea.

În Noua Zeelandă, ţara a fost închisă. Dacă au dat faliment afacerile – cum s-a întâmplat în lumea întreagă –, ca urmare a măsurilor de urgenţă, care au făcut imposibil ca acestea să rămână deschise, de ce le-ar mai păsa patronilor de cifrele oferite de istoria unor dezastre similare, care au omorât milioane şi milioane de oameni? Cea mai recentă epidemie de gripă (2019–2020) a infectat un număr foarte mare de oameni pe întreg mapamondul (între 39 şi 56 de milioane) şi a dus la un număr mare de decese (cifra maximă estimată a fost de 62 000), însă economia mondială abia dacă le-a remarcat. Pandemia de HIV/SIDA este încă în desfăşurare. Numărul victimelor este mult mai mare decât în cazul Covid-19. În plus: virusul H3N2 („gripa Hong Kong"), cu un potenţial letal mai mare decât al Covid-19 (între unul şi două milioane de morţi), nu a provocat ravagiile cu care este creditat (sau calomniat) SARS-CoV-2. Indivizii care au fost bombardaţi cu cifre despre pandemie au aflat că bolile cardiace şi cancerul omoară mai mulţi oameni decât epidemiile. Afecţiunile respective nu sunt infecţioase, dar implică, asemenea oricărei boli cronice, un preţ foarte mare.

Cu toate acestea, Covid-19 a depăşit rapid stadiul de criză medicală. Noile cifre au ajuns pe prima pagină: şomaj, faliment personal şi de afaceri, oameni care protestează pentru diverse cauze, oameni care mor pentru că nu au putut fi trataţi, copii care nu-şi pot trăi copilăria. Pandemia a devenit un eveniment social şi politic. S-a făcut un efort minim pentru a-i ajuta, în mod calm şi competent, pe membrii societăţii să înţeleagă ce înseamnă toate aceste lucruri. Senzaţionalismul tradus în cifre (fiecare cauză şi-a generat propriile cifre) se vinde mai bine decât cunoaşterea. Politicienii pun gaz pe foc ori de câte ori ceva îi face pe oameni să se simtă nesiguri, ca să nu spunem neputincioşi. Din păcate, în absenţa unei formări profesionale care să aibă în vedere considerente anticipative, practicienii din domeniul medicinei, prea adesea implicaţi în sfera politică, acţionează în continuare aproape exclusiv în mod reactiv – validând sau respingând o facţiune sau alta –, în ciuda faptului că rezultatul este mai curând dezamăgitor.

Indivizii – indiferent de identitatea lor (rasă, gen, religie, înclinaţii politice, vârstă etc.) –, condiţionaţi de înţelegerea vieţii (inclusiv a propriei lor vieţi) conform principiilor enunţate de Descartes în anul 1637, au consimţit să fie trataţi ca nişte maşini. Într-adevăr, maşinile sunt concepute pe baza unor principii care se traduc în cifre. Ele pot fi monitorizate prin recursul la numere, ca reprezentări ale funcţionării. Cu sau fără pandemie, oamenii caută mecanici mai buni – adică specialişti –, înzestraţi cu unelte mai bune, care să dea de cap problemei – la nivelurile atomic, molecular, celular şi genetic –, presupunând că soluţia chiar se află acolo.

→

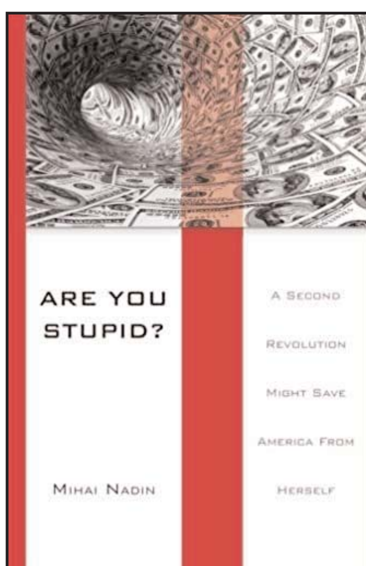
Într-adevăr, în spiritul descrierii făcute corpului de către Descartes, pacientul era redus la materie inertă – cum ar fi o piatră – sau la o maşină. Faptul că pietrele (şi, în consecinţă, maşinile) nu ştiu ce este durerea şi nici nu mor este pur şi simplu ignorat atunci când viaţa este redusă la aspectul său pur fizic sau chimic. În pandemie, a devenit o dată în plus evident faptul că dimensiunea anticipativă a vieţii a fost înlocuită de concepţia reactivă. Ca urmare, fiecare persoană a devenit mai vulnerabilă – şi mai dependentă. Puntea ce duce de la vulnerabilitatea individuală la vulnerabilitatea globală a fost din nou trecută.

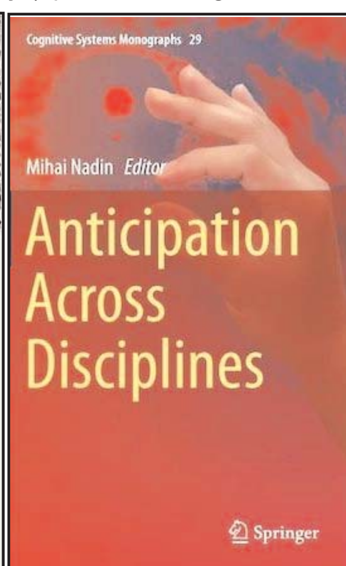
Întrebarea care ar trebui să se afle pe buzele tuturor este: „Cum ar trebui să procedăm pentru a evita evenimente şi mai dezastruoase?” Nimeni nu pare să aibă timp pentru o asemenea întrebare. Din moment ce numai nebunii (şi politicienii) au răspuns la toate întrebările, este puţin probabil ca această întrebare – ce trebuie să facem pentru a evita evenimente similare – să aibă o soartă mai bună. Interogările fără sfârşit legate de legitimitate, care umplu până la refuz zilele pline de angoasă ale pandemiei, au creat psihoză de masă. Pentru pandemia în sine există o realizare relativ simplă: la urma urmei, este la latitudinea fiecărui individ şi a fiecărei comunităţi să decidă în ce măsură sunt parte a problemei, şi nu doar beneficiari ai unei soluţii care vine de la alţii. Este prea târziu pentru a preveni răspândirea noului virus. Dar nu este prea târziu pentru a înţelege ce ar implica prevenţia într-un asemenea caz sau în orice alt caz. Nu uitaţi: atins de un virus, corpul începe să creeze copii ale acestuia. Deci ar putea cei contaminaţi să frâneze procesul de răspândire a virusului? Responsabilitatea individuală nu poate fi legiferată. Însă poate fi stimulată conştientizarea a ceea ce este necesar pentru diminuarea riscului, atât pentru sine, cât şi pentru cei din jur. Solidaritatea generaţiilor, sentimentul de apartenenţă, încrederea reciprocă! Cifrele, indiferent cât de multe sau cât de mari, nu sunt suficiente. Semnificaţia – adică interpretarea în cunoştinţă de cauză a datelor – este singura cale spre o conştientizare autentică.

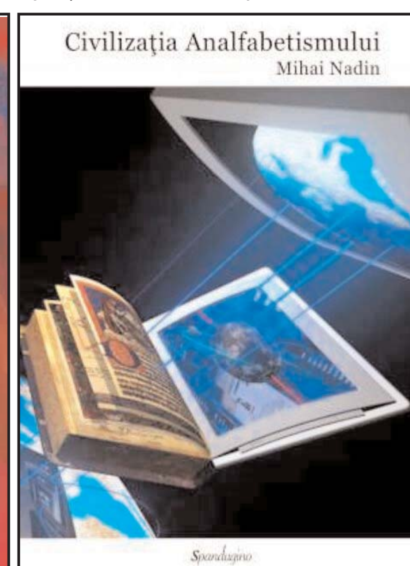
Titluri ale unor articole scrise de medici, precum „Riscul de a vă îmbolnăvi de Covid-19 s-ar putea afla în genele dumneavoastră” („Your Risk of Getting Sick from Covid-19 May Lie in Your Genes”, Brown şi Cortez, 2020) sau alte variaţiuni pe aceeaşi temă provoacă teamă. Riscul se află în *biomul* dumneavoastră, în tromboza venoasă, în gastrită, în obezitate şi în atâtea altele – sunt descrieri sugestive pentru numeroasele aspecte ale vulnerabilităţilor identificate. Dar sunt şi dovada înclinaţiei spre oportunism a specialiştilor din domeniul medical. Se pare că unii medici se pricep de minune la manipulare – istoria profesiei medicale o dovedeşte din plin. Profesioniştii din domeniul inteligenţei artificiale şi al informaticii, matematicienii, biologii (de toate felurile), sociologii şi psihologii publică mii de articole în care explică fiecare detaliu al acestei crize sau chiar inventează propriile detalii. Recurg la cifre pentru că este momentul cifrelor. „TESTAŢI! TESTAŢI! TESTAŢI!” a devenit noul refren al vechiului cântec al unei concepţii primitive, conform căreia măsurătorile ar trebui să salveze omenirea.

Să presupunem, în mod ipotetic, că toată lumea a fost testată. Covid-19 va fi, în continuare, prezent. Testarea nu reprezintă un tratament care să vindece boala, iar netestarea nu este factorul agravant, după cum s-a susţinut. Nici virusurile, nici „poarta de intrare” ACE2 nu citesc ziarele. Testarea se aseamănă cu topografierea terenului: în absenţa unui tratament care să vindece, a unui vaccin sau a anticorpilor, care pot constitui ei înşişi un tratament (cu o eficacitate mai scurtă ca durată decât a unui vaccin), testele stau la baza deciziilor guvernamentale şi chiar a opţiunilor individuale. Însă nu orice decizie este pertinentă. Se dovedeşte că testul cel mai des folosit (PCR) a dat rezultate fals pozitive în aproape 90% din cazuri, ca urmare a modului în care i-a fost stabilită sensibilitatea. Dacă testele sunt deficitare, testarea devine o activitate costisitoare şi inutilă, care alimentează disputele politice, dar nu generează date utile, după cum susţine dr. Michael Mina într-un interviu apărut în *Harvard Magazine* (Shaw, 2020). Iată o poveste de care merită să ne aducem aminte: în 2007 – cu 13 ani în urmă –, în New Hampshire şi Vermont, după un efort intens de testare pentru pertussis (tuse convulsivă) cu ajutorul testului molecular de reacţie de polimerizare în lanţ (PCR) – considerat acum cel mai demn de încredere test pentru Covid-19 –, s-a ajuns la următoarea concluzie: „Cel mai important mesaj este că orice laborator este expus riscului de a obţine rezultate fals pozitive. [...] Niciun test nu oferă rezultate absolut sigure, iar acest lucru este cu atât mai important în cazul rezultatului unui test bazat pe P.C.R.” (Kolata, 2007).

Mesajele derutante din partea comunităţii medicale au generat, cel puţin în parte, panica asociată cu pandemia. După ce au declarat măştile ineficiente – o poziţie oficială în Olanda, de exemplu –, aceiaşi experţi de notorietate au început să predice purtarea obligatorie a măştii. În esenţă, măştile ar trebui purtate de persoanele infectate, pentru a preveni răspândirea virionilor. A presupune că măştile – unele mai bune decât celelalte – au o funcţie eficientă de protecţie înseamnă a ignora fizica – exact de către aceia care promovează fizica drept ştiinţă a tot şi toate (Verma, Manhar şi Frankenfeld, 2020). Este uşor să susţii că reglementarea comportamentului – distanţarea socială, purtatul măştilor, *lockdown*-ul, carantina etc. – şi alocarea de resurse pentru a răspunde nevoilor celor afectaţi (aparate de oxigen, de exemplu) ar trebui să se bazeze pe evaluări obiective. Însă, atunci când cei implicaţi în aceste reglementări au un interes în acţiunea respectivă – fie economic, fie politic –, premisa obiectivităţii este compromisă. Medicina trebuie să se abţină de la participarea în disputele politice toxice ale acestei perioade sau ale oricărei alte perioade. Medicina trebuie să se ridice la înălţimea obligaţiilor sale morale: ocrotirea sănătăţii pacientului. Ea nu are dreptul să pună pe primul plan rezultatul alegerilor sau profitul industriei farmaceutice sau succesul comercial al spitalelor. Experienţa Covid-19 a demonstrat că sistemul de sănătate nu are nevoie de tot mai multe date, ci de *concentrarea pe semnificaţie* – ce înseamnă un anume simptom pentru fiecare pacient în parte. Eliminarea conflictului de interese poate salva medicina de corupţie. Etica nu pare a mai fi preocuparea nimănui. Societatea, în ansamblul ei, a renunţat la etică în favoarea unei mai mari eficienţe traduse în parametri de prosperitate.

„Oare 35 de milioane de teste Covid-19 pe săptămână sau chiar pe zi, în SUA, vor rezolva problema?” Cel care a pus această întrebare este economistul Paul Romer (2020), de la Universitatea din New York, laureat al Premiului Nobel pentru economie. Iar întrebarea a fost reiterată şi folosită din plin în sfera politică. Într-o zonă cu infecţiozitate ridicată, testarea prin metoda „pool testing” – se prelevă eşantioane din cadrul unui grup şi, dacă nu se descoperă nicio infecţie, se creşte numărul de persoane testate, reducându-se, astfel, costurile – a fost considerată, pe drept, ca o modalitate eficientă de amăgire. Faptul că testarea nu poate aplatiza curba, care este, în realitate, rezultatul testării – remarcaţi circularitatea situaţiei –, s-a pierdut în mijlocul disputelor aprinse. Nu slăbeşti „testându-te”, în mod repetat, pe cântar. Trebuie să-ţi schimbi comportamentul: mişcare, atenţie la ceea ce mănânci şi bei, evitarea exceselor. Tensiunea arterială este influenţată de faptul că o măsori. Cei care îşi măsoară zilnic tensiunea ştiu că rezultatele „proaste” influenţează starea lor de spirit. Afecţiunile care generează hipertensiunea nu sunt influenţate de măsurare. Doar schimbarea comportamentului poate duce la ameliorări. Medicaţia influenţează procesul, dar nu lecuieşte

Datele din trecut au fost folosite ca premisă a modelelor. Minţi strălucite – sau, cel puţin, profesionişti bine intenţionaţi – au militat pentru testare ca metodă de limitare a numărului de victime. Guvernele din toată lumea au cerut date noi, care să justifice cheltuirea banilor. Date noi, care să alimenteze maşinăria predictivă, au fost generate zi şi noapte. În realitate, aplatizarea curbei – care corespunde reducerii ratei de creştere a numărului de infecţii şi, deci, de decese – poate fi realizată doar prin acţiuni, nu prin generare de date. Într-adevăr, măsurătorile coroborate cu acţiuni întreprinse pe baza datelor au sens. În absenţa acţiunilor, testarea nu este decât un exerciţiu tehnic scump.

Americanii – dar nu mai puţin francezii sau românii – resping mecanismele de control guvernamental. Vietnamezii şi chinezii nu au avut de ales şi au trebuit să le accepte. Locuitorii din Noua Zeelandă şi Australia s-au supus şi ei. Concret: europenii au încercat să legitimeze fiecare decizie. Unele, cum ar fi portul obligatoriu al măştii, au fost respinse de populaţie (s-au consemnat numeroase demonstraţii şi acte de nesupunere). Noua Zeelandă şi Hong Kong au impus un *lockdown* strict, acceptat de peste 80% din populaţie. Ele s-au separat, în mod voluntar, de restul lumii. Testarea n-a făcut decât să documenteze cât de bine „erau încuiate uşile”. Confruntându-se cu al doilea val al pandemiei, un prim-ministru a exclamat: „Nu din nou!”. China a fost şi mai radicală în impunerea unui *lockdown* pe care nu l-ar putea urma nicio ţară care se autointitulează democraţie liberă. Actul măsurării nu schimbă – sau n-ar trebui să schimbe – ceea ce se măsoară. Japonia a furnizat dovada acestui fapt. Desigur, izolarea şi distanţarea, o igienă mai strictă, autocontrolul şi acceptarea localizării, monitorizarea (prin toate mijloacele) se reunesc într-un comportament controlat, care limitează propagarea infecţiei şi creşterea numărului de decese. Comportamentul este rezultatul înţelegerii: viaţa este un profesor bun, dar o lecţie învăţată târziu ar putea fi plătită scump. Premisa unei educaţii reuşite a publicului este credibilitatea. Nici sistemul medical, nici guvernele (cu anumite excepţii) şi, din păcate, nici sistemul educaţional nu s-au dovedit credibile. Societatea a eşuat încă înainte de Covid-19. Din acest motiv, pandemia a devenit mai periculoasă decât ar fi fost altminteri.

Această remarcă readuce în discuţie problema fundamentală a semnificaţiei cifrelor: ce înseamnă că Singapore, Coreea de Sud, Taiwan şi Vietnam au menţinut un număr scăzut de victime? Cum se face că ţările baltice au făcut, cel puţin un timp, atât de bine faţă? Ce înseamnă că Republica Populară Chineză, cu cele 1,5 miliarde de locuitori ale sale, a avut peste 90 000 de cazuri şi mai puţin de 5 000 de morţi? Măsurile autoritare (aşa cum sunt izolarea, monitorizarea tuturor, portul măştii de către toată lumea, limitarea mobilităţii, carantinarea unor părţi din ţară), care nu puteau fi impuse în SUA sau în multe alte ţări, nu sunt compatibile cu democraţiile comerciale. Ele nu sunt compatibile cu economia de consum. În cadrul capitalismului (mai ales în versiunea sa americană), pus în mişcare de obţinerea profitului, economia este asemenea unui mecanism. Mişcarea accelerată a banilor în economie se traduce în profituri mai mari. Altfel, banii îşi pierd valoarea. De aceea guvernul a disponibilizat sume uriaşe. În Europa, acelaşi fenomen. Evident, în absenţa lucrătorilor, nici produsele şi nici serviciile nu sunt disponibile la nivelul de aşteptare al consumatorilor. Cetăţenii ţinuţi captivi în casele lor nu pot consuma. Indiferent dacă în China – „fabrica” unei lumi în căutare de forţă de muncă ieftină – continuă să se producă, indiferent de virus şi de costurile ridicate ale reacţiilor.

→

Seniori ai culturii

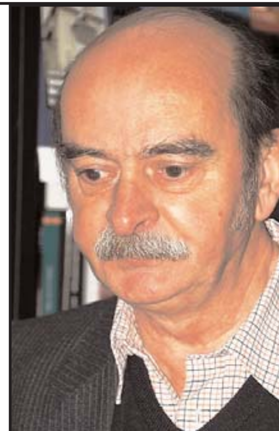
Mircea Martin

S-a născut la Reşiţa, pe 12 aprilie 1940, este membru corespondent al Academiei Române, Secţie de Filologie şi Literatură, din 26 septembrie 2014.

Studii liceale la Reşiţa şi universitare (Facultatea de Filologie) la Bucureşti, fiind licenţiat în teoria literaturii, critică literară şi folclor. În 1980 şi-a luat doctoratul în filologie în cadrul Facultăţii de Limba şi Literatura Română din Bucureşti cu teza *G. Călinescu, critic şi istoric literar. Privire teoretică*. A desfăşurat o bogată activitate didactică în cadrul Catedrei de teorie literară şi literatură comparată a Facultăţii de Filologie din Bucureşti, pe care a condus-o între 1990 şi 2006. Paralel a fost director al Editurii Univers (1990-2000), al revistei *Euresis* (din 1990) şi al revistei *Cuvântul* (2004-2006), director editorial al Editurii „Paralela 45" (2002-2004) şi al Editurii „Art" (2006-2012). Din 2006 este director al Centrului interdisciplinar de studii europene şi româneşti „Tudor Vianu" al Universităţii din Bucureşti. A debutat în 1959 la *Contemporanul*. A colaborat la reviste din întreaga ţară: *Amfiteatru, Argeş, Cronica, Luceafărul, România literară, Steaua, Viaţa românească*. Este autorul a numeroase cărţi, între care: *Generaţie şi creaţie* (1969; ed. II, 2000); *Critică şi profunzime* (1974; ed. II cu titlul *Geometrie şi fineţe*, 2004); *Tudor Vianu şi neoclasicismul* (1974); *Identificări* (1977); *Albert Beguin-Marcel Raymond* (1980, în colab.); *G. Călinescu şi „complexele" literaturii române* (1981, ed. II, 2002); *Dicţiunea ideilor* (1981); *Introducere în opera lui B. Fundoianu* (1984); *Singura critică* (1986; ed. II, 2006) ş.a. A coordonat volumele: *Explorări în trecutul şi în prezentul teoriei literare româneşti* (2006); *Identitate românească – Identitate europeană. Conferinţele Cuvântul* (2008); *Universitas. A fost odată un cenaclu...* (2008). A făcut parte din colectivul care a realizat *Dicţionarul scriitorilor români* şi *Dicţionarul esenţial al scriitorilor români*. A coordonat ediţia critică *Opere Fundoianu – Fondane*, din care au apărut volumele *Poezia antumă* şi *Baudelaire şi experienţa abisului* (2013). Membru al Asociaţiei internaţionale a criticilor literari (din 1990), fondator (1991) şi preşedinte (1991-2000) al Asociaţiei editorilor români, vicepreşedinte (2004- 2010) şi preşedinte (din 2010) al Asociaţiei de literatură generală şi comparată din România, membru al Academiei Latinităţii (Paris/Rio de Janeiro, 2005). A fost distins cu premii ale Uniunii Scriitorilor (1969, 1977, 1981), ale revistelor *Flacăra* (1986), *Amfiteatru* (1986), *Ateneu* (1992), *Euphorion* (2004), *Mozaicul* (2005), *Convorbiri literare* (2006, 2009); Ordinul Naţional „Serviciul Credincios" în grad de Ofiţer (2000) şi Ordinul Naţional al Braziliei „Cruzeiro do Sul" în grad de Comandor. Cetăţean de onoare al municipiului Reşiţa.

(Reluare din Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar 1866-2016*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2016)

Mircea Martin şi efigia lui Tudor Vianu

Gheorghe JURMA

Născut şi format la Reşiţa – veche cetate industrială a României –, criticul şi teoreticianul literar Mircea Martin i-a evocat cu mândrie, în diverse ocazii, pe dascălii săi reşiţeni. Unul dintre ei a fost profesorul Nicolae Işfan, pe care l-a avut diriginte în clasele gimnaziale. Prin el, de altfel, l-am cunoscut indirect pe Mircea Martin, în primăvara lui 1970. Mai târziu aveam să-l cunosc îndeaproape şi să ne bucurăm – concetăţenii lui – de personalitatea criticului, mai ales în vacanţele de vară, întâlnindu-ne la cenaclu, la ziar, la bibliotecă. Apăruse atunci prima sa carte – *Generaţie şi creaţie*, 1969 –, iar profesorul a adus la redacţia ziarului reşiţean, proaspăt devenit cotidian, cartea şi o recenzie la ea, promovând conţinutul şi valoarea volumului de debut. Merită reţinute câteva rânduri de atunci (azi o mică pagină de istorie literară). Chiar începutul, deschis printr-un citat din Tudor Vianu: „Anul trecut, reşiţeanul Mircea Martin, critic din generaţia mai tânără, ne-a dat satisfacţia de a onora un crez afirmat mai demult de Tudor Vianu: «conştiinţa morală a criticului, simţul lui de răspundere, scrupulul onestităţii lui ni se par însuşiri infinit mai preţioase şi singurele care pot susţine autoritatea şi eficienţa criticii literare».“ Iar către concluzie, autorul recenziei apreciază: „Am putea spune chiar că tânărul critic, cu o busolă lovinesciană, «se entuziasmează cu măsură şi respinge cu gentileţe».“ (*Flamura*, 15 mai 1970)

Mircea Martin a evocat, în mai multe împrejurări, figura acestui dascăl (de fizică şi chimie!) cu o biografie fabuloasă: având părinţi şi rude deportate în Bărăgan, mergea „incognito“ să-i vadă, călătorind, la sfârşit de săptămână, cu trenuri personale sau de marfă. Într-una din călătoriile lui clandestine spre Bucureşti, l-a întâlnit pe Tudor Vianu. În această împrejurare, profesorul reşiţean a primit volumul *Generaţie şi creaţie.*

Mai târziu, cartea a ajuns la Mircea Martin. „Acest profesor al meu mi-a arătat-o. A fost prima carte a lui Vianu pe care am văzut-o. Aşa am aflat, la o vârstă mai fragedă, ca să zic aşa, despre existenţa lui Vianu...“ (Din dialogul Mircea Martin – Ion Bogdan Lefter, în volumul *Mircea Martin – 70*, Editura Paralela 45, 2010.) Există cu certitudine o relaţie profundă între prima carte citită şi evoluţia unui scriitor. Am sesizat-o şi dovedit-o, sper, într-o carte-anchetă mai veche (*Prima carte*, Reşiţa, Editura Timpul, 2003). Chiar dacă nu s-a petrecut acest transfer spiritual în anii şcolii dintâi, ci mai târziu, iar broşura lui Tudor Vianu nu se găseşte printre primele cărţi citite de Mircea Martin în copilăria sa, întâmplarea aceasta e prea ieşită din comun pentru a nu ascunde o semnificaţie. Căci prima carte pe care o publică criticul Mircea Martin are titlul *Generaţie şi creaţie*, preluat de la Vianu. Iar legăturile cu Tudor Vianu au fost adesea luminate de cercetătorii operei lui Mircea Martin. Aşadar, dincolo de o cronologie riguroasă, care să argumenteze o relaţie directă între cartea citită şi destinul scriitorului, există un alt fel de conexiune între vieţile şi operele spirituale, o relaţie de profunzime stabilită peste acolada istoriei.

Cartea lui Tudor Vianu *Generaţie şi creaţie* a apărut în seria interbelică a „Bibliotecii pentru toţi“, sub numerele 1441-1442, şi cuprinde câteva eseuri, primul fiind cel care dă titlul broşurii. Încă de la începutul eseului său, Tudor Vianu apreciază: „Societăţile civilizate sunt astfel constituite încât oameni de vârste felurite se pot asocia în urmărirea unor teme comune, refăcând o generaţie creatoare solidară.“ Spre deosebire de societăţile primitive, unde generaţiile (cronologic/biologic) sunt riguros separate, în aceste societăţi civilizate „oameni de vârste diferite se pot simţi solidari în comunitatea aceloraşi idealuri şi aceloraşi teme inedite.“

Termenii fundamentali – *generaţie* şi *creaţie* –, ca şi reunirea lor într-o sintagmă care este *generaţia de creaţie*, precum şi ideea de *solidaritate* par a fi reale obsesii pentru Tudor Vianu: „Sub discrepanţa *generaţiilor cronologice şi biologice* se pot reface unele *generaţii de creaţie*, adică solidarităţi între oameni care, trăind în aceeaşi vreme, oricare ar fi vârsta lor, nutresc aceleaşi aspiraţii şi colaborează la aceeaşi operă.“ În mod implicit, în cartea sa de debut, privind generaţia '60, Mircea Martin judecă în acelaşi fel, făcând legătura directă cu conceptele propuse de Tudor Vianu: „Aceste cronici sunt, înainte de toate, *opţiuni*, şi opţiunea suverană o reprezintă *generaţia* celor care – deasupra formaţiei şi vârstei – s-au afirmat plenar abia în ultimii ani.

→

Recompensa pe care o oferă guvernele occidentale propriilor cetăţeni, în schimbul renunţării la libertate – termenul *lockdown* e un sinonim slab pentru acest fenomen –, este programul uriaş de ajutorare, demarat ca răspuns la epidemia de Covid-19, în virtutea modelului cauză-efect. Vor mai fi şi alte – mult mai multe – demersuri de mituire a cetăţenilor. Prin salvarea pieţelor financiare, diferitele fonduri de ajutorare (din SUA, Uniunea Europeană, Japonia etc.) pun în mişcare sume uriaşe de bani. În prezent, se tipăresc o mulţime de bani – ceea ce se traduce printr-o ipotecare a viitorului. Banii îndulcesc viaţa în celulele conectate digital ale singurătăţii şi evită sau aplanează tulburările sociale. Dar, mai important, generează profituri imense pentru cei care au făcut avere construind economia vulnerabilă, pe care virusul a adus-o la un punct mort. Până acum, pandemia a dus la unul dintre cele mai mari transferuri de bogăţie din istorie (Cramer, 2020). În Marea Recesiune din 2007–2012, pierderea medie la nivel de venit pentru americanul de rând a fost de 70 000 de dolari. Însă venitul celor 1% cei mai bogaţi oameni a atins, de fapt, noi culmi. „Nicio criză nu trebuie irosită!" – înseamnă lucruri diferite pentru persoane diferite. În zilele noastre, 1% deţin peste 50 de trilioane de dolari, în timp ce jumătatea mai săracă a americanilor are mai multe datorii decât bunuri. Covid-19 a lărgit şi mai mult prăpastia dintre bogaţi şi restul societăţii. Criza mai amplă, CoVID (criză C de *of/o* viziune VID, de la termenul „a vedea" din latină), a adus această situaţie imposibilă pe prima pagină a multor publicaţii şi pe ecranele de televizor. Cum se vor rezolva conflictele inerente în această stare a lucrurilor? Sau se va ajunge, în ultimă instanţă, la conflicte imposibil de controlat? Întrebare este inevitabilă. Dar răspunsurile întârzie să fie formulate.

Bibliografie

1. Cramer J., 2020, „The pandemic led to 'one of the greatest wealth transfers in history'", *CNBC Report,* 4 iunie, disponibil online: https://www.cnbc.com/2020/06/04/cramer-the-pandemic-led-to-a-great-wealth-transfer.html, accesat în 5 iunie 2020.

2. Kolata, G., 2007, „Faith in Quick Test Leads to Epidemic That Wasn't", *The New York Times*, 22 ianuarie, disponibil online: https://www.nytimes.com/2007/01/22/health/22whoop.html, accesat în 30 august 2020.

3. Shaw, J., 2020, „Failing the Coronavirus-Testing Test", *Harvard Magazine*, 3 august, 2020, disponibil online: https://harvardmagazine.com/2020/08/covid-19-test-for-public-health, accesat în 1 septembrie 2020.

4. Verma, S., Manhar, D., Frankenfeld, J., 2020, „Visualizing droplet dispersal for face shields and masks with exhalation valves", *Physics of Fluids*, 32, 1 septembrie, disponibil online: https://aip.scitation.org/doi/10.1063/5.0022968, accesat în 2 septembrie 2020.

Seniori ai culturii

E vorba de o «generaţie de creaţie» – cum spune Tudor Vianu, de la care împrumut termenul, împreună cu titlul volumului. Nu solidaritate gregară sau intoleranţă juvenilă, ci o atmosferă de emulaţie artistică, un concurs deschis pentru promovarea noului şi a adevăratelor valori."

Dacă volumul de debut urmărea generaţia '60, ulterior criticul a promovat şi apărat noi generaţii, fie prin Cenaclul Universitas, fie prin Editura Univers (sau alte edituri), ba chiar a susţinut o dezbatere teoretică despre *Conceptul de „generaţie",* în anii 1971-1972. Atunci când am reeditat volumul *Generaţie şi creaţie* („ediţia a II-a nerevăzută, dar adăugită", Reşiţa, Editura Timpul, 2000, Colecţia Repere), am adăugat şi aceste intervenţii care clarifică numeroase probleme precum (şi cităm subtitlurile): vârsta interioară şi generaţia de creaţie, exclusivismul generaţiei, psihologia generaţiei, statutul istoric al generaţiei, de-retorizarea „generaţiei", despre concurenţa literară, recapitulări, delimitări ne-voite, pentru a conchide cu câteva observaţii memorabile, în stilul lui Mircea Martin: „Am definit generaţia ca pe o *unitate de formaţie şi de negaţie manifestată prin debuturi relativ simultane.* Generaţia de creaţie înseamnă mai mult şi mai puţin decât atât: autori de vârste şi chiar formaţii diferite (dar debutând în acelaşi timp) se pot înscrie în efortul ei global care nu implică numai acordul asupra unor negaţii, ci şi asupra unor teme de dezvoltat. Nu numai opoziţie comună, dar şi iniţiative creatoare comune. Integrarea unui autor într-o anumită generaţie de creaţie continuă să se facă după opere, nu după declaraţii de apartenenţă." (s.a., M.M.)

Vianu precizase în acelaşi spirit: „Ceea ce este mai caracteristic pentru o generaţie, este, pe lângă faptul de a aparţine aceluiaşi timp, acela de *a preţui unele valori în acelaşi fel şi de a lucra pentru o temă comună"*... (s.n., G.J.)

Sumarul volumului de debut al lui Mircea Martin – *Generaţie şi creaţie* – tocmai la o astfel de *generaţie de creaţie* se referă, una lărgită, incluzând nu doar scriitori cunoscuţi ai generaţiei '60, ci şi câteva nume „aparţinând unor generaţii mai vechi, dar care, după experienţa traumatică a închisorii comuniste, ieşeau la lumină cu opere capitale: Edgar Papu, Adrian Marino, Ion Negoiţescu. Cu toate că diferenţa de vârstă şi de formaţie era importantă, mi s-a părut firesc, logic – în logica mişcării literare şi culturale din epocă – să-i includ în efortul de schimbare, de *urnire* pe care îl depunea generaţia care mai târziu va fi numită a anilor '60." (Din prefaţa la ediţia a II-a.)

Ceva mai încolo, altă precizare, în acelaşi spirit: „Nevoia de raliere şi solidaritate intelectuală era puternic resimţită din ambele părţi, a celor tineri în primul rând, însă şi a celor mai vârstnici, adică mai ştiutori, reconfortaţi de o recunoaştere entuziastă la care nu mai sperau. Aveam sentimentul că formăm împreună un bloc împotriva agresiunii ideologice oficiale şi a imposturii conformiste" (aceeaşi prefaţă la ediţia a II-a). Aşadar, o generaţie de creaţie, cu o „comunitate de idealuri", ceea ce ne întoarce la Tudor Vianu, aşa cum însuşi Mircea Martin ne atenţionează: „Generaţia ca expresie cronologică şi biologică face loc generaţiei de creaţie pe care Tudor Vianu o închipuie memorabil ca o solidaritate peste vârstă între oamenii aceleiaşi epoci *«care nutresc aceleaşi aspiraţii şi colaborează la aceeaşi operă».“*

Fireşte, relaţiile de profunzime dintre Mircea Martin şi Tudor Vianu pot fi citite şi descifrate în mai multe feluri, dar legătura rămâne esenţial aceeaşi. Desprindem un citat dintr-un comentariu al lui Ovidiu Verdeş intitulat *De la Tudor Vianu la Mircea Martin. Preluarea creatoare a unei idei* (în volumul *Identificarea continuă. In honorem Mircea Martin 80,* Editura Muzeul Literaturii Române, 2020): „Comentatorii cărţilor lui Mircea Martin au subliniat adesea locul fundamental pe care îl ocupă «modelul Vianu» în cadrul lor. Dacă debutul criticului cu un articol consacrat lui Vianu va fi fost, la data când s-a produs, în 1957, o întâmplare, nimic nu a mai fost întâmplător după aceea, în lunga serie de studii critice, eseuri şi portrete care a urmat." Într-un interviu cu Titus Crişciu, publicat în *Tribuna*, 1987 (reprodus în volumul *Radicalitate şi nuanţă,* 2015), Mircea Martin confirmă: „Primul text sub care se poate întâlni semnătura mea este unul (coincidenţă?) despre Tudor Vianu. Recenzia la *Ideile lui Stendhal* a apărut în *Contemporanul* în vara lui 1959." Deşi anul apariţiei diferă în cele două trimiteri, nu acesta ar fi relevant, cât paranteza lui Mircea Martin: (*coincidenţă?*), semnul întrebării nefiind decât o sugestie a recunoaşterii unei certitudini. Şi cum n-ar fi putut să fie dacă prima carte citită din Vianu are consecinţe în cartea de debut a lui Mircea Martin, sau dacă primul articol critic al lui Mircea Martin este consacrat lui Tudor Vianu, sau dacă în toate cărţile ulterioare se poate descoperi un dialog în profunzime.

În *Geometrie şi fineţe,* Mircea Martin notează, între altele, despre autorii analizaţi în carte: „Fie că se supun unui proiect analitic sau unuia sintetic, ei aduc lucrurile la o transparenţă lămuritoare, edificatoare. Transparenţă care, departe de a fi una simplă, *tranzitivă*, se vădeşte a fi purtătoarea unei aure de *reflexivitate* – semn al implicării, al investirii personale." (s.n.) Conceptele subliniate de noi trimit la celebrul text al lui Vianu, *Dubla intenţie a limbajului şi problema stilului.* E un simplu exemplu din multele care generează interpretări fertile, faţetele modelului Vianu fiind reaşezate în scrisul şi comportamentul lui Mircea Martin, în principiile deontologice ale profesiunii. Într-un studiu despre Gaetan Picon: „Limbajul artistic *comunică* şi *se comunică* în acelaşi timp." În *Dicţiunea ideilor*, bănuim aceleaşi trimiteri: „Pentru mulţi, criticul trece drept un glosator detaşat pe marginea cărţilor, iar limbajul său drept unul din cele mai *tranzitive* cu putinţă." Pentru Mircea Martin contează, fireşte, *reflexivitatea,* „pecetea stilistică inconfundabilă", fiindcă doar stilul este „o prezenţă în profunzime", caracterizarea venind ca o definiţie, diseminată constant în textele criticului: „Efect de sinteză organică, dar şi de lucidă stringenţă, *stilul unui critic adevărat se recunoaşte în primul rând prin darul formulării exclusive, al expresiei irepetabile şi memorabile."*

Punctul de plecare pentru eseul citat al lui Ovidiu Verdeş l-a reprezentat textul *Actualitatea lui Tudor Vianu* (din volumul *Radicalitate şi nuanţă*), dar pe parcursul demonstraţiei se analizează alte diverse intervenţii ale lui Mircea Martin cum ar fi: *Simetria revelată a ideilor sau Tudor Vianu despre filosofie şi poezie* (prefaţă la o ediţie a lucrării lui Vianu *Filozofie şi poezie*), studiul *Tudor Vianu sau idealul clasic al omului*, o evocare *Tudor Vianu, Profesorul* şi altele, determinându-l pe eseist să-şi încheie textul cu secvenţa concluzivă foarte bine numită *Vianu ca „prezenţă în profunzime".* Lucrarea lui O. Verdeş leagă mai ales studiul critic intitulat *Simetria revelată a ideilor sau Tudor Vianu despre filosofie şi poezie* de prefaţa, respectiv capitolul final *Dicţiunea ideilor, un manifest în loc de postfaţă,* pentru a demonstra că ele „ar avea ca temă ceea ce Martin numeşte «preluarea creatoare a ideilor»", astfel asigurându-se acea „actualitate deschisă problematizării" prin noi conexiuni şi echivalenţe. Cu termenii lui Mircea Martin din introducere: „Creatoare poate fi chiar şi aplicarea unei idei, dacă implică acoperirea de spaţii noi şi, mai ales, cucerirea în acest fel a unei noi coerenţe." Analiza curge coerent în studiul-prefaţă evocat mai sus: *Simetria revelată a ideilor,* din care am putea desprinde această exclamaţie intens personalizată: „Efortul acesta al lui Vianu de a aduce experienţa subiectivă la o rigoare impersonală m-a fascinat întotdeauna."

Cum se vede, de la acea primă recenzie până azi, există un permanent dialog, iar spiritul lui Vianu, de atâtea ori evocat de Mircea Martin pentru efortul totalizator şi perspectiva integralistă, pentru coerenţă şi armonie, pentru stil etc., pătrunde în biografia spirituală a criticului, ca filiaţie şi ca actualitate. Altfel zis, e interesant pentru un critic al profunzimilor să inducă în autoportretul său, în filigran, figura tutelară a unui Profesor/Scriitor care i-a modelat destinul.

În articolul despre *Actualitatea lui Tudor Vianu* (1997), Mircea Martin scrie despre nevoia unei actualităţi perene a celui care „a adus până la noi, în chip exemplar, o tradiţie universală şi naţională. Avem, graţie strădaniilor sale, o cultură critică, estetică, filosofică, demnă, valabilă, pe care se poate întemeia orice formaţie intelectuală." Adevărata „readucere în actualitate" se poate face însă răspunzând concret unor inevitabile întrebări: „Am preluat noi această moştenire şi am transmis-o mai departe? I-am adăugat propria noastră reflecţie teoretică, am dus mai departe temele lui Vianu, aşa cum el însuşi le-a prelungit pe ale înaintaşilor săi?" Asemenea întrebări propun un larg examen de conştiinţă. Cei care au scris despre cărţile lui Mircea Martin au sesizat acest traseu, în contextul evoluţiei criticii sale, nu doar în propunerea sau aprofundarea unor concepte, ci şi în noi orizonturi ale participării. Dacă ne amintim mari proiecte ale lui Tudor Vianu, gen *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu* (1968), am putea înţelege mai bine şi insistenţa lui Mircea Martin pentru apariţia *Dicţionarului multidisciplinar de terminologie culturală* sau realizarea altor proiecte de anvergură (Conferinţele *Cuvântul,* Centrul de studii „Tudor Vianu" ş.a.).

Se observă în diverse interviuri acordate de Mircea Martin sau în unele cărţi mai recente o insistenţă pe cultură, pe construcţia unei comunităţi intelectuale („o comunitate de valori, de repere, de principii şi de simboluri ce se constituie ca un focar iradiant"), pe coeziune, pe solidaritate. Construcţia identităţii româneşti pare a fi o temă de actualitate a gândirii, a scrisului şi faptei prin şi dincolo de generaţii, dar în continuitatea istorică a valorilor... Undeva, în profunzime, ca „unul dintre deţinătorii cifrului magic al totalităţii, ca *ultimul om cu adevărat universal"* se află Tudor Vianu...

(Urmare de la pag. 14)

În a doua jumătate a secolului IV BC, datele arheologice din zona Dunării de mijloc, a regiunii Alpilor şi a Balcanilor de nord-vest încep să arate influenţa celţilor din cultura La Tène. Semnele materiale ale lor apar acum şi în nord-vestul şi centrul Daciei. Investigaţiile arheologice vizând această perioadă au scos în evidenţă mai multe morminte de războinici celţi cu echipament militar, ceea ce sugerează pătrunderea în forţă a unei elite militare celtice în zona Transilvaniei. Siturile arheologice din secolele III şi II BC, de aici, au relevat un model de coexistenţă şi fuziune între purtătorii culturii La Tène şi dacii indigeni, de pildă, prin locuinţe cu un amestec de ceramică celtică şi dacică sau câteva morminte în stil celtic care conţineau vase de tip dacic. Populaţia autohtonă pare să fi imitat forme de artă celtică, rămânând însă fundamental dacică în cultura sa.

În jurul anului 150 BC, materialul La Tène dispare din zonă. Aceasta coincide cu scrierile antice care menţionează ascensiunea autorităţii dacice. O explicaţie plauzibilă propusă este că celţii transilvăneni s-au contopit în cultura locală şi astfel au încetat să mai fie distincţi.

Invaziile celtice dinspre vest au continuat totuşi. Geto-dacii locuiau pe ambele maluri ale râului Tisa în secolul I BC, când tribul celtic al boilor a încercat să cucerească teritoriul dacic de pe malul de est al râului. Dacii, conduşi de regele Burebista, au alungat boii spre sud, peste Dunăre şi în afara teritoriului lor, după care boii au abandonat orice plan ulterior de invazie.

Descoperirile arheologice din aşezările şi fortificaţiile dacilor din perioada regatelor lor (sec. I BC şi secolul I AD) au inclus vase celtice de import şi altele realizate de olari daci care imitau prototipuri celtice, arătând că relaţiile dintre daci şi celţi din regiunile de la nord şi vest de Dacia au continuat. Şi în Slovacia actuală, arheologia a scos la iveală dovezi pentru populaţii mixte celtic-dace în bazinele râurilor Nitra şi Hron.

Din secolul I BC, în referinţele istoricilor, în nordul Dunării predomină numele de „daci", iar numele „geţi" se păstrează mai ales în sudul Dunării. În Scythia Minor (Dobrogea), sunt amintiţi trei regi geţi: Roles, Dapyx şi Zyraxes. După ce romanii au ocupat teritoriile tracice din sudul Dunării, geţii sud-dunăreni au fost consemnaţi în izvoarele scrise sub denumirea de *moesi* sau *mysi*.

Între 200 şi 100 BC, poalele nord-estice ale Carpaţilor până la malurile Nistrului au fost ocupate de un popor germanic: bastarnii. După lupte îndelungate, ei au fost învinşi de daci. Dar s-a deschis astfel o nouă direcţie de migraţie – dinspre nord – care va deveni tot mai importantă în secolele care vor urma. (Va urma.)

In memoriam

Octav Onicescu: *Pe drumurile vieţii*

Eufrosina OTLĂCAN

Cu 130 de ani în urmă, la 20 august 1892, venea pe lume la Botoşani Octav Onicescu, cel care va deveni unul dintre cei mai mari matematicieni români, cu scrieri frumoase – nu doar matematice, cu o largă activitate matematică şi extra matematică, cu o viaţă frumoasă sfârşită după 91 de ani, în 19 august 1983, la Bucureşti. Cum a fost viaţa sa, ne-a povestit-o singur, spre anii săi din urmă, în cărţile *Pe drumurile vieţii,* publicată de Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, şi în cele două volume de *Memorii,* apărute la aceeaşi editură, în anii 1982 şi 1983.

Matematicianul Octav Onicescu figurează în Enciclopedia franceză din 1937, în Enciclopedia italiană de matematici de la Milano din 1950, în Istoria Generală a Ştiinţelor a lui René Taton (1964, Paris) şi este citat în lucrări şi tratate ale unor celebri matematicieni străini, precum Borel, Hostinsky, Fréchet, Blanc-Lapierre, Fortet. A fost membru activ şi apoi membru de onoare al Institutului Internaţional de Statistică de la Haga, membru corespondent al Academiei Române din 1933 până în 1948, membru titular din 1965. Numele său se leagă de înfiinţarea Şcolii de statistică, actuariat şi calcul din Bucureşti, de teoria lanţurilor cu legături complete (coautor Gh. Mihoc), de crearea mecanicii invariantive, dar şi de organizarea Institutului de Educaţie fizică, unde a fost director mai mulţi ani şi a predat cursul de mecanica mişcării.

Absolvent în acelaşi an 1913 a două facultăţi ale Universităţii din Bucureşti, cea de Ştiinţe, secţia matematică, şi cea de Filosofie, Octav Onicescu funcţionează ca profesor de matematică la Liceul militar Mănăstirea Dealu, lângă Târgovişte, de unde, la cererea sa, în 1916 pleacă pe front, participând la Războiul pentru Reîntregirea Neamului.

După încheierea războiului, este trimis cu bursă de stat în Italia. La 20 iunie 1920 obţine, cu calificativul *magna cum laude*, titlul de doctor în matematici al Universităţii din Roma. Titlul tezei sale de doctorat, *Asupra aplicaţiilor einsteiniene cu grupuri continue de transformări,* vorbeşte de la sine de noutatea în acel moment a cercetării prin mijloacele geometriei diferenţiale şi dezvoltării teoriei relativităţii generalizate, elaborată de Albert Einstein în 1916, cu doar 4 ani în urmă. Odată cu teza principală, menţionată mai sus, Onicescu susţine încă două teze, cu subiecte complementare, la Universitatea din Roma. Se întoarce în ţară după ce ţine două comunicări la Seminarul lui Jacques Hadamard la Paris, unde şi organizează, în 1921, un seminar pentru matematicienii români aflaţi atunci acolo: Petre Sergescu, Pius Servien, Şerban Gheorghiu, Alexandru Pantazi (pe care-l vom întâlni alături de Onicescu în activităţile de asigurări sociale din ţară).

Octav Onicescu scrie şi publică în ţară în iunie 1930 un memoriu al activităţii sale (bănuim că pentru concursul de profesor titular la facultatea de ştiinţe din Bucureşti, post pe care-l va deţine din 1931). În funcţia sa de profesor, excelează prin aria foarte întinsă a cursurilor pe care le predă studenţilor: mecanică, calcul diferenţial absolut legat de teoria lui Einstein, grupuri continue de transformări, calculul probabilităţilor, mecanică statistică, statistică şi asigurări, potenţial. De asemenea, temele sale de cercetare vizează multiple domenii: probabilităţi, varietăţi riemanniene, calcul diferenţial absolut, analiză funcţională, algebră, teoria topologică a funcţiilor (numărul lucrărilor publicate de Octav Onicescu trece de 250).

Această scurtă expunere a ceea ce reprezintă Octav Onicescu în matematica românească şi mondială a fost necesară pentru a înţelege că avea baza unei formaţii intelectuale cu larg orizont de cunoaştere, o gândire profundă, sprijinită pe calculul probabilităţilor şi al statisticii matematice, pe ştiinţa sistemelor, dar şi o mare putere de convingere, de organizare şi anticipare a dinamismului social.

Îl urmărim mai departe pe Octav Onicescu, pe drumurile vieţii sale, la conducerea a două instituţii cu impact mare asupra finanţelor şi economiei ţării.

La Asigurările Sociale. În memoriul său de activitate din 1930, Octav Onicescu notează: „În cursul acestui an am primit din partea Comisiei de Recensământ şi a Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (de care ţinea la acea dată Statistica) sarcina de a organiza o Şcoală de Statistică, în vederea imediată a pregătirii unui personal necesar Recensământului şi în cea mai depărtată şi pozitivă a pregătirii unor statisticieni meniţi să satisfacă cererile instituţiilor Statului, care are nevoie de atari tehnicieni”.

Implicarea lui Onicescu în activitatea statistică de stat are loc însă cu mai mulţi ani înaintea recensământului general al populaţiei din 1930. Găsim, în acest sens, date şi informaţii în cartea sa *Pe drumurile vieţii* şi în cele două volume de *Memorii.*

Abia întors în ţară, în 1922 Octav Onicescu deschide un curs liber de Probabilităţi, Statistică şi Aplicaţii, în special în Mecanică. Din proprie iniţiativă, Onicescu ia contact cu Institutul Central de Statistică, pentru a explica acolo necesitatea de a fi dotat cu mijloace matematice şi matematicieni. Fiind convinsă, conducerea ICS îi propune să facă parte din Consiliul Ministerului Industriei şi Comerţului (ministerul de resort la acea dată). Se face numirea, ca mai apoi să fie cooptat membru al Institutului Internaţional de Statistică cu sediul la Haga (*Memorii,* vol. I, p. 48).

Şcoala de Statistică, Actuariat şi Calcul începe să funcţioneze din 1931 în localul Universităţii din Bucureşti. Se predau cursuri de matematică (Nicolae Ciorănescu), sociologie morală (Mircea Vulcănescu), econometrie (Al. Froda), economie politică (Paul Sterian), maşini de calcul (Ciril Petrescu), cercetări operaţionale (N. Teodorescu), asigurări sociale (I. Argeşeanu), metodologie statistică (O. Onicescu, apoi N. Georgescu-Roegen), matematica asigurărilor (Gh. Mihoc). Ne spune Octav Onicescu că toţi au funcţionat legal până în 1945.

Urmează numirea lui Octav Onicescu în funcţia de vicepreşedinte în Consiliul Asigurărilor Sociale. Ceva mai târziu va fi preşedinte. Octav Onicescu scrie (*Memorii,* vol. I, pag. 58): „Activitatea mea personală o depuneam în Consiliu. Am studiat mai întâi legea noastră, apoi şi legile altor ţări, Germania în primul rând, având Asigurări sociale reprezentative; într-o oarecare măsură Elveţia, iar pentru asigurarea accidentelor – Italia, care iniţiase o legislaţie adecvată în acest domeniu.” Nevoia de a fi în temă cu toate problemele Asigurărilor sociale îl face pe Onicescu să solicite o instruire din partea lui I. Argeşeanu (profesorul de asigurări sociale) cu care în fiecare după-amiază, după terminarea cursurilor la facultate, are întâlnire la Capşa. Este astfel pregătit nu doar cu cunoştinţe tehnice, de lucru, dar află şi cu ce personalităţi administrative sau sociale va avea de-a face, cine sunt reprezentanţii patronatelor. Octav Onicescu ne spune în *Memorii* (vol. I, p. 67) că preocupările sale la Asigurările Sociale erau de ordin „tehnic-matematic” alături de cele de ordin social. Misiunea pe care şi-o asumase era „de a face să fie ascultat şi chiar cerut cuvântul matematicienilor în problemele tehnice ale acestei instituţii cu caracter social”.

„O altă ramură importantă a asigurărilor, în care competenţa matematică joacă un rol important, este cea a asigurărilor private, privind constituirea de rente viagere, plătibile în timpul vieţii sau în caz de boală sau pentru invaliditate, incendii, accidente.” Când au început să se înfiinţeze mici societăţi pe acţiuni în jurul anilor 1925, acestea nu reuşeau să-şi onoreze obligaţiile la timp şi au început să curgă reclamaţiile. Controlul asupra activităţii întreprinderilor de asigurări este solicitat de procurori. Onicescu scrie în revista *Argus* că neregulile constatate nu erau ale calculelor contabile, ci erau erori de actuariat, această ştiinţă a operaţiilor şi normelor pe baza cărora, folosind teoria probabilităţilor şi statistica matematică, se efectuează calcule financiare (privitoare îndeosebi la asigurări).

Greşelile actuariale „se acumulau ca un bulgăre de zăpadă către faliment”. O lege de reglementare a funcţionării întreprinderilor de asigurare – după modelul legilor din ţările cu tradiţie – trebuia aplicată de Ministerul Economiei. Pentru soluţionarea multiplelor probleme se constituie Oficiul de Control al Asigurărilor, cu un Consiliu, în care Octav Onicescu este vicepreşedinte.

Opunându-se solicitărilor unei societăţi de asigurare din Berlin de a-şi extinde activitatea de la incendii la asigurări de viaţă, Onicescu atrage atenţia, cu un raport foarte bine documentat, că aprobarea unor asemenea cereri ar duce la export inutil de lei sau oricare altă valută. „Guvernul liberal aflat atunci la conducerea ţării” respinge cererea societăţii germane. Onicescu propune şi obţine să intre în vigoare o lege care să reglementeze, după natura asigurării, raportul aur-monedă în care să se facă plăţile sau să se transforme, chiar imediat, contractul de asigurare. Legea dădea satisfacţie atât asiguraţilor care vedeau pierdut totul, cât şi societăţilor, care vedeau la capăt lichidarea. Legea a fost imediat copiată în Austria, Ungaria şi Cehoslovacia.

Octav Onicescu a organizat Corpul actuarilor. La retragerea sa, după 8 ani de activitate la conducerea Asigurărilor sociale, directorul societăţii Asigurarea Românească se exprima despre meritele acestuia: societatea ajunsese să se afle „ca soliditate de plasament, ca număr de asiguraţi şi de dinamism de dezvoltare, alături de cele mai vechi şi serioase instituţii similare”.

Onicescu la Casa Generală de Pensii. „O instituţie oarecum asemănătoare [cu Asigurările sociale] având şi aceasta destule legături cu matematica şi fiind în fapt tot o instituţie de asigurare, cea mai mare dintre toate, [este] Casa Generală de Pensii a funcţionarilor statului” (*Memorii,* vol. II, p. 83). Octav Onicescu este numit aici preşedinte de către ministrul de Finanţe Argetoianu, „care avea încredere că va pune ordine acolo”. Director general era N. Praporgescu, licenţiat în matematici, cu studii în ştiinţa asigurărilor la Universitatea din Göttingen, cu lucrări de teoria probabilităţilor, ceea ce ne face să tragem concluzii asupra valorii echipei din conducerea Casei Generale de Pensii (CGP) a acelor ani.

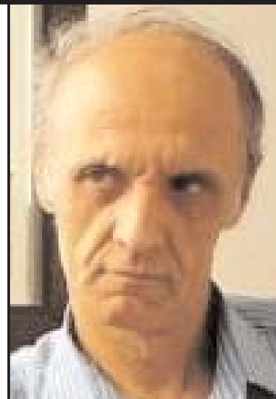
Dar probleme şi reclamaţii existau, datorate şi unor principii pe baza cărora funcţiona Casa şi care permiteau fraude cu dosarele de pensii. Un asemenea principiu era acela că „drepturile se cer, nu se acordă din oficiu”. Cu acest principiu Onicescu nu era de acord, căci comisiile de pensii hotărau dreptul şi cuantumul pensiilor. La cererea adresată Parchetului de către preşedintele Onicescu şi directorul general Praporgescu pentru instituirea unei supravegheri permanente, se descoperă că însuşi primarul Capitalei, Dimitrie Dobrescu, pentru a-şi realiza proiectele de construcţii şi reparaţii, folosise o parte din cotele de pensii vărsate de funcţionarii primăriei. CGP pune poprire pe toate veniturile primăriei până când ministrul de Finanţe Virgil Madgearu dă câştig de cauză conducerii Casei şi, printr-o convenţie, banii contribuabililor se întorc la CGP, în rate. Reţinem din *Memorii* că Octav Onicescu, de fiecare dată când a sesizat încălcări ale regulilor actuariale, a acţionat energic, în baza anticipării unui dezastru financiar.

Ideea ministrului de Finanţe Argetoianu ca pensiile de stat să poată fi preluate de una sau mai multe societăţi de asigurare a avut în preşedintele Octav Onicescu un îndârjit potrivnic, căci s-ar fi exportat sume considerabile de bani. CGP a avut câştig de cauză, de fapt, niciun stat nu practica o asemenea idee.

→

Ioan Niculescu fotograful

Emanuel BĂDESCU

Un fotograf care a lăsat posterităţii documente iconografice de interes pentru istorici, câteva unice, a fost Ioan Niculescu. S-a născut în anul 1847 (1), nu departe de Curtea de Argeş, în localitatea Vâlsăneşti. Nu există până în prezent date despre şcolile urmate şi nici anul stabilirii în Bucureşti nu este cunoscut (2), deşi în 1893 preciza că a fost 21 de ani diriginte de telegraf, adică din 1872. Nu se ştie, însă, de când s-a iniţiat ca telegrafist şi unde. Oarecare lumină a făcut rezumatul publicat de profesorul George Potra în lucrarea *Din Bucureştii de ieri.* (3) Aflăm din el că Niculescu, „în timpul lui Cuza Vodă şi la începutul domniei lui Carol I, a fost telegrafist (4). Mai apoi s-a făcut fotograf şi a ajuns destul de apreciat, fiindcă primeşte medalie încă din 1880.” (5) Prin urmare, ţinând seama că Serviciul Telegrafic a fost înfiinţat de Cezar Liebrecht în martie 1859 (6), ar rezulta că Niculescu a ajuns în Bucureşti cândva, în cei 7 ani de domnie a lui Cuza. Datorită vârstei fragede, deducem că a fost şi autodidact, unul cu o înclinaţie specială pentru istorie, majoritatea fotografiilor şi fotomontajelor sale fiind însoţite de explicaţii şi de date istorice, exemplul cel mai edificator fiind *Albumul monumentelor istorice din România*, apărut prin 1895. (7) Tot profesorul Potra sublinia, extinzând preocupările fotografului, că „În atelierul lui se făceau, în 1884, după xilografiile macedoneanului N. Vlădica Cruşoveanu, fotografii care reprezentau diferiţi oameni politici, scriitori, domni, dintre care una foarte interesantă a lui Constantin Brâncoveanu”. A abordat, pe urmele lui Szathmari, şi fotografia etnografică, publicând un album – menţionat mai sus – cu tema costumului naţional.

În jurul anului 1880 a obţinut de la generalul Alexandru Candiano-Popescu (8) dreptul de a-şi instala în curtea Prefecturii Poliţiei Capitalei o baracă în care să-şi amenajeze atelierul fotografic, cu obligaţia să facă arestaţilor câte două fotografii, din faţă şi profil. (9) A fost ajutat în această muncă suplimentară de Max Kessler, un „cunoscut specialist” venit, probabil, din Imperiul Austro-Ungar. (10) Ioan Niculescu este, prin urmare, primul fotograf român care a activat în cadrul Poliţiei. În această calitate, a conceput două albume nedatate (11): *Vederea închisorilor din România* şi *Tipuri de condamnaţi din România,* ultimul cu menţionarea numelui, sentinţei şi faptelor fiecărui condamnat. Probabil cu aceste albume a participat la Expoziţia Universală de la Paris din anul 1900, unde a obţinut Medalia de argint. În acelaşi an, 23-27 iulie, doctorul Ştefan Minovici a susţinut la cel de al IV-lea Congres Internaţional de chimie aplicată comunicarea *Falsurile în scrieri şi fotografia în serviciul justiţiei,* multe afirmaţii sprijinindu-se pe fototeca întocmită de Ioan Niculescu. Din revista Veselia, numărul din 4 mai 1903, aflăm că Niculescu a primit ordinul să fotografieze toate persoanele rău-famate din Capitală. A avut atelier şi în casa proprie de pe Şoseaua Jianu (12) nr. 3, apoi 10 şi 14. Absenţa reclamelor şi a comentariilor în presă face imposibilă descrierea activităţii sale în acest atelier. Bolnav încă din anul 1888, când s-a tratat cu apa „Isvorului Mineral de Brădet în Munţii Vâlsanului, judeţul Argeş” (13), Ioan Niculescu a decedat în 1915. (14)

Note

1. Adrian-Silvan Ionescu, *Fotografi în România 1840-1940*, în *Muzeul Naţional,* vol. XX, 2008, Bucureşti, p. 52, primul dicţionar de fotografi români.

2. Profesorul George Potra intenţiona să publice date adunate de-a lungul timpului despre activitatea fotografului. Mi-a prezentat o dactilogramă de 2,5 pagini.

3. George Potra, *Din Bucureştii de ieri,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1990, vol. 2, p. 264.

4. Pe o pagină de la începutul albumului *Monumente istorice ale României şi tipuri din judeţele Argeş şi Muscel* apărut în 1893, fotograful preciza că a fost „21 ani oficiant diriginte de telegraf, cu atelierul în Şos. Jianu nr. 10”. Aşadar, şi-a început activitatea de telegrafist în anul 1872. În ce împrejurări a învăţat să folosească aparatul de fotografiat, când şi unde şi-a amenajat un atelier fotografic nu se ştie, anuarele menţionându-l doar ca funcţionar.

5. Este posibil să fi participat anonim la Expoziţia de Arte şi Industrii Române din anul 1880 cu fotografii ale Şcolii de la Azilul Elena Doamna, care au primit medalia de argint, idee sugerată de Constantin Săvulescu, FIAP, *Cronologia ilustrată a Fotografiei din România perioada 1834-1916,* Nr. 5, Biblioteca Asociaţiei Artiştilor Fotografi, Bucureşti, 1985, p. 48

6. Col(r) Dr. Tiberiu Tănase, *Cezar Liebrecht, şeful Serviciului de Informaţii creat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza,* studiu publicat în 29/01/2016 în *Dacia Naţionalistă.*

7. Profesorul Adrian Săvoiu a depistat în revista *Familia* din anul 1894 următorul anunţ al lui Iosif Vulcan: „Fotograful Ioan Niculescu din Bucureşti şi totodată preşedintele Societăţii Curtea de Argeş va publica în curând două albume de fotografii la care lucrează de patru ani. Primul va fi *Albumul monumentelor istorice din România*, cu descrierea lor istorică. Al doilea va fi *Albumul costumului naţional din Judeţul Argeş* prevăzut cu tot felul de modele de cusături frumoase, lucrate în culori după natură la faţa locului.” În Ioan Niculescu, *Monumente istorice ale României. Tipuri din judeţele Argeş şi Muscel.* Anul 1893, Album îngrijit de Adrian Săvoiu, Editura Ars Docendi, Universitatea din Bucureşti, Bucureşti, 2011, p. 5.

8. Comisar de poliţie Florin Şinca, *Istoria Poliţiei Capitalei (sec. XVIII-1949),* RCR Editorial, Bucureşti, 2012, p. 197.

9. George Potra estima că Ioan Niculescu ar fi realizat circa 4000 de fotografii ale infractorilor şi suspecţilor arestaţi de poliţişti. George Costescu scria şi el că: „Abia pe la 1880, un român care deprinsese arta de a fotografia, pe nume Ion Niculescu, obţinu îngăduinţa de a instala în curtea din dos a Poliţiei o baracă a lui în care îşi avea atelierul şi unde îşi luase obligaţia să facă pe un preţ modic câte o dublă imagine a celor ce aveau de-a face cu această autoritate. Cu acele fotografii, din faţă şi din profil, se începu întocmirea unui registru similar cu cel al fişelor actuale.” George Costescu, *Bucureştii Vechiului Regat. Cu numeroase reproduceri fotografice documentare şi două planşe cu peste 200 de portrete caricaturale ale oamenilor timpului. Coperta cu un desen de I. Protopopescu-Pică*, Editura Universul, Soc. An., Str. Brezoianu 23-25, Bucureşti, 1944, p. 294.

10. Specificaţia lui Florin Şinca, p. 201.

11. Constantin Săvulescu a optat pentru anii 1895-1898, *op. cit.*, p. 62.

12. Bulevardul Aviatorilor.

13. A executat un fotomontaj de publicitate cu text informativ pentru specialişti.

14. Adrian-Silvan Ionescu, *ibidem*, p. 52.

Unele întreprinderi aveau propriile case de pensii, cum au fost Reşiţa, Banca Românească, societatea petrolieră „Steaua Română”. Bilanţurile actuariale ale acestor societăţi erau obligatorii; la statutele unor noi case de asigurări, Onicescu a lucrat împreună cu matematicienii Gh. Mihoc şi Al. Pantazi. Observând că unele societăţi îi plătesc pe actuarii străini incomparabil mai bine decât pe specialiştii români, Onicescu a reuşit să impună o normă – devenită generală – pentru plata expertizelor actuariale.

Cu situaţii de anormalitate s-a întâlnit Octav Onicescu şi în calitate de preşedinte al CGP, iar asemănarea cu stări din perioada pe care o trăim nu ne mai surprinde. Doar că atunci genialul matematician găsise soluţii şi acestea au fost aplicate. Povesteşte Octav Onicescu: doi miniştri de Finanţe, domnii Victor Slăvescu şi Virgil Madgearu, au fost amândoi obligaţi de politica partidelor ce reprezentau să pensioneze în masă la vârste încă nefireşti, prin legi speciale. Ei creau astfel CGP obligaţii mari (reforma lui Madgearu a fost de ordinul unui miliard de lei), nelegale sau, mai exact, neactuariale. Evident, sumele erau tot din bugetul statului, dar, formal, figurau la „pasivul” Casei, ceea ce-i crea acesteia, în ochii contribuabililor, un semn de incertitudine. Onicescu a dat soluţia ca aceste sarcini să figureze în conturi speciale care se strângeau, om cu om, individual, până ce respectivul pensionar ajungea la vârsta normală de pensionare, când era trecut în partea de buget respectiv.

Atuurile lui Octav Onicescu pentru succesul activităţilor sale la Asigurările sociale şi Casa Generală de Pensii au fost formaţia sa de matematician, gândirea unui creator în teoria probabilităţilor, statisticii, matematicilor actuariale, cunoaşterea vieţii financiare şi economice a statului român, a legilor din România şi din lume, ca şi puterea de a impune elemente noi în legislaţia sistemului financiar.

Ceea ce surprinde la Octav Onicescu, pentru anii 1981-1982, când scria cele două volume de *Memorii,* este impresia că face abstracţie de realitatea politică şi socială din România acelor ani, că în mod voit ignoră această situaţie, că scrie ca şi cum o situaţie normală ar continua stările de lucruri dinainte de 1945 (de exemplu, referiri la miniştrii perioadei antebelice sau la asigurările private).

În încheiere, subliniem actualitatea gândirii marelui matematician, care a rezolvat probleme dificile ale instituţiilor la conducerea cărora s-a aflat, cu chiar citate din însemnările sale; la 11 februarie 1932 Octav Onicescu nota: „Suntem în mijlocul unor greutăţi financiare a căror rezolvare nu o putem aştepta pe curând, pentru că împrejurările care le pricinuiesc nu încetează să-şi accentueze influenţa. Rămâne loc numai pentru efortul de adaptare.”

La fel, surprinde pentru acei ani mărturisirea sa că, fiind „Prea legat de civilizaţia Europei şi convins de indisolubila noastră legătură cu ea, cred că purtăm individual şi ca naţiune obligaţia unui efort de perfecţionare continuă în forma în care materia colaborează aşa de strâns cu spiritul, că nu le putem desface lesne una de alta”. De 40 de ani, deşi lucrurile în ţară şi în afară s-au schimbat extrem de mult, idealurile nu trebuie să ne părăsească. Iar, precum zis-a Onicescu, cuvântul matematicienilor să fie cerut şi ascultat, în probleme tehnice, ca şi în cele sociale.

Cum a fost omul/profesorul Octav Onicescu ne spune autorul *Istoriei Matematicii în România*, George Şt. Andonie (vol. 2. p. 351): „Întâlnit oriunde în viaţă, într-o discuţie obişnuită, nu poţi să nu remarci urbanitatea sa rară, politeţea fără manierism, umorul fără răutate, prietenia fără afectare, solicitudinea faţă de cel care-i expune un necaz”. Şi eu sunt mândră de faptul că i-am fost studentă, că, în carnetul meu de student, în dreptul examenului de Probabilităţi din data de 22 ianuarie 1957, am semnătura profesorului Octav Onicescu.

In memoriam

Despre Iulia Hasdeu, astăzi

Crina DECUSARĂ-BOCŞAN

Motto: ***Nu e păcat/ Ca să se lepede/ Clipa cea repede/ Ce ni s-a dat?*** **(M. Eminescu)**

În vremuri de restrişte, cea mai mare primejdie este balonul imaginar al fiecăruia dintre noi, în care se rostogolesc, laolaltă cu neîncrederea, temerea, frica. Limba română este atât de bogată, de colorată, atât de sugestivă, de imaginativă şi chiar primitoare, încât s-ar putea găsi încă multe note semantice care să redea mai mult sau mai puţin fidel starea de cumpănă în care ne aflăm.

În rostogolirea asta fără reazem, deschid volumul de *Destăinuiri* al Iuliei Hasdeu (Editura Asociaţiei Iulia Hasdeu). Este mai modest decât *Oeuvres posthumes,* editat în urmă cu peste 130 de ani (Hachette Paris – Socec Bucarest), dar îl aleg pentru simplul motiv că include traducerea unor poezii şi cugetări ale Iuliei, anume a celor cenzurate în ediţia *Versuri, proză, corespondenţă* (Editura Minerva, 1976). Se descifrează chiar din cuvintele părintelui Galeriu leacul destinat nostalgiilor şi frustrărilor: împăcarea cu o situaţie obiectivă, neprevăzută, neaşteptată, surprinzătoare (bogăţia limbii române sugerează senzaţiile încercate în ultimii ani): *Simţi înţelegerea-i* (a Iuliei) *depăşind vârsta, spre acea stare caracteristică spiritelor creatoare, care, păstrând o inimă de copil, îşi agonisise o minte de bătrân.* Este lecţia de rezistenţă prin evoluţie spirituală dată de copila supradotată şi tânăra genială care a închis cartea vieţii sale la vârsta de 19 ani neîmpliniţi. Ce a clădit-o pe ea spre a fi superioară celor din epocă? Moştenirea genetică, fiică fiind a marelui enciclopedist Bogdan Petriceicu Hasdeu, nepoată şi strănepoată într-o dinastie de cărturari? Educaţia într-un mediu propice, instruirea în oraşul luminilor? Sensibilitate nativă dusă până la premoniţii?

Iulia Hasdeu s-a născut în Bucureşti şi în acelaşi „Mic Paris" s-a desprins din existenţa pământească. Aproape jumătate din viaţă şi-a petrecut-o în România, iar de la 11 ani şi-a continuat studiile în Franţa, mereu cu dispensă de vârstă, chiar şi când s-a înscris la doctoratul la Sorbona. A fost fericită? A fost nefericită? De fiecare dată a căutat şi a găsit latura frumoasă, plăcută, încurajatoare, dătătoare de speranţă. Fericită că i se recunoşteau meritele, talentul, sârguinţa – cu care părinţi se mândreau. Nefericită? Niciodată nu a mărturisit, dar suferea că părinţii erau despărţiţi prin sute de kilometri, că dintre prietenele ei mai mari ca vârstă niciuna nu putea ţine pasul cu ea, că în România îi era dor de Paris, iar în Franţa tânjea după meleagurile din Carpaţi; însă mai presus de orice temere a fost durerea că nu va mai avea timp să dea din preaplinul talentului şi erudiţiei sale. A vrut să dea, să se bucure de victoria vieţii, nu să lase în urma ei. În scrieri Iulia şi-a găsit nu un refugiu, ci o realizare, şi-a înţeles menirea. Sau, poate şi-a ales menirea. Ori – ca un joc de cuvinte – se poate spune că Soarta a ales-o spre a o recompensa. Înţelegând mesajul bolii, Iulia Hasdeu a ales să nu-l împărtăşească decât scrisului şi să folosească răstimpul acordat pe Pământ spre a destăinui frumuseţea gândului. Boala de plămâni ce nu-i îngăduia să respire (la propriu) a fost pentru ea opreliştea de a transmite inspiraţia. Mărturie stau sutele de versuri, scenetele în limba franceză şi în limba română, povestirile şi romanele pentru copii şi însemnările din jurnalul literar în care adolescenta îşi prefigura un viitor de succes. Mii de file acoperite cu scris citeţ ori dezordonat aveau înşiruite variante ale poeziilor, dovedind dorinţa de perfecţiune, zeci de titluri de piese în trei şi patru acte, cronici teatrale, denumirea tablourilor pregătite pentru Salonul artelor, traducerile din folclorul nostru, compoziţiile muzicale interpretate în saloanele pariziene. Aceasta este adevăratul chip al Iuliei Hasdeu, care – din modestie – a dorit să fie cunoscută cu pseudonimul *Camille Armand* pe volumele de poezie şi proză pregătite pentru tipar încă din studenţie.

La vârsta de numai 8 ani, printre temele şcolare, micuţa Lili (cum era alintată în familie) nota în lungile după-amieze de refacere după pojarul repetat: *Natura este un fel de mamă ciudată: deşi a dat viaţă copiilor ei şi le-a dăruit tot ce aveau nevoie, ea îşi uită sentimentele materne şi îşi distruge opera creată*. În poezii ca *Sfârşit de toamnă* (*Fin d'été*) transpiră ideea sfârşitului implacabil, însă este contracarată de gânduri în timpul unei plimbări pe alei cu frunze galbene aşternute liniştitor: *Calde zâmbete de soare luminau cerul senin*, pe când *Rătăceam în voia sorţii, – nvăluită-n negru chin/ şi cu inima-ncleştată de-a neliniştii povară,* spre a spera că *Se vor ivi din nou, şi totul iar va înflori/ Ascultând de pasul verii care va purta cunună*. Lecţia dată de Mama-Natură este descifrată de Iulia Hasdeu în poezia *Visare* (*Reverie*): *Fire, ce, senină-n veci, cu fruntea risipind lumini eşti împăcată şi demnă*. Aşa şi-a dorit să fie: împăcată şi demnă, nu compătimită. Pe măsură ce suferinţa fizică devenea tot mai greu de suportat, Iulia Hasdeu căuta sprijin în frumuseţile imediate, căci *Tot ce-i frumos oriunde şi oricând un om iubeşte* (Petrarca, *Laurei*). Tocmai datorită faptului că tânăra a ascuns celor din jur suferinţa, trăirile ei au fost mai intense, după cum mărturiseşte: *Căci Domnul sfânt ce-mbracă-n taine trandafirii/ A înălţat în mine altarele iubirii.* În căutarea echilibrului de care avea nevoie în ceas de cumpănă, Iulia Hasdeu este sigură că *O zi de-apune, iese-o stea/ Lumina care nu se stinge* (*Însingurare / Solitude*). Versurile sprinţare din *Văr şi Vară / Cousin et cousine, Primăvara şi toamna / Printemps et automne, Fluturele / Papillon, Serenadă / Sérénade, Foaie verde de stejar / Feuille verte de chêne, Prizoniera romancă/ / Prisonnière roumaine*, ca şi *Dangătul/ Le grelot, Cântec dac / Chanson dace* poartă şi ele amprenta gândirii pozitive a Iuliei Hasdeu. Aflată în etapa în care încă nu se desprinsese de influenţa modelelor romantice, tânăra raportează de fiecare dată tema generală la propria-i trăire în însingurarea-i ce şi-o destăinuieşte: *În fiecare lucru un farmec poate fi/ Aflându-l omul ştie să fie mulţumit.* Oare nu în ecoul gândurilor Iuliei Hasdeu se află echilibrul de care avem nevoie în balonul imaginar rostogolit de evenimente sociale?!

Eliberându-se din „chingile" rimei şi ritmului impuse de rigorile versificării, în *Cugetări* în franceză şi în română Iulia Hasdeu dă „sentinţe" viabile şi astăzi, prin care devine contemporana generaţiilor actuale: *Pictorii văd mai bine decât ceilalţi oameni, dar ei au greaua misiune de a transmite ceea ce văd acelora care au percepţia limitată. Aceeaşi datorie o au filosofii şi poeţii.* În vremuri de restrişte cuvintele descifrate devin speranţă. Aceasta este destinaţia lor.

Victor Daimaca, primul descoperitor român de comete

Florian COPCEA

„Vagaboandele cereşti", cum mai sunt cunoscute în literatura de specialitate astronomică cometele, au suscitat interesul oamenilor din cele mai vechi timpuri. Pentru neiniţiaţi, apariţia lor era asociată unor fenomene prevestitoare de evenimente apocaliptice, iar pentru cercetătorii cerului oferea şansa identificării unor elemente temeinic ştiinţifice care să dea posibilitatea „tezaurizării" unor informaţii preţioase despre naşterea Universului, despre impactul ce îl pot avea ele asupra vieţii pe Terra.

Cometele, numite şi stele cu coadă, orbitează în sistemul nostru solar, unele cu o frecvenţă regulată, măsurabilă în zeci şi sute de ani, altele apărând sau dispărând instantaneu, enigmatic, în galaxii apropiate sau depărtate. Aceste corpuri migratoare observabile din diverse puncte ale Pământului sunt botezate, pe harta cerului, cu numele descoperitorilor lor, la care, conform uzanţelor ştiinţifice, se adaugă o literă care indică luna în care a fost detectată şi, după a doua trecere la periheliu, o cifră care indică numărul lor inventariat în luna respectivă. De asemenea, mai sunt alăturate literele: P (însemnând cometă periodică), C (cometă neperiodică), X (cometă necunoscută), D (cometă fragmentată sau pierdută) sau A (cometă confundată cu un asteroid).

Datorită constatărilor şi interpretărilor făcute de specialişti, pentru majoritatea cometelor (ale căror cozi conţin, cum s-a dovedit, materie cosmică şi gaze îngheţate), s-au putut întocmi fişe tehnico-observabile, „biografice", acestea constituind adevărate instrumente de lucru a căror utilizare pune la dispoziţia ştiinţei caracteristicele, istoricul lor, astfel încât să se obţină tot mai multe amănunte şi noutăţi necesare cunoaşterii universului infinit.

Merită semnalată cometa Halley (numită cu patronimul astronomului englez care, studiind arhive şi atlase, i-a reconstituit „odiseea" prin spaţiu cosmic), menţionată în anul 240 î.Hr. în scrierile vechi chinezeşti, apoi în anii 12 î.Hr., 1531, 1601, 1682, 1758, 1834, 1910 şi 1986, urmând să fie revăzută cu telescoapele în 2062, când va evolua în sistemul nostru solar.

Studiul cometelor, ca şi al altor corpuri cereşti a generat acea ştiinţă a studierii cosmosului, astronomia, în timpurile moderne luând fiinţă Uniunea Astronomică Internaţională de la Copenhaga şi Societatea Astronomică a Pacificului din San Francisco, Observatorul Astronomic de la Johannesburg din Africa de Sud, gigantul astronomic Canada-France-Hawaii Telescop de pe muntele Mauna Keea ş.a. De amintit şi Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu" din Bucureşti, înfiinţat în 1910.

Primul român cu un loc bine definit în istoria astronomiei româneşti în urma descoperirii unor comete este Victor Daimaca (1892–1969). Acestei personalităţi căreia îi revine, la noi, pionieratul în descoperirea unor comete, evidenţiate de altfel în atlase cosmologice mondiale, profesorul doctor Zenovie Cârlugea îi consacră monografia *Victor Daimaca, descoperitorul de comete* (Editura Fundaţiei Scrisul Românesc, Craiova, 2010). Lucrarea, scrisă cu profesionism şi rigoare, ne oferă, din perspectivă istorică, date valoroase despre figura marcantă a matematicianului-cercetător Victor Daimaca, despre cercetările proprii în domeniul ştiinţei bolţii cereşti. Dovedind acribie şi nu în ultimul rând intuiţie, Zenovie Cârlugea îşi structurează studiul în unsprezece capitole, intenţia sa fiind aceea de a crea o imagine exhaustivă a geografiei astronomice.

→

Desigur, pentru autor, Victor Daimaca nu este un pretext pentru a aborda un subiect complex, să recunoaştem, de senzaţie. În *Cuvântul lămuritor,* Zenovie Cârlugea aduce în discuţie eforturile făcute în creionarea cât mai exactă a portretului perseverentului astronom Victor Daimaca, cel dintâi „vânător” de comete din România atestat documentar în evidenţele internaţionale.

Sunt evocate cu lux de amănunte nu numai rezultatele lui Victor Daimaca, dar şi stadiul cercetărilor româneşti cu privire la fenomenele cosmice produse în Univers. Autorul volumului *Victor Daimaca, descoperitorul de comete* nu ezită să mărturisească dificultatea documentării, el trebuind să contabilizeze şi să interpreteze „noutăţile” la zi din arhivele unor instituţii-etalon din lume specializate în explorarea sistemului nostru solar. Desigur, o preocupare de bază a întregii sale munci de colectare a datelor a fost aceea de a stabili în ce măsură Victor Daimaca este cunoscut şi apreciat în lumea ştiinţifică a astronomilor. Pentru documentarea necesară elaborării exegezei, autorul a colaborat cu Canada-France-Hawaii Telescop (directorul acestuia, cercetătorul astronom dr. Christian Veillet, venind cu aprecieri interesante pe coperta a IV-a despre iniţiativa scrierii acesteia), cu Institutul de Mecanică Cerească şi de Calcul al Efemeridelor din cadrul Observatorului Astronomic de la Meudon-Paris. Informaţiile şi datele comunicate de aceştia sunt reproduse în cuprinsul cărţii. Nu în ultimul rând trebuie menţionată colaborarea cu Adrian Bruno Şonka, director-coordonator al Observatorului Astronomic „Amiral Vasile Urseanu” din Bucureşti (unde, începând din 1950, a lucrat şi Victor Daimaca), cu prof. univ. Elvira Botez (membru al International Astronomical Union şi membru al Comitetului Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii) şi cu astronomul doctor Magda Stavinschi, fost director al Institutului Astronomic al Academiei Române.

Prima cometă descoperită de pe teritoriul României de Victor Daimaca, la 3 septembrie 1943, a fost botezată *Daimaca 1943 C.* Din precizările profesorului Cârlugea înţelegem că aceasta a fost depistată cu un binoclu Goertz în constelaţia Lynxul, în timp ce „trecea la 49,5 milioane kilometri de Pământ”, având „măsura a 8-a în Linxul pe linia alfa Gemini – epsilon Ursa Mare, deplasare diurnă 2 grade spre omicron Ursa Mare”, astăzi cometa aflându-se la „peste 21 de miliarde kilometri de Terra”. Legat de transmiterea descoperirii la Copenhaga (condiţie necesară pentru a fi recunoscută la nivel internaţional), Zenovie Cârlugea ne descrie şi împrejurarea picantă în care telegrama lui Daimaca a fost interceptată şi reţinută trei zile de Gestapoul german, care a crezut că e vorba de „un text convenţional de spionaj, mai ales că în 1943 era la Tg. Jiu Lagărul de deţinuţi politici. […] Numai în zorii zilei de 9 septembrie Observatorul din Bucureşti a găsit-o şi a descris-o astfel: astrul era difuz, de magnitudinea 8-a cu un început de coadă mai mică de un grad. Cometa a fost fotografiată la 9, 10 şi 11 septembrie cu ajutorul camerei Zeiss. Descoperirea şi poziţiile aproximative din nopţile de 9 şi 10 septembrie au fost comunicate telegrafic în ziua de 10 septembrie Biroului central de telegrame astronomice al Uniunii Astronomice Internaţionale de la Copenhaga, care le-a transmis în toată lumea. Cometa nu mai fusese observată de nimeni înainte şi a primit de aceea numele *Daimaca 1943 C*.”

A doua cometă a fost observată de Victor Daimaca la 16 decembrie 1943 în constelaţia Aquarius, „unde licăreau stelele A1, A2 şi altele vecine”. Descoperirea este anunţată Observatorului din Bucureşti printr-o telegramă la 18 decembrie. A doua zi este retransmisă la Copenhaga, dar, surpriză, în 18 decembrie „d. Peltier din Ohio St. Unite a descoperit cometa (căreia anterior i se atribuise numele Van-Gent, fiind observată la periheliu la Observatorul Astronomic de la Johannesburg din Transvaal, Africa de Sud – n.n.), la 18 decembrie crt.” După calcule şi intervenţii cometa a fost botezată „Van Gent – Peltier – Daimaca 1943 W1”.

În capitolul al V-lea al lucrării, Zenovie Cârlugea descrie alte cinci comete „urmărite şi identificate de Victor Daimaca”: la 30 iulie 1945 în constelaţia Balena – cometa Kopff; la 5 septembrie 1946 – cometa Giacobini – Zinner; la 14 octombrie 1947 – cometa Encke; la 22 iunie 1948 – cometa Honde; la 21 iulie 1955 – cometa Backharev.

Din păcate, din cauza precarităţii cu care funcţionau mijloacele de comunicaţie ale vremii, Victor Daimaca nu a reuşit să-şi omologheze descoperirile, motiv pentru care denumirii acestora le lipseşte numele său, pentru primele două descoperiri, în cartea „ştiinţei noastre în domeniul astronomiei”.

Concluzia lui Zenovie Cârlugea cu privire la destinul cosmic al cometelor purtând numele Daimaca, formulată în baza datelor obţinute de la Canada-France-Hawai Telescop Corporation de pe masivul muntos Mauna Kea, complex compus din nouă observatoare optice şi trei radio, este că nu este exclus „ca acestea să evolueze undeva în spaţiul universului infinit. […] Câtă vreme ele nu pot fi considerate *periodiques ou non* şi de vreme ce arcul lor de observaţie *est relativement court,* e de bănuit că acestea fie au fost atrase de forţa altor fenomene cosmice (devenind un candidat în *Alpha Monocerotides* sau în *Sigma Hydrides*), fie s-au dezagregat încet-încet, cu fiecare trecere în apropierea Soarelui. De asemenea, Zenovie Cârlugea argumentează, prin cartea sa, de ce cometele *Daimaca 1943 C* şi *Van-Gent – Peltier – Daimaca 1943 W1,* se află în baza de date a NASA: „ambele, cu eliptice heliocentrice, sunt clasificate *Parabolic Comet*, cu SPK-ID-1001047 şi, respectiv, 1001048, cu menţiunea *no physical parameters available”.*

Monografia ştiinţifică *Victor Daimaca, descoperitorul de comete,* scrisă de un demn urmaş al lui Cicerone, Zenovie Cârlugea, fiind şi un omagiu adus matematicianului născut la Turnu Severin, profesor secundar între anii 1929-1950 la Târgu Jiu, de unde a plecat la Observatorul Astronomic din Bucureşti, se adaugă puţinelor sinteze dedicate fenomenelor astronomice care, fără excepţie, trebuie cunoscute şi studiate de întreaga omenire pentru influenţa ce o pot avea asupra vieţii pe Terra.

Semn(al) de carte

Florin Horvath, ***Veniţi de luaţi Lumină!,*** **Editura Caiete Silvane, Zalău, 2022**

Brâncoveanu simte că ţine pe umeri Carpaţii toţi, împovăraţi de tăcere, în vreme ce o ploaie curată i se prelinge pe gene, venită dintr-un cer trezit de vântul Învierii, aşa cum la Ierusalim s-a prelins pe obrazul său Lumina Sfântă ca o alinare... Tăişul cade necruţător şi trupul tot parcă-i o făclie, un mănunchi de păcate ce-şi cer iertarea la picioarele Născătoarei, acolo, în bisericuţa unde marama Ostarei îl îmbie cu izbăvirea...

Da, voievodul e alături de ai săi, făclie vie a acestui neam şi mulţimea înţelege, deşi n-aude ce aud cei doi, Şoim şi Plaiu, din strigătul voievodului: „Veniţi de luaţi Lumină!” (Finalul romanului, capitolul 53)

Constantin Ottescu, ***Postume (ultimele amintiri),*** **Ediţie îngrijită de Valeria Ottescu şi George Corbu, Bucureşti, 2021**

Preocupările constante, în rând cu profesia şi pasiunile acestui om al şcolii, au fost *scrisul* şi *desenatul,* în ordinea indicată de autor. Profesorul invoca atât oral, cât şi – cum o face adesea – în scris, sacerdoţiul „meseriei” – demnitate pe care o ortografia cu majusculă atunci când evoca pe marii săi contemporani, cu o admiraţie nereţinută. Se scuză, când şi când, pentru desele reveniri, în cuprinsul seducătoarei sale naraţiuni, la MATEMATICĂ. Domeniul, privilegiat, i-a prilejuit cunoştinţa cu mari nume care se bucură din parte-i de laude necondiţionate, cum sunt, pe lângă savantul Grigore Moisil, Gheorghe Mihoc, Ion Cuculescu, Ciprian Foiaş etc. (…)

Aceste memorii fragmentare lasă mai degrabă senzaţia unei cozerii *sui-generis*, însă de certă factură intelectuală, care îşi păstrează caracteristicile ca atare, „desfăşurată” în faţa unui interlocutor reporter de parcă ar fi fost imprimată pe casetofon şi redată fără a o supune unei revizuiri/stilizări ulterioare. De aici, farmecul lor şi o sensibilitate trecută prin filtrul unui intelect îndelung rafinat. (George Corbu, în postfaţa „Un om de altădată şi de totdeauna”)

Carolina Ilica, ***Plângând de-atâta frumuseţe,*** **Muzeul Naţional al Literaturii Române, Bucureşti, 2018**

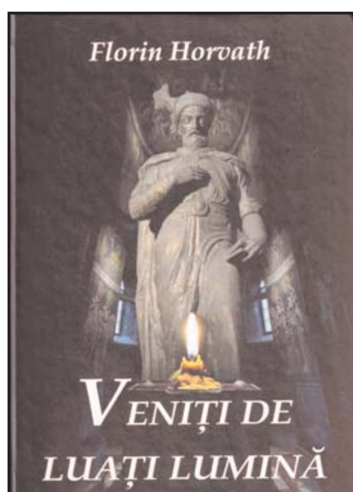
Începând cu anul 2006, poeta Carolina Ilica expune în mod constant „Cărţile de la Vidra”, călătorindu-ne într-un univers al vieţii sale româneşti prin care a reuşit să se proiecteze în universal. De data aceasta, noul ei volum conţine un memento adecvat clipei: „Cartea Marii Uniri”. Dorurile sale, întruchipate câteodată în rugăciune, ne conduc spre fila de istorie, spre sacralitate, spre moşteniri şi spre rai, amintindu-ne – prin Ana de la Argeş – că nimic trainic nu se poate clădi pe lumea asta fără sacrificii şi că până şi „marea trecere” spre lumea veşnică presupune har, ispăşire, cuviinţă şi datină. Istoricii încearcă să reconstituie viaţa trecută – cu mijloacele ştiinţei, ghidaţi de adevărul omeneşte posibil – pe când poeţii recurg la imagini artistice, înnobilând viaţa trecută cu talentul lor şi făcând din trecut scene de viaţă vie, petrecută aievea sub ochii noştri. De aceea, oricât de măiestrit ar fi un istoric, el nu poate ajunge decât, eventual, la mintea cititorului, pe când poetul impresionează deopotrivă mintea şi sufletul. (…)

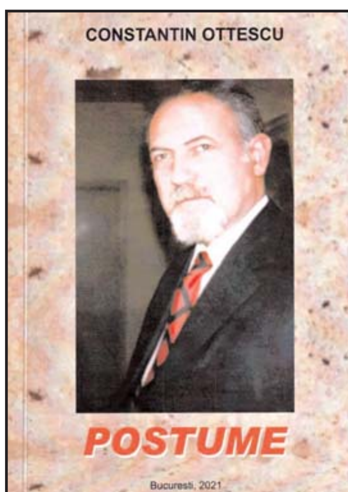
Universul cărţii se revarsă generos peste noi şi arată ce am fost, ce suntem şi ce am mai putea să fim, dacă ne-am cinsti mamele şi maica ţară după cuviinţă, dacă am mai şti să sărutăm pământul ca Ion, să mai grăim cu mioarele şi să ne mai îngropăm morţii ca şi cum am nunti. Din cartea aceasta reiese că românii ştiu să facă ceremonii, să treacă prin lume aşa de liniştit precum vântul ce-adie pe poteci, să râdă şi să jelească, încât să le poată cuprinde pe toate în acest cuvânt mare, copleşitor şi foarte frumos de Ţară Românească. Prin Ţară ne răsfrângem în lume şi, astfel, în veşnicie, ca Poezia. (Acad. Ioan-Aurel Pop, în prefaţa „Elogiul Poeziei despre Ţară”)

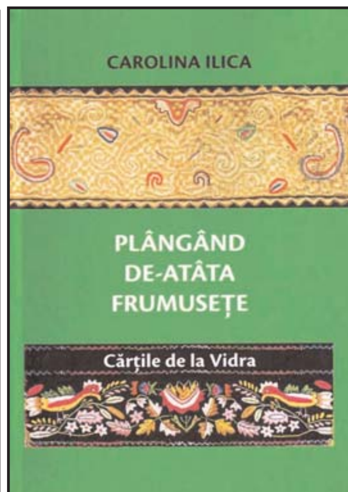
Ion Andreiţă, ***O sută şi una de poezii,*** **Editura Academiei Române, Bucureşti, 2021 (Antologie, notă biobibliografică şi selecţia reperelor critice de Rodica Lăzărescu, prefaţă de Nicolae Dan Fruntelată)**

Rar vezi o carte de poezie atât de plină de poezie. Nu fac paradoxuri. Antologia lui Ion Andreiţă, dacă mi s-ar cere să o judec într-o propoziţie scurtă, n-aş ezita s-o fac: Cartea lui e *doldora de poezie.* (Nicolae Dan Fruntelată)

Receptiv la toate cele din jurul său, apropiat de sufletul oamenilor, dar şi al pământului, cu un ochi râzând şi altul lăcrimând, sub ploi, dar şi sub raze de soare, harnic şi temerar, privind viaţa în faţă şi moartea peste umăr, realist şi fantast, tumultuos şi aşezat, scriind fără preget şi fără ură ori părtinire, Ion Andreiţă este un scriitor din linia întâi a literaturii române. (Victoria Milescu)

Urmuziana

DEM: Trei scrisori către Marie

Ana OLOS

Am aflat despre cele trei scrisori inedite ale lui Urmuz din editorialul din numărul pe februarie al revistei, unde erau semnalate, printre altele, „derutantele [...], dar semnificativele scrisori către o misterioasă Domnişoară, publicate de Nicolae Manolescu, mai întâi în revista *Ateneu,* aprilie 1989, apoi în *România Literară,* martie 1993”. Cel care avusese, datorită unui „binevoitor”, şansa de a vedea şi transcrie scrisorile, în prezentarea lor menţiona discret doar prenumele Maria/Marie, iniţiala G. a numelui de familie şi adresa de pe cele două plicuri păstrate. În *Ateneu* apăruse în facsimil şi un fragment de scrisoare, ca dovadă a autenticităţii.

În editorialul amintit este reluată şi ipoteza Ioanei Pârvulescu, dintr-un articol apărut în acelaşi număr aniversar al *României literare*, cum că pseudonimul Urmuz provine din „ursuz”, rezultând dintr-un joc de cuvinte – *ursuz/Urmuz/amuz* – prin transformarea lui *s* în *m*, ipoteză corectă în contextul dat. Joc de cuvinte anume spre amuzamentul Domnişoarei, însă *după ce* Demetru acceptase pseudonimul propus de Arghezi. În „Medalionul: Urmuz” (*Bilete de papagal*, I/febr. 1928, reluat în *Pagini bizare,* ed. Saşa Pană, 1970), Arghezi susţinea convingător că el îi propusese grefierului pseudonimul: „Demetrescu a refuzat într-o zi de patru ori să se numească Urmuz şi de patru ori a acceptat: a cincea oară l-am vârât în cristelniţă frângându-i genunchii. Se temea ca nu cumva Casaţia să-l găsească mai repede în *Urmuz* decât în propriul nume, *despicat din Dumitru*.” (Subl. ns.) Deci Urmuz provine din Dumitru citit de la capăt spre început şi „despicat”, tăindu-se literele *t* şi *i*. De ce *z* final în loc de *d*? Datorită alternanţei consonantice între *d* şi *z* în cuvintele de origine latină intrate în limba română (ex. *dies* > *zi* sau *decem* > *zece,* sau în poziţie finală: ex. *văd/văz*). Dar tot aşa de bine, transformarea lui „mud” în „muz” putea să fie o aluzie la muzică, pasiunea lui Demetru.

Revenind la cele trei scrisori, ele se adaugă la corespondenţa păstrată, alături de cărţile poştale trimise celor din familie şi scrisoarea către Tudor Arghezi, ca o nouă categorie, cu informaţii preţioase despre Demetru-Urmuz. Prima misivă, semnată D. – „mai degrabă un bilet”, scrie N. Manolescu – a fost trimisă, după ştampila poştei, la 12 aprilie. Data cădea pe miercurea din Săptămâna Mare, de vreme ce în 1922 Paştele ortodox se sărbătorea la 16 aprilie. De unde şi invocarea deniilor în scrisoare. Ciudată alegere pentru a cuceri inima unei domnişoare cucernice tocmai în Săptămâna Patimilor...

Ideea de a-i scrie trebuie să-i fi venit lui Demetru în duminica de Florii, în timpul slujbei de binecuvântare a ramurilor de salcie în Biserica Schitu Măgureanu. Ramuri pe care, aşa cum i-o ceruse mama sa, Demetru urma să le ducă la cimitir şi să le depună pe mormântul celor plecaţi din familia lor.

O descoperi pe Marie doar atunci? *Un coup de foudre?* Sau poate că timidul Demetru o urmărea de mai multă vreme? S-o fi remarcat deja la Crăciun sau la Anul Nou? Căci, cutremurat de moartea surorii sale Letiţia în 1919, apoi de cea a cumnatei Alice pe care fratele său medic Daniel n-a reuşit s-o salveze, urmând-o şi el în 1921, Demetru începuse să meargă din nou la biserică, căutând consolare şi sprijin în credinţă. *O vede azi... o vede mâni...* O tânără frumoasă, de o eleganţă discretă, sobră. Modernă, dar nu ostentativ. Venind la biserică singură şi plecând de obicei tot neînsoţită. O vede cântând cu femeile din cor. Remarcă o voce de alto pe care o crede a ei. Alteori o aude râzând la plecare cu câte o doamnă sau într-un grup mai mare, femei şi bărbaţi mai vârstnici. Cum de e singură? Părăsită? Dezamăgită? Şi-a pierdut iubitul sau soţul în timpul războiului, iar acum a renunţat la doliu? Poate fusese infirmieră şi n-avusese timp de căsătorie. După slujbă o urmăreşte prudent şi o vede intrând la numărul 4 de pe strada Berzei. Se plimbă de colo-colo, aşteptând să iasă cineva din casa unde intrase ea. Are noroc. Apare o femeie ce pare slujnică. Demetru îşi ia curaj şi o opreşte. Întreabă cine a fost doamna care tocmai a intrat. A, este Domnişoara Maria... Şi mai cum? Ea îi şopteşte numele la ureche şi pleacă grăbită spre celălalt capăt al străzii.

Atunci, în duminica Floriilor, să se fi întâmplat ceva anume ce i-a dat curaj lui Demetru să-i scrie? Primăvara, parfumul florilor, mirosul crud al crengilor de salcie? Sau mai degrabă pasajul din Cartea lui Zaharia, despre Împăratul, Mirele care vine la Fiica Sionului? Ori poate s-a întâmplat în seara de luni, când la denie s-a făcut pomenirea smochinului neroditor? S-a recunoscut în el ca unul ce nu realizase până atunci mare lucru în viaţă? Slujba de magistrat nu-i aducea nicio satisfacţie. Compoziţiile ce le trimisese la mai multe concursuri n-au fost luate în seamă. Niciuna din strădaniile sale n-a dat un „rod”... În afară, poate, de acele proze dintre care prietenul său Arghezi îi publicase deja două. Dar şi acelea cu pseudonim, de teama celor de la Casaţie. Ori el, ca orice om, simţea nevoia de recunoaştere. Şi nu doar din partea celor din familie sau a unor prieteni apropiaţi şi cu atât mai puţin din partea boemei gălăgioase. Cât despre femei... N-avusese noroc. Degeaba citise *Jurnalul unui seducător* de acel filosof danez care, nici el nu s-a însurat cu femeia iubită. Admira opera lui Mozart, dar nu se vedea în rolul lui Don Juan. Mai degrabă în cel al Cavalerului tristei figuri. Sortit să iubească mereu femei de neatins pentru el... Poate, totuşi, măcar acum, deşi târziu, s-ar putea să-şi afle sufletul pereche. Dar cum? Singura soluţie era să-i scrie. Cum să i se adreseze? Dragă domnişoară? Scumpă domnişoară? Sunau prea familiar. Distinsă, prea rece. În cele din urmă scrise doar Domnişoară. Se prezentă drept „cineva care a început acum să umble prin biserici şi care mai încearcă odată să... creadă...” Ca şi cum „încercarea” lui de a crede din nou i-o inspirase chiar ea. De unde şi promisiunea „de a rămâne, totuşi, credincios” şi de a „continua să meargă regulat la biserică”, chiar de ea nu-i va răspunde.

Apoi, invocând şi plăcerea de a o vedea din nou, îi stârneşte curiozitatea cu acel „chose curieuse et... bizarre” pe care îl pregătise deja, ca pe un gest mai original prin care s-ar „revanşa” în momentul cunoştinţei lor. Să n-o fi jignit cumva, îşi cere scuze pentru îndrăzneala de a se fi interesat de numele şi adresa ei. Iar în fraza complicată ce urmează, îşi exprimă indirect dorinţa şi speranţa de a o întâlni tocmai în acea săptămână ce se cuvine dedicată meditaţiei, reculegerii şi renunţării la cele lumeşti. Încheie măgulind-o că e una dintre persoanele „cari pot să se facă interesante prin felul în care ştiu să se menţină deasupra nivelului celorlalţi”. Cum, în ce fel?, se întreabă curios cititorul misivei.

În cazul că o urmărise de mai multă vreme, s-ar putea ca, pe lângă insistenţele lui Arghezi, tocmai dorinţa de a o impresiona pe această necunoscută să-l fi hotărât să-şi publice prozele. De unde şi agitaţia cu care a însoţit tipărirea primelor texte şi entuziasmul la apariţia lor. Acel Demetru expansiv, exuberant, cu garoafa parfumată la butonieră, era pesemne deja îndrăgostit. Succesul avut cu *Pâlnia şi Stamate* şi apariţia celei de a doua proze i-au dat curajul de a-şi înfrânge timiditatea şi rezerva faţă de femei, îndrăznind să-i scrie Domnişoarei că deţinea o rubrică într-o revistă prestigioasă. Asta în caz că ea n-ar fi fost suficient de impresionată de calitatea sa de magistrat de pe cartea de vizită pusă cu grijă în plic, având şi adresa la care aştepta răspunsul.

Scrisoarea din 18 aprilie, deci din a treia zi de Paşti, semnată „Demetrescu”, în care trece de la impersonalul „Dumneavoastră” la persoana a doua singular şi la mai puţin protocolarul dar politicosul „D-ta”, e în urma întâlnirii lor *face-to-face*. Acel *billet-doux* şi-a făcut efectul. Deşi probabil altfel de cum îşi imaginase expeditorul. Inteligentă şi cu simţul umorului, cum i-a fost descrisă criticului Manolescu, fie că Marie (având deja 25 sau 26 de ani) s-a amuzat mai întâi pe seama stilului misivei şi voise să-l vadă pe autorul ei; fie că o făcuse curioasă acel „chose curieuse et bizarre” promis pentru momentul în care vor face cunoştinţă. Şi i-a trimis misteriosului D. un răspuns. Între timp, încercase probabil să-l identifice ba cu unul, ba cu altul dintre puţinii bărbaţi pe care-i vedea singuri la denii. Deşi renunţase demult la visele romantice, se gândea că poate el este ursitul aşteptat de atâta vreme. Spre amuzamentul ei, în dimineaţa de după Florii a descoperit ramura de salcâm ce i-o strecurase sub pernă bătrâna lor menajeră, ca domnişoara Maria să se mărite în acel an. Dar când să se întâlnească şi unde? În Vinerea Mare, când vor înconjura biserica? Sau mai bine la slujba de Înviere, când vor lua lumină din lumină, când le zicem fraţi şi celor care ne urăsc şi ne îmbrăţişăm? Posibil.

Se pare însă că Domnişoarei i-a displăcut „expansiunea (...) poate prea animată” de care se scuză Demetru. Poate a speriat-o îmbrăţişarea de loc frăţească a bărbatului abia cunoscut. A acelui Demetru care, cum scria Arghezi, de bucuria apariţiei primei proze, pe lângă garoafa de la butonieră, i-a oferit şi o cutie cu bomboane, iar strângându-i mâna, umblase să-l sărute.

Scrisoarea continuă cu scuze pentru dorinţa de a o cunoaşte şi pentru tonul glumeţ „din rândurile trimise”, Demetru justificându-se: „Nu am obiceiul de a cere oricărei reprezentante a sexului frumos întâlniri, mai puţin şi de a inoportuna, insistând...!” Să fi fost, pe lângă ziua în s-au cunoscut şi o altă „întâlnire”? Cuvânt ce îi repugnă şi lui probabil din cauza conotaţiilor echivoce din acea vreme. S-o liniştească, scrie că vrea s-o vadă doar pentru a o cunoaşte „ca între colegi, camarazi sau prieteni...” Pledoarie cam în genul *Romanţei policrome* a lui Minulescu: „Nu-i cer nimic/ Şi totuşi dac-ar vrea? O, dac-ar vrea...” Şi pentru a-i „excita mai mult curiozitatea” şi ca ea să vadă că nu este „un om ursuz, nici din cei care complac prea mult în banalitate”, îi promite să includă în plic exemplarul din martie al revistei *Cugetul Românesc*, cu convingerea că Domnişoara este o persoană pe care o amuză „originalităţile”. Totuşi, prudent, nesigur pe reacţia ei la citirea prozei, face un pas înapoi, rugând-o să nu-l judece pe baza fanteziilor sale bizare făcute „nu numai pentru a-l amuza pe cititor”. Şi adaugă cam imprudent: „dar mai mult a mă amuza eu pe socoteala lui”, afirmaţie repetată şi în următoarea scrisoare, fără să-i fi trecut prin minte că şi ea se va număra printre acei cititori. Îşi încheie misiva cu invitaţia la o plimbare pe Calea Victoriei într-una din zilele următoare, dacă şi ei îi va face plăcere, pentru a „mai vorbi şi de aceste chestiuni”.

Însă, cum reiese din epistola de 8 pagini din 21 aprilie, ultima dintre cele trei păstrate, semnată „DEM”, Marie n-a mai venit... De ce? Probabil că, pe lângă comportarea lui prea expansivă când abia s-au cunoscut, *Ismail şi Turnavitu* n-a fost pe gustul Domnişoarei. Se aşteptase la cu totul altceva. Poate amuzată la descrierea personajului Ismail, însă dezgustată de mâncatul crud şi viu al viezurelui căruia acesta îi rupsese mai întâi urechile, şocată de „necinstirea” viezurilor ce implica o răspundere penală, consternată de „funestul plan al sinuciderii” pus în aplicare de Turnavitu, Domnişoarei Marie îi va fi repugnat umorul sinistru şi „cruzimea” despre care scria Eugen Ionescu într-una din scrisorile sale (v. „Scrisori inedite E. Ionescu – D. Vărbănescu, 1949-1963”, apud Irina Ungureanu, *„Cruzimea* lui Urmuz”, philologica-iassyensia. ro). Însă tocmai lipsa unei explicaţii din partea Domnişoarei, care să justifice de ce nu venise la întâlnire, i-a dat prilej lui Demetru să-i scrie epistola menită s-o convingă de a-i mai acorda o întrevedere. Scrisoare ce ne dă şi nouă şansa de a afla mai multe despre Demetru-Urmuz.

(În imagine, Urmuz văzut de Romulus Harda.)

Spovedanie literară

Lia-Maria ANDREIŢĂ

Printr-o plăcută întâmplare a ajuns la mine, la „Sihăstria mea", unde îmi duc viaţa într-un mod creativ, în tihnă şi lumină, un vraf de cărţi. Unele citite cu mare interes şi plăcere, celelalte urmând a fi citite cu bucuria lecturii pe care deocamdată nu ne-o poate confisca nimeni. Ţin să fac o precizare: apreciez fără reţinere literatura creată de femei. În acest sens, aş putea aminti câteva nume ilustre: Eliza Roha, Passionaria Stoicescu, Rodica Lăzărescu, Doina Ruşti, Iuliana Paloda-Popescu şi, cu voia dumnealor, în această listă mult mai lungă, voi adăuga numele artistei-scriitoare Corina Chiriac, a cărei carte, *Minuni trăite*, tocmai a sosit în teancul de care aminteam.

Pe coperta I, aşa cum se obişnuieşte, numele autoarei în partea de sus, în culoare roşie, armonizându-se perfect cu temperamentul său; sub nume, titlul cărţii, in alb, pe fundal negru; o fotografie a artistei înfrumuseţează coperta. Parcă prinsă de poalele frumoasei rochii, apare o broderie filigranată, în litere mai mici, dar cu valoare de nestemată, prin conţinutul său: „Prefaţă de Dumitru Constantin-Dulcan". Din preţuire pentru marele medic-filosof, numele său, ca prefaţator, este consemnat, cum mai rar se obişnuieşte, chiar pe coperta I. Lăudabilă iniţiativă.

Cartea este împodobită ca o fată în ziua nunţii, când la ţară nunta era nuntă şi, pe lângă lada de zestre, i se punea fetei la gât salba de cocoşei. Filosoful Dumitru Constantin-Dulcan prinde şi el, pe frontispiciul acestei cărţi, o salbă de cuvinte, fiecare atârnând cât binecunoscutul bănuţ de aur. Între cele două coperţi se află „lada de zestre", în care autoarea şi-a aşezat, cu multă chibzuinţă, darurile hărăzite de Milostivul Dumnezeu.

...Cu nişte ani în urmă, treceam, copleşită de treburi, prin camera cu televizorul uitat deschis. M-am oprit. Mi-a atras atenţia vocea artistei, care nu cânta, ci se mărturisea. În puţinul timp, cât am stat cu mâna pe clanţa uşii, m-am bucurat de sinceritatea şi logica celor relatate de frumoasa artistă. Am reţinut comentariul despre icoana Sfintei Fecioare, desfăcătoare de noduri, aflată într-o biserică din oraşul Augsburg. Traversasem de mai multe ori Germania, pe când mă aflam în misiune diplomatică la Ambasada noastră în Franţa, la plecarea în concediu, spre acasă, trecând şi prin acest oraş, dar nu ştiam de respectiva icoană. Acum, când am aflat, eram pensionară. Mi-am cercetat mintea şi mi-am oprit gândul la Bonn, unde o colegă era şefa serviciului consular. Am sunat-o şi am rugat-o să-mi trimită o poză a acestei icoane, ştiut fiind că fotografia păstrează puterea originalului. Vădit mirată, m-a întrebat: „Ce-i cu tine, Lia? Tu cauţi la alţii, când noi avem atâtea icoane făcătoare de minuni?" Auzind-o, m-am ruşinat. Dar nu a trecut mult timp – şi-am găsit-o pe internet, însoţită de o rugăciune. Pictorul a fost inspirat, reprezentând tot răul într-un şir de noduri ale unei panglici, pe care Sfânta Fecioară, cu chipul unei fete tipic nemţoaice, deznoadă neîncetat relele omenirii. Această întâmplare a constituit al doilea imbold la lectura cărţii artistei Corina Chiriac – alături de prefaţa ilustrului savant. (Am fost încântată, desigur, când, în finalul volumului, am regăsit episodul cu icoana.)

Din parcurgerea textului – clar, luminos – am înţeles „minunile trăite". Autoarea, cu aerul domniei sale neastâmpărat, de ştrengăriţă, are un înger păzitor care a trecut-o de toate gropile şi gropiţele, unde ar fi putut măcar glezna să şi-o sucească, pe drumul vieţii. Dar îngerul i-a picurat luciditatea care i-a domolit vâlvătaia amoroasă, tocmai atunci când îşi dorea să se întindă ca o pisică, să devină o blană pe care să o poarte Făt-Frumos pe după gât, la concerte şi în dormitor. Am exagerat puţin. Actriţa dobândeşte tăria să coboare din ficţiune în cotidianul său, care nu era deloc amar, ca al multor altora.

Şirul de şicane petrecute la un nivel mai înalt sau mai coborât, mai la tinereţe sau mai încoace, nu reprezintă o noutate pentru niciun domeniu de activitate. Intoxicaţi de invidia altora, toţi am avut de suferit, dar îngerul păzitor ne-a scăpat cu zile şi faţa curată.

Tot protejată de îngerul păzitor, depăşea momentele stresante, când, de fiecare dată, la întoarcerea din turneele de peste hotare, trebuia să completeze declaraţii şi să răspundă unor întrebări insistente ale anchetatorilor, privitoare la relaţiile cu străinii. Dar, se pare că nu a avut parte de unii cu mult zel, spre norocul său.

Captivat de ritmul alert al textului, cititorul este invitat să fie părtaş la întâmplări din cele mai variate domenii. Cum ar fi cel al ghicitului în cărţi sau al vrăjitoriei, unde nu am niciun fel de pricepere. Mama ne spunea limpede: cine umblă la astea care lucrează cu necuratul, ajunge în sapă de lemn. Nu ne-a permis să folosim numele celui rău, deşi tata, când îi ajungea cuţitul la os, înjura aşa. M-am bucurat, când părintele Rădulescu o povăţuieşte cu insistenţă, pe autoare şi pe toţi credincioşii care i se adresau, să nu folosească numele celui rău.

În ce priveşte spiritismul de care se face vorbire, nu am nicio îndoială în privinţa comunicării celebre, între fiică şi tată. Spiritul Iuliei, supra-înzestrată, nu putea să moară, iar tatăl, cu iubirea nemărginită, a spart frontierele, producându-se împlinirea arzătoare a întâlnirii celor două spirite.

Într-o altă secvenţă a cărţii, luăm parte la o slujbă religioasă, în plină „eră comunistă, când profesorii de Filosofie şi Socialism ştiinţific ne vorbeau despre obscurantismul religios": actriţa aduce acasă un slujitor al Domnului, care, cu rugăciune şi tămâie, pune pe fugă duhurile rele ce stăpâniseră casa, din alte generaţii. Cei de faţă aud zgomote de paşi grei, grăbiţi, ce coborau scările de lemn, spre ieşire, fără a sesiza prezenţa vreunei vietăţi în jur.

Cartea doamnei Corina Chiriac este o carte vie, are puls, iar în anumite zone îi simţi respiraţia, te face să-ţi retrăieşti viaţa – şi îndeamnă cititorul la comparaţia acelor vremi, trăite de noi atunci, cu cele trăite de noi acum. Nu pot trece peste descrierea minuţioasă a mutării cărţilor, cu camionul, alături de mobile şi alte lucruri gospodăreşti, în noua locuinţă, unde erau aşezate în bibliotecă după anumite reguli, aşa încât, atunci când căutai o carte – şi pe atunci umblai mai des la cărţi, fiind instrument de lucru pentru aproape toate profesiile – s-o poţi găsi cu ochii închişi. Totodată, mă gândesc, astăzi, la regretele unor bunici, unchi sau alte rude în vârstă, care, din dragoste pentru nepoţii lor, şi-au încărcat în saci rafturi întregi de cărţi valoroase, dăruindu-le acestora. Dar părinţii, văzând lipsa de interes a odraslelor, le-au azvârlit în podul sau pivniţa vilei spaţioase, ca să nu se împiedice de ele. Din păcate, astăzi, în bibliotecile care îmbracă pereţii multor case şi vile, cărţile au fost înlocuite cu tot felul de obiecte decorative, conform unei mode dăunătoare. Lipsa cărţilor de pe rafturile bibliotecii din casă lasă goluri mari în sertarele superioare ale respectivilor locatari.

Autoarea, cu bogate şi temeinice lecturi din varii domenii, abordează, în câteva capitole, teme greu accesibile fără o pregătire în sfera respectivă; dar pentru că îşi construise continuu o piramidă culturală, pe care era gata-gata să o ciobească în perioada cu „porcul mort în piscină" (să nu uităm că şi în pustiul acela cultural, neobosită aduna cuvinte spaniole), reuşeşte să disece fenomene greu de înţeles.

Întâlnirile cu slujitori cu har ai Domnului, vizita la Sfântul Mormânt şi la alte Locuri Sfinte, unde a fost chemată, îmi dau curajul să-i fac o sugestie: în superbele noastre biserici există icoane făcătoare de minuni, cele mai multe ale Maicii Domnului. Spre cinstirea acestei cărţi, *Minuni trăite*, pentru care aţi primit mult ajutor divin, ca s-o trăiţi şi s-o povestiţi, aş opina ca atunci când veţi dobândi puterea de a vă despărţi de cerceii-funduliţe din urechi, să împodobiţi cu ei o icoană a Maicii Domnului, care, vă asigur, primeşte astfel de ofrande. Una este la Căldăruşani, în biserica Mănăstirii, alta la Mănăstirea Ghighiu, în bisericuţa din spate – şi multe altele, oriunde, în ţară. Nu veţi rămâne nemângâiată.

Fugită din ţară, artista nu-şi găseşte împlinirea dorită – şi am înţeles-o. Este darul cărţii de a mă impresiona şi la acest capitol. Într-un fel, am trecut şi eu prin astfel de stări. Am fost trimisă în misiune diplomatică, eram mândră să reprezint ţara, aveam tot confortul, asigurat după buget românesc, nu din portofelul meu – şi tot îmi doream să fiu sub şopron, la mama, să-mi pună în farfurie, cu mâinile ei deformate de sapă, o tocăniţă cum numai ea ştia să facă. Acolo, în străinătate, era frumos, dar era frumosul lor. Erai ca într-un lan de grâu plin de flori, pornită să aduni cât mai multe; dar până faci buchetul, macii se vestejesc – şi tu odată cu ei.

Eroina, adică autoarea, este o persoană curajoasă, s-a aruncat deseori cu capul în laţ, însă laţul a fost mereu făcut din raze de lună. La viaţa de scenă nu voi face referiri, pentru că noi, bucureştenii acelor vremi, decoltaţi sau înfofoliţi, umpleam sălile de spectacole şi de concerte.

În finalul cărţii, artista strigă, la un catalog imaginar, numele artiştilor acelor vremi, care, prin talentul lor, au fost lângă noi şi ne-au luminat întunericul şi ne-au încălzit frigul şi ne-au domolit foamea, cu arta, cu talentul şi cu viaţa lor, alături de noi, ca să nu ne simţim orfani.

Un loc special, aşa cum se cuvine, doamna Corina Chiriac îl acordă prezentării domnului Dumitru Constantin-Dulcan, profesor universitar, medic neurolog şi psihiatru, autor de literatură filosofică şi metafizică şi coordonator al Colecţiei „Noua spiritualitate", în cadrul Editurii Şcoala Ardeleană, unde a apărut şi cartea de faţă. M-am împărtăşit şi eu din monumentala operă a domnului Profesor, dar aici voi aminti, succint, de un interviu referitor la un mod normal de viaţă. Eram într-o zi mai puţin inspirată la rânduiala cotidiană şi, umblând de colo-colo, fără spor, am dat peste o mapă cu cronici tăiate din ziare, despre expoziţiile mele. Între ele, acel text al domniei sale, scris în urmă cu vreo patru ani. L-am citit de câteva ori, ca pe un acatist al vieţii – şi a avut asupra mea beneficiul unui acatist. Mulţumesc domnului Profesor şi pentru acest fel de ajutor, dat telepatic.

Volumul doamnei Corina Chiriac m-a bucurat încă o dată, prin cele afirmate de Profesorul Dulcan, în prefaţă: „Cartea se citeşte ca un roman în care personajul principal este autoarea însăşi. Este scrisă într-un stil colocvial, sub forma unui dialog cu cititorul pe care îl ia ca martor al meditaţiilor şi peregrinărilor sale pe majoritatea întinderilor lumii, unde profesia şi spiritul său alert şi avid de cunoaştere au purtat-o."

Întâmplările religioase relatate în carte sunt atât de fascinante, încât am decis să ne despărţim în acest spirit. Duhovnicul scriitoarei, regretatul părinte Papacioc, ne-a lăsat, prin intermediul autoarei, o pildă: „Dacă l-ai salvat de la înec, nu-l certa că s-a udat".

Că suntem încă uzi sau abia ne-am zvântat, să-i mulţumim lui Dumnezeu şi să-L rugăm să ne aibă în paza Lui! Iar Maicii Domnului să-i spunem, şoptit, cea mai frumoasă rugăciune, pe care i-a închinat-o *sfântul nostru* Mihai Eminescu: „Crăiasă alegându-te,/ Îngenunchem rugându-te/ Înalţă-ne, ne mântuie/ Din valul ce ne bântuie,/ Fii scut de întărire/ Şi zid de mântuire,/ Privirea-ţi adorată/ Asupra-ne coboară,/ O, maică prea curată/ Şi pururea fecioară/ Marie."

Cărţi şi autori

Montesquieu, precursor al Orientalismului

Iulian CHIVU

Lungul şir al marilor călătorii geografice deschis de Marco Polo (1300), care petrecea 17 ani în China şi Mongolia şi aducea informaţii enciclopediste incitante pentru europeni, şi continuat cu Vasco da Gama, primul european care a văzut India (1498), putem socoti că, în paralel cu interesele comerciale colonialiste, deschide şi interesul Occidentului pentru cunoaşterea spiritualităţii Orientului. Interesele tot mai diversificate pentru această parte a lumii încep încă din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Părintele adevărat al Orientalismului se apreciază a fi francezul Guillaume Postel (1510-1581), după Ina McCabe (el călătorea în Imperiul Otoman în 1536, iar regele Francisc I al Franţei îl desemnează director al Departamentului pentru limbi orientale).

Profesorul american Edward Said (autorul cunoscutului studiu *Orientalism,* 1978) reproşează Orientalismului incipient distorsionarea intereselor strict culturale cu interese colonialiste şi atribuie pionieratul preocupărilor de acest gen francezului Silvester de Sacy, autor al unor studii exhaustive pentru zona limbii arabe pe care a cunoscut-o bine (*Mémoires sur l'histoire des Arabes avant Mahomet,* 1785; *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse,* 1793; *Mémoires d'histoire et de littérature orientales,* 1818, *Exposé de la religion des Druzes*, 1838 etc.), în urma cărora este numit, în 1779, primul profesor de limbă arabă la Paris, sub îndrumarea lui formându-se alte nume de viitori orientalişti, precum Franz Bopp, Ernest Renan, Edward William Lane şi alţii care vor activa ulterior în cadrul nou înfiinţatei *Société asiatique.* Preocupările franceze pentru Orient erau însă şi mai vechi şi îl putem reţine pentru traducerea operei *Les mille et une nuits* (*O mie şi una de nopţi*) pe Antoine Galland, care va da deschidere largă preocupărilor sale, inclusiv pe tema originii şi a consumului de cafea (la 1699 erau deja câteva cafenele la Paris, dar consumul de cafea era mult mai vechi, el începând, după unele informaţii, la Aden, pe la 1454). În Anglia, preocupări similare încep cam tot în acelaşi timp cu cele din Franţa; începutul se pare că-i aparţine soţiei unui misionar britanic în Imperiul Otoman, Lady Mary Wortley Montagu, care îşi scrie (1717) impresiile în *Turkish Letters;* ea se interesează de condiţia socială a femeii – haremul este înţeles de ea ca o cafenea a femeilor, replică la accesul exclusiv al bărbaţilor în cafenelele europene. După înfiinţarea Companiei Britanice a Indiilor de Est, în sec. al XIX-lea se dezvoltă arianismul pe seama literaturii vedice. În sec. al XVIII-lea se consemnase contribuţia lui Sir William Jones (filolog, judecător la Curtea Supremă de Justiţie din Bengal), căruia îi aparţin, pe lângă numeroase lucrări de Drept, o *Istorie a vieţii lui Nader Shah – King of Persia*, 1770; *A grammar of the Persan language,* 1771, studiu comparat asupra limbilor sanscrită, greacă şi latină încă şi astăzi foarte util.

Dacă pentru Germania, preocupările orientaliste au început mult mai târziu, cel mai sigur în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Franţa preocupările pentru Orient rămân neîntrerupte: Gustave Flaubert percepe lumea de acolo ca barbară, necivilizată, judecând după statutul curtezanei ca simbol al vieţii altfel concepute, în timp ce pentru Gérard de Nerval (*Voyage en Orient,* 1851) Orientul este un spaţiu fără raţiuni sociale ordonate. O lucrare din acelaşi spaţiu spiritual şi nu mai puţin interesantă îi aparţine lui Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu, cu titlul *Lettres persanes du president De Montesquieu baron de la Brède à divers amis d'Italie* – „Scrisori persane", aşa cum sunt ele mai pe scurt cunoscute inclusiv tinerilor români veniţi la studii în Franţa cu deosebire în sec. al XIX-lea. *Scrisorile persane* au apărut sub influenţa *Lettres édifiantes* ale unor misionari iezuiţi trimise din China, India şi Levant între 1707 şi 1776, publicate în 34 de volume. Fără îndoială că ele îi erau cunoscute lui Montesquieu.

Trimiterile noastre se fac la ediţia din 1970 a Editurii Minerva, în traducerea lui Ştefan Popescu şi cu prefaţa Irinei Eliade.

Sub o abilă disimulare, autorul pune pe seama a două personaje imaginare, Usbec şi Rica, doi persani plecaţi fără un scop anume spre Europa, constatări surprinzătoare pentru cei doi la contactul cu lumea pe unde trec. Montesquieu, indirect deci, prin scrisorile sale va deschide astfel uşile celor mai luxoase saloane pariziene, dar şi inimile celor mai elegante doamne din protipendada pariziană, dornice să cunoască sau să-şi confirme prin intermediul celor doi persani lucruri despre care aflaseră doar din sursele orale ale anturajelor restrânse. Pentru avocatul, filosoful, parlamentarul, sociologul şi scriitorul aşa de cunoscut, cu rang de baron, opiniile rămân verosimile, autorizate, în formula epistolară a celor doi persani, asumate cu ingenioasă detaşare de autorul lor şi motivate în derizoriu ca nişte scrisori scoase la lumină din sertarele bibliotecii sale. *Persanii care îşi scriu aceste scrisori unii altora locuiau cu mine. Ne petreceam viaţa în comun. Şi, deoarece mă priveau ca pe un om din altă lume, nu-mi ascundeau nimic* (p. 3) – scrie Montesquieu în prefaţa sa, apoi motivează: *e mult mai uşor pentru un asiatic să cunoască obiceiurile francezilor într-un singur an decât pentru un francez să cunoască obiceiurile asiaticilor în patru, deoarece pe cât sunt primii de indiscreţi, pe atât sunt ceilalţi de rezervaţi* (p. 4). Autorul scrie cu abilitate în spiritul literaturii de salon pe care o cunoştea foarte bine şi accede astfel nu numai spre inimile femeilor gata să acorde din înduioşată empatie suficientă clemenţă şi condescendenţă atenuantă.

Eunucului din haremul de la Ispaham stăpânul îi transferă toate prerogativele sale cât timp el lipseşte: *Tu le porunceşti, dar le şi asculţi. Le îndeplineşti orbeşte toate dorinţele, dar le obligi să se supună, totodată, legilor haremului,* ba chiar este abilitat explicit să le îngăduie toate plăcerile ce pot fi nevinovate (scrisoarea II). *Persanii îşi iubeau nevestele şi erau iubiţi de ele cu duioşie. Grija lor cea mai mare era să dea copiilor o creştere aleasă* (scr. XII) – deci, asigurarea succesiunii şi garanţia respectării legilor etice. La Smirna (scr. XXXVIII), după constatări cumpănitoare, cei doi persani ajung să se întrebe dacă e mai bine să le iei femeilor libertatea sau să le-o laşi. Şi totuşi, în lipsa stăpânului, viaţa de harem scapă de sub control nu prin lipsa de supraveghere, ci prin revolta firescului: *Lucrurile au ajuns într-o situaţie ce nu se mai poate tolera* (scr. CXLVII) – scrie marele eunuc lui Usbec. *Am găsit-o pe Zachi culcată cu o sclavă; lucru interzis de legile haremului.* Şi dacă acesta este dezechilibrul care atinge haremul în lipsa stăpânului, mult mai interesante vor fi descoperirile celor doi la contactul cu lumea în care îşi păstrează verticalitatea dincolo de orice tentaţii sau argumente. Poporul lor „troglodit" trăieşte, după o altă etică, în spiritul familial al generozităţii: *În această fericită ţară lăcomia era necunoscută. Îşi făceau daruri, iar cel ce dăruia se socotea mai mulţumit. Poporul troglodit se considera o singură familie* (scr. XII). Surprinzător pentru orice occidental, un „troglodit" căruia i se furase turma are un singur regret; acolo era şi o viţea albă pe care voia să o aducă ofrandă zeilor (scr. XIII). Nu mai puţin relevantă este povestirea despre nevoia de instituire a funcţiei de autoritate sub sceptrul unui rege. Este desemnat un bătrân după criteriul de vârstă şi după virtute (scr. XIV). Acesta refuză, mai întâi pentru că, fiindu-le impus, li s-ar face celorlalţi o nedreptate să creadă că nu este nimeni mai vrednic printre ei. Apoi, bătrânul n-ar putea admite ca la moartea sa să-i vadă de acum supuşi pe cei care, la naşterea sa, îi cunoscuse liberi.

Contradicţiile fundamentale sunt însă nu atât în ce priveşte religia, ci mai ales religiozitatea oamenilor. Duplicitatea, fariseismul sunt uşor constatate de cei doi persani (Usbec către Redi, scr. XLVI): *Văd pe aici* (la Veneţia, n.n.) *oameni care discută la nesfârşit despre religie, dar în acest timp se pare că se întrec în a o respecta cât mai puţin*. Persanul ştie că în orice religie oamenii trebuie să respecte legile, să-şi cinstească părinţii, să arate dragoste pentru semeni – pentru orientali, preceptele religioase nu se discută, ci se urmează întocmai şi la nivel de virtute, iată de ce un Brahman care tocmai trecea prin apropierea unui vânător găseşte că păcatul lui este de neiertat: *Ai făcut o nelegiuire şi Dumnezeu n-o să te ierte niciodată. De unde ştii că n-a trecut în animalul acesta sufletul tatălui dumitale?* (scr. XLVI).

Imaginaţia lui Montesquieu, fiindcă *Scrisorile persane* sunt exclusiv creaţii de ficţiune, nu se situează departe de realităţile celor două lumi care se raportează una celeilalte – autorul se arată a avea informaţii verosimile, fireşti pentru statutul său social şi credibile pentru cititorii săi nu doar prin uimirea iscoditoare şi referinţele celor doi persani. Autorul recurge la pretextul scrisorilor pentru a se putea angaja inclusiv în critici fundamentale ale societăţii franceze din acea vreme fără a-şi asuma şi eventuala responsabilitate ce putea decurge din asta. *Francezii nu vorbesc aproape niciodată de soţiile lor. Le e frică să vorbească despre ele în faţa oamenilor care le cunosc mai bine decât ei,* observă Rica (scr. LV), cu o notă aparte pentru soţii geloşi, oameni foarte nefericiţi, pe care nu-i mângâie nimeni şi pe care îi urăşte toată lumea (*ib.*) şi de aceea, *un soţ care-şi iubeşte soţia este un bărbat într-adevăr lipsit de merite, cât nu se poate face iubit de o alta* (*ib.*). Ori, alta este situaţia în haremul oriental, unde femeile se întrec în ademenirea stăpânului adesea recurgând până şi la cele mai neaşteptate mijloace de a intra în graţiile acestuia sau de a-l smulge din mrejele celeilalte. Iată, de pildă, fericirea paradoxală a soţiei preferate, Zelis, într-o scrisoare către Usbec (scr. LXII), în care femeia îşi mărturiseşte fericirea libertăţii găsite în performarea devotamentului de sub paza eunucilor, astfel reuşind să-şi ţină aproape bărbatul, să şi-l subjuge sentimental, temându-se doar de nepăsarea lui: *natura ne-a vârât în focul pasiunilor ca să-i facem pe ei să trăiască liniştiţi. (…) Cu toate acestea, Usbec, să nu-ţi închipui că situaţia ta e mai fericită decât a mea. Am gustat aici mii de plăceri pe care tu nu le cunoşti. Imaginaţia mea a lucrat fără încetare pentru a mă face să le ştiu preţul. Eu am trăit, pe când tu ai lâncezit* – astfel, femeia îşi sporeşte fericirea încercând să şi-o asigure cu a lui. Una din fericiri este aceea de a se achita de creşterea fiicei lor în spiritul legilor străbune, în acord cu conştiinţa ei de soţie şi de mamă: *Deoarece fiica ta a împlinit şapte ani, am socotit că e timpul să o mut în încăperile mai dinlăuntru ale haremului şi să nu aştept până o avea zece ani ca s-o încredinţez eunucilor negri. Nu e niciodată prea devreme să cruţi o tânără fiinţă de libertăţile copilăriei şi să-i dai o cuvioasă educaţie între pereţii sfinţi care adăpostesc neprihănirea* (*ib.*). Doar că, aşa cum citam ceva mai sus (scr. CXLVII), virtuoasa Zelis nu-şi poate reprima nevoile fireşti, ci numai le va constrânge să se adapteze la posibilităţile haremului şi mai apoi la prăbuşirea acestei instituţii prin implozie morală. În acest timp, cei doi peregrini persani descoperă jocurile de noroc, atât de captivante, care sunt în vogă până şi pentru femei, ele ajungând să dezvolte adevărate pasiuni pentru acestea (scr. LVI).

Slăbiciunile şi virtuţile împart lumea occidentală în două: *Desfrânaţii de aici întreţin un nesfârşit număr de femei uşoare, iar credincioşii un infinit număr de preoţi,* îi scrie Usbec lui Redi de la Veneţia (scr. LVII). *Medicii şi unii din dervişii aceştia numiţi duhovnici sunt aici sau prea de vază, sau prea dispreţuiţi. Se spune totuşi că moştenitorii se înţeleg mai bine cu medicii decât cu duhovnicii* (*ib.*) – constatarea lui Usbec (în fond a lui Montesquieu) este o speculaţie logică verosimilă fiindcă, în dorinţa lor de a ajunge mai repede în posesia unei moşteniri, cei interesaţi mai degrabă se folosesc de serviciile medicilor spre a-şi scurta aşteptarea decât de cele ale duhovnicilor care ar putea-o prelungi.

→

Transgresând fruntarii etnologice

Mihai POSADA

Volumul lui Menuţ Maximinian, apărut în anul 2021 la Editura Charmides din Bistriţa, are un titlu incitant: *Frontiere etnologice*. El aduce aminte, oarecum, şi de o deviză arborată, odinioară, de-a curmezişul unui drum în pantă: „Până aicea-i Cluj. De-aici înainte Mănăşturu'!" În cazul frontierelor etnologice, înţelesul ar fi acela că relaţiile între vecinătăţi sunt cu atât mai durabile, cu cât oricine se (re)cunoaşte mai bine pe sine însuşi, fiecare pe celălalt, iar respectul e reciproc.

Este un mod de a privi lumea – ne spune Otilia Hedeşan, profesor de Civilizaţie românească la Universitatea de Vest din Timişoara, în prefaţa *Despre frontierele etnologiei. O posibilă deschidere* – citându-l pe Claude Lévi-Strauss, „unde orice discurs se află deopotrivă în centru şi la frontieră", cu alte cuvinte, etnologia ca „disciplină deschisă" (p. 9). Înţelegem că realitatea tradiţională e abordată de autor ca un proces în permanentă transformare, deloc paradoxală, cum bunăoară evoluţia continuă a mentalităţilor. Eleonora Sava, expert al Universităţii „Babeş-Bolyai" în Mitologie şi Folclor, cu un proiect privind *Reconfigurări metodologice în etnologia românească în timpul comunismului şi în post-comunism* – remarcă, pe coperta a patra, „rigurozitatea şi amploarea cercetării de teren".

Director al cotidianului *Răsunetul* şi al suplimentului său lunar, magazinul literar şi artistic *Răsunetul cultural*, ce apar la Bistriţa Năsăud, etnologul şi filologul Menuţ Maximinian este, începând din 2004, autor al unei serii bogate de studii şi culegeri de folclor, cu precădere din zona natală, de Nord, Nord-Vest a Ţării: Năsăudul şi Bistriţa, Oaşul, ca vetre păstrătoare ale tradiţiilor româneşti.

Cartea *Frontiere etnologice* reuneşte, în cele 402 pagini format mare, bogat ilustrate cu fotografii de arhivă sau mai recente, de viitoare arhivă, următoarele secţiuni: *Precursori, Lecturi, Reconstituiri, Aspecte rurale, Atitudini/Reflecţii, Gastronomie, Portrete* – ultima cuprinzând subcapitolele: *Meşteri/Meseriaşi, Rapsozi, Bunii noştri, Arte plastice, Pictură naivă, Diaspora*. Cum spuneam: istorie şi actualitate.

O viziune cât se poate de dinamică asupra tradiţiei. Dragostea pentru ţinutul natal e dovedită „cu de asupra de măsură", ar spune Poetul. Menuţ Maximinian circulă, caută oamenii, stă de vorbă cu ei, constată şi notează, clasează, comentează cele mai inedite aspecte etnologice ale realităţii. În deschiderea *Precursori* (pp. 15-44), autorul grupează texte care îi invocă pe înaintaşi ca modele ontologice, unice fiecare în felul lor, fie autori culţi, fie artişti populari, de la poetul-culegător Vasile Alecsandri, mitropolitul şi avva-învăţătorul Bartolomeu Anania sau pedagogul Vasile Grigore Borgovanu la celebrul rapsod Barbu Lăutaru. Spre finalul cărţii, unele texte surprind iminenta pierdere a unor practici, obiceiuri, meşteşuguri: *Dispare simbolul Ţării Năsăudului? Ultimul meşter care ştia să aşeze pene pentru clopul cu păun a trecut la cele veşnice* (pp. 327-329), sau: *Lelea Floare, ultima opincăreasă din Runc* (pp. 329-331). Secţiunea *Lecturi* (pp. 47-146) vorbeşte despre iniţiative scriitoriceşti lăudabile din vremea de-nceput a pandemiei, de dragostea şi respectul pentru graiul celor vechi, pentru portul popular în care mâna şi nu maşinăria coase sufletul în ţesătură. Despre semnele din vis, în lumina *Sfintelor Scripturi*, pe marginea volumului *Viaţa mea de noapte. Fragmente onirice*, din 2017, al Irinei Petraş; despre volumul *De la vrajă la vrăjeală – o antropologie asupra naturalului contemporan* de Camelia Burghele; ori despre culegerea în trei volume realizată de Andrei Moldovan: *Literatura tradiţională din Nord.* Despre *Basmele, din ograda bunicilor la reinterpretările urbane*, sau *Pâinea noastră cea din etnologie* – titlu poetic dincolo de orice răstălmăcire – despre „puterea colacilor" şi „mândria de a avea rădăcini" (p. 109). Urmează comentarii la cartea *Elemente*

mitice precreştine şi creştine în colinda românească (2016) de Aura Vâlceanu – „acum, când, din păcate, satul se retrage încet în cărţi!" (p. 117); despre „bârgăoanul neaoş" Ioan Bâca (p. 118) şi romanul acestuia ce surprinde un Vlad Ţepeş autohton, conturând un tablou al tradiţiilor româneşti: *Dracula. Începutul,* semnat de profesorul clujan cu pseudonimul literar John Grimo („după Grigore Moisil").

Despre câteva cărţi ale Mihaelei Grigorean, între care: *Împletitul miresei – un periplu al frumuseţii în Ţara Oaşului,* urmând evoluţia în dinamica ei, „de la frumuseţea ancestrală la modele de azi" (p. 121), nelipsind accentul critic acolo unde e cazul. Despre apropierea şi graniţa *Între etnologie şi literatură* de Vasile V. Filip. Titlul unui studiu al lui Menuţ Maximinian spune totul despre exagerările ultracorectitudinii politice: *Poveştile copilăriei, interzise?*, în fond fiind vorba (şi) despre „poveşti actuale construite pe temele basmelor de altădată (p. 135). Despre monografia în două volume: *Românii din Bistriţa. Studii, documente, mărturii* de Mircea Gelu Buta şi Adrian Onofreiu – români despre a căror istorie, preşedintele Academiei Române, profesorul Ioan-Aurel Pop, spune în prefaţă că a fost multă vreme obturată de istoricii oficiali „preocupaţi de spectacular, de putere, privilegiaţi şi chiar «ruşinaţi» de modestia «vieţii la ţară» sau de cea din suburbii" (p. 137). Interogaţiei *Cui îi mai pasă de tradiţiile muzicale?*, autorul îi găseşte un răspuns în volumul Mioarei Buzilă *Folclor muzical pe Valea Superioară a Şieului şi valorificarea lui în şcoala generală.*

Secţiunea *Reconstituiri* (pp. 149-186) comentează cele două recorduri mondiale menţionate în *Cartea Recordurilor*: „Cel mai mare număr de oameni care poartă simultan portul tradiţional românesc" şi „Cel mai mare dans popular românesc, realizat în sincron" – *Roata de la Runc* (p. 165). Apoi despre *steagul de nuntă din Ţara Năsăudului,* despre reprezentativa *pană de păun,* despre *cununa grâului* readusă în obicei.

Aspecte rurale (pp. 189-225) începe cu un tur de etnografie comparatistă: *Casa lui Coşbuc şi vilele din Hordoul de azi,* continuă cu *Familia Regală şi tradiţiile din Bistriţa-Năsăud,* apoi un reportaj înfiorat la „capătul lumii": *Jeica – satul fără niciun botez.* Despre pericolul ce ameninţă cele cinci case Ethnos – un interviu cu scriitorul Alexandru Uiuiu, preşedintele Fundaţiei Culturale Ethnos Bistriţa. Despre cele patru case tradiţionale din Spermezeu, donate de episcopul Macarie al Europei de Nord Muzeului Satului din Bucureşti, Muzeului ASTRA Sibiu şi Muzeului Etnografic al Transilvaniei.

Atitudini/Reflecţii (pp. 229-254) începe cu o incitantă *Dedicaţie de la Menuţ:* „Dragi manelişti din folclor, nu distrugeţi tradiţiile!", apoi, în anul Centenar (2018), autorul ne aminteşte „Să nu uităm nici măcar o clipă să fim români". Alte articole vorbesc despre *Graiul dulce de la Giug* şi „împărţirea între literar şi madlenă" (Irina Petraş), adică între „cuvintele de la «oraş» şi vorba de acasă"; despre *Cântarea de pe urmă,* căci la priveghi, mortul trebuie „cântat" de ai săi; dar şi despre Ziua Internaţională a Dorului; despre provocările pandemiei de Paştile anului 2020; ori despre distanţarea „socială" impusă în bucuria primirii cetei de colindători, la Crăciun.

Gastronomie (pp. 257-283) nu este o culegere de reţete culinare, ci o disertaţie pe marginea unor cărţi de etnologie despre *sarea şi piperul cuvintelor din bucătărie,* la fel de savuroase ca o masă gustoasă; despre *povestea porcului* la *masa de sărbători;* despre relaţia reţetelor bunicii cu nutriţionismul contemporan; chiar şi despre *Liturghia din bucătărie*.

Secţiunea *Portrete* şi subcapitolele care urmează schiţează figuri memorabile de năsăudeni/bistriţeni, de la martirul *Tănasă Todoran cel din calendar*, până la Valer Gălan, pictor naiv născut lângă satul lui Coşbuc, şi *Ica Tomi, sălăoanca din Madrid,* surprinsă într-un interviu. Portretele acestea, grupate pe căprării, cum arătam la început, sunt multe ca mărgelele pe aţă şi stau în cartea lui Menuţ Maximinian ca icoanele în fresca bisericilor.

Lucrurile se întâmplă cu aceeaşi perfidie logică şi în probleme mult mai grave, precum în cele care mijlocesc omuciderile: *Crima nu e fapta în sine, ci cunoaşterea celui care a comis-o. Cel ce face un rău are conştiinţa împăcată atâta timp cât crede că nu e rău ceea ce a făcut* – speculează un preot (*ib.*). La Paris, *oamenii nu mor decât subit*, scrie Rica (scr. LVIII), *altfel moartea nu şi-ar putea exercita puterea, pentru că la toate colţurile se găsesc oameni care au leacuri ce nu dau greş împotriva tuturor bolilor ce-ţi trec prin minte* – adică prosperă comerţul cu iluzii pe fondul unei naivităţi sub care se ascund nevoi disperate.

Montesquieu alătură prin scrisorile sale şi prin rememorările celor doi persani valori incompatibile pentru religiile şi civilizaţiile cărora le corespund, capabile să producă nu doar stupefacţia cititorului, ci şi interesul acestuia pentru o cultură cu atât mai misterioasă. De pildă, *Povestea lui Aferidon şi a Anastasiei* (scr. LXVII): Aferidon nutreşte în copilărie o dragoste neţărmurită faţă de sora sa Anastasia. Tatăl lor este *surprins de acest puternic simţământ şi ar fi vrut să ne căsătorească după vechiul obicei al ghebrilor, ce dăinuie de pe vremea lui Camnise, dar, teama de mahomedani, sub jugul cărora trăiam, îi împiedică pe cei din neamul nostru să se gândească la aceste căsătorii sfinte, pe care religia noastră le ordonă mai mult decât le permite şi care sunt imagini atât de nevinovate ale unirii rânduite de natură* (*ib.*). Tatăl decide să-i despartă pe cei doi copii, pe băiat luându-l cu el în peregrinaj, iar fata rămâne cu o rudă, ca mai apoi să ajungă în serai. Revederea fraţilor, după un timp îndelungat, prilejuieşte o amplă discuţie despre sentimente şi principii, nobleţea celor dintâi cedând în faţa preceptului religios impus.

Sub aspect literar, Montesquieu are în vedere pentru structura epică a *Scrisorilor* să le asigure scheme compoziţionale variate, atât cât permite genul epistolar, ca simultan să răspundă şi altor exigenţe. Contrariile vin pe acest fond şi se relevă în continuare pentru lumea cărţilor (scr. CXXXIII, CXXXVII şi altele), pentru delirul evlaviei în credinţe şi în funcţiile lor, în filosofie (*Logica* lui Aristotel, scr. CXLIII, de la Rica la Natanel Levi, medic evreu), chiar şi sub refugiul ideilor în pamflet. Şi cu toate că *Scrisorile* se reţin în contul literaturii prin conţinut, aşa cum am încercat să relevăm, fără să aibă pretenţii de informaţii ştiinţifice, se socotesc în contextul epocii ca asociate interesului pentru exotismele Orientului (în contradicţie cu Occidentul). Interesul acesta va fi aprofundat curând de antropologie, etnologie, filosofie, teologie care vor contura *Orientalistica antropologică.* De pildă, studiile sinologice franceze ale începutului de sec. XIX au stat sub semnul *Lettres édifiantes* scrise de misionari iezuiţi, grăbind apariţia şcolii de studii orientale (cu lărgirea preocupărilor dinspre China spre India şi vedantismul sanscrit), sub presiunea avansului pe care îl înregistra deja Anglia cu East India Company şi după ce Sir William Jones înfiinţează la 15 ianuarie 1784, la Calcutta, Asiatic Society of Bengal în scopul cunoaşterii limbilor, obiceiurilor şi a tradiţiilor juridice din acea parte a lumii.

Cărţi şi autori

Nevoia de monografii

Ion ANDREIŢĂ

Monografii... monografii... Ce tentant sună acest cuvânt în pana scriitorului cu dragoste de oamenii acestui *pământ numit România* (de la Nichita cetire). Căci ce sunt, la urma urmei, scrierile vechilor cronicari, dacă nu ample monografii despre oamenii pământului lor, cu întâmplări, fapte, credinţe, obiceiuri. Desigur, timpul a făcut oarece departajare şi ierarhie, opera cronicarilor fiind inclusă în Cartea de Istorie – monografiile devenind treptat ceea ce sunt astăzi, studii mai mult sau mai puţin ştiinţifice, mai mult sau mai puţin exhaustive asupra unui anumit obiect: un sat, un oraş, mai rar un ţinut. Această mişcare monografică a cunoscut un avânt la finalul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, ceea ce-l face pe Vasile Pârvan să sublinieze, într-un studiu publicat în anul 1903, importanţa monografiilor, al căror scop era/este, în primul rând, acela de „a reface cu ajutorul *celor rămase* de la bătrâni viaţa şi faptele lor". A urmat, apoi, un timp recunoscut unanim ca prosper – între cele două războaie mondiale – când, datorită ilustrului sociolog Dimitrie Gusti, monografia a fost încununată cu lauri. Din păcate, i-a succedat aproape o jumătate de secol bolşevico-comunist, în care aceasta a fost ţinută sub obroc. Dar, Pasăre Fenix, monografia a renăscut după 1990, cu fervoarea şi ambiţia de-a recuceri spaţiul şi timpul pierdute. Şi o face din ce în ce mai bine, datorită iniţiativei unor oameni care, prin dragostea şi scrisul lor, sfinţesc locul.

Am citit, cu ceva timp în urmă, în paginile unui ziar, o recenzie la *Monografia satului Vorniceni,* din nordicul judeţ Botoşani, rodul unor eforturi întinse pe mai mulţi ani, datorate profesorului de istorie Gheorghe Gherman. La puţin timp, am observat cum Nordului îi răspunde Sudul, cu o lucrare pe măsură, în posesia căreia am intrat graţie regretatului medic-poet Pan Izverna (fost medic curant al lui Petre Ţuţea): monografia *Strehaia în istorie,* semnată de C.A. Protopopescu – şi el profesor de istorie, şi el om al locului.

Aceste iniţiative nu sunt, desigur, aidoma celor întreprinse de către Dimitrie Gusti şi studenţii/specialiştii lui. Nu au asemenea ambiţii – şi nici instrumentele cercetării sociologice. Ele sunt, mai degrabă, *o dare de samă* – cum ar zice cronicarul – şi valoarea lor constă tocmai în faptul că autorii (de regulă, profesori) sunt oameni ai locului, buni cunoscători ai acestui loc, iar prin bogăţia de informaţii, fapte, evenimente, întâmplări, rezultatele lor se situează, nu doar cantitativ, în apropierea celor gustiene (nu-i mai puţin adevărat că, de cele mai multe ori, „echipele Gusti" îşi propuneau şi să-i înveţe pe oamenii satului cum să-şi organizeze viaţa şi munca, trăgându-i cu hârzobul spre civilizaţie).

În timp, însă, monografiile s-au pătruns şi de această însuşire sociologică, uneori combinată cu cea literară. Un astfel de proaspăt exemplu vine tot dinspre Nord (mai exact, Centru-Nord), după cum ne asigură Romulus Cătană, recenzentul monografiei *Nandra. Un sat care alunecă-n uitare*, sub semnătura scriitorilor Doina Rad şi Ilie Rad şi prefaţată de academicianul Ioan-Aurel Pop (Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2021, 818 pagini) – satul Nandea (710 ani de la prima atestare documentară), baştina lui Ilie Rad, făcând parte din comuna Bichiş, judeţul Mureş. După o originală abordare istorico-sociologică în partea I, monografia devine, în partea a II-a, un *roman,* „cu fapte extraordinare petrecute în sat".

Fără să mai aştepte semnalul, Sudul răspunde cu o iniţiativă pe măsură: *Potcoava – şase secole de luptă pentru neatârnare; studiu monografic socio-istoric,* vol. I (Editura Print, Suceava, 2021), autori scriitorul şi publicistul Ioan C. Popa, doctor în Sociologie, şi profesoara de Istorie-Geografie Doina Matei-Leulescu, cercetătoare, publicistă – ambii, oameni ai locului, absolvenţi ai tânărului liceu din localitate. Tot un academician girează şi această valoroasă întreprindere, în calitate de consultant ştiinţific: Ilie Bădescu, directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române. Cartea este dedicată „memoriei eroilor potcoveni care au luptat, au suferit şi s-au jertfit pentru apărarea pământului străbun, pentru libertatea şi integritatea ţării". În legătură cu demersul propus, aflăm dintr-un cuvânt-înainte: „Acest prim volum pe care îl supunem atenţiei cititorului face parte dintr-un proiect de cercetare mai larg, dedicat localităţii Potcoava şi satelor din împrejurimi, străvechi aşezări cu profil rural din judeţul Olt. Subiectul este abordat dintr-o dublă perspectivă monografică: sociologică şi istorică."

Volumul se deschide cu un capitol (I) cuprinzând informaţii privitoare la istorie (viaţă stabilă încă din neolitic), aşezare (pe Valea Plapcei, afluent al râului Vedea), atestare documentară (anul 1423, în timpul domniei lui Dan al II-lea)

În ceea ce priveşte numele, sunt mai multe ipoteze. Se aminteşte de un Potcoavă, căpitan de oşti sub domnia lui Basarab I, care se remarcase în luptele împotriva năvălitorilor tătari duse pe aceste locuri. Ipoteză plauzibilă: de ce nu s-ar fi putut statornici viteazul Potcoavă aici, ca o pavăză de siguranţă? din moment ce, iată, cătunul (din Scorniceşti) în care s-a născut Nicolae Ceauşescu se numea/se numeşte (mi se şoptea cândva, în taină, la faţa locului) Tătărăi? Cealaltă ipoteză, şi ea plauzibilă, aminteşte de nişte renumiţi fierari-potcovari din zonă.

Dar de unde ideea de noroc, simbolizată prin potcoava cu care erau „încălţaţi" caii (şi boii) pe vremuri, ca şi astăzi? Autorii „deconspiră" legenda, de origine englezească, dar nu se ştie cât să fi circulat ea prin zonă. Un sfânt, Dunstan (924-988), patronul fierarilor, aurarilor, bijutierilor şi muzicienilor, dar şi arhiepiscop, el însuşi un fierar priceput, este ispitit de diavol cerându-i să-i potcovească bidiviul. Sfântul se face că acceptă, dar, profitând de ocazie, înşfacă un picior al diavolului şi-l potcoveşte urgent. Scaraoţchi urlă de durere şi, pentru a-i fi scoasă „bijuteria" din copită, se jură, la cererea sfântului, că nu va intra niciodată în vreo casă care are potcoava fixată deasupra uşii. Astfel, aceasta a devenit simbolul norocului, având şi rol de protecţie faţă de duhurile rele – ceea ce a dus la răspândirea obiceiului la multe popoare de pe planetă.

Din acest moment, autorii înscriu *planeta Potcoava* în *sistemul solar românesc*, făcând-o părtaşă la tot ceea ce se întâmplă cu ţara. În capitole bine definite, este urmărită participarea potcovenilor la marile încercări prin care trecea ţara. În momentul când Mihail Kogălniceanu rostea, sacerdotal, în Parlament *Suntem independenţi, suntem naţiune de sine stătătoare!*, potcovenii, alături de ceilalţi fii ai Oltului, se aflau înrolaţi în Regimentul 3 Dorobanţi, cu garnizoana la Slatina, pregătiţi de luptă. Patru luni mai târziu, era rănit, pe redutele Griviţei, soldatul Mihai Pârvulescu din Potcoava. Extinzând cercetarea socio-istorică, autorii fac un necesar recurs la situaţia politică din această parte a continentului, la Convenţia cu Rusia, încălcată de către muscali prin tot felul de provocări, la trufia rusească zdrenţuită prin înfrângerea suferită la Plevna, ceea ce l-a determinat pe Marele Duce Nicolae să solicite intervenţia armatei române, care s-a acoperit de glorie pe toate câmpurile de luptă: la Vidin, Griviţa, Rupcea, Plevna, Smârdan, Rahova. Este consemnat, totodată, efortul făcut de populaţie, pentru asigurarea armatei cu hrană şi alte trebuinţe. Sunt depistaţi în arhive şi consemnaţi, cu numele şi formaţia militară, eroii care s-au jertfit în aceste lupte, din zona Potcoava – Bircii, Negreni, Ursoaia, Buzeşti, Şerbăneşti, Corbu. Din Potcoava, s-au întors acasă, glorioşi, 36 de veterani ai Războiului de Independenţă (1877-1878) – al căror nume este caligrafiat cu dragoste şi recunoştinţă în fila de carte.

Cu maximă acribie sunt analizate cele două războaie mondiale, după aceeaşi metodă, i-aş zice concentrică, dinspre exterior spre interior, în miezul fierbinte în care ardea ţara şi oamenii ei. O atenţie specială este acordată Războiului de Întregire Naţională – care cuprinde cea mai mare secvenţă din carte: 100 de pagini – de la contextul european la sacrificiile făcute de poporul român, atât pe câmpurile de luptă, cât şi în partea sedentară. Potcovenii, în rând cu toţi ostaşii ţării, înving ori cad la datorie, pe Jiu, pe Neajlov, în Dobrogea, la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti. Neechipaţi cum trebuie, adesea înfometaţi, cu armament insuficient şi învechit, s-au războit nu doar cu un duşman superior numeric şi înzestrat militar, ci şi cu o cumplită epidemie de tifos exantematic, care secera la fel de eficient ca şi mitralierele inamice. Dar, vorba politicianului francez Raymond Poincaré, fost prim-ministru şi viitor preşedinte al Franţei: „Poporul român s-a aruncat în luptă în 1916 cu o îndârjire şi o abnegaţie care stârneşte astăzi – eu sunt martor – admiraţia tuturor şefilor militari".

În acest timp, în ţara ocupată, nemţii jupuiau tot ce se putea de pe spinarea populaţiei, de pe scoarţa pământului. După un bilanţ întocmit de ziarul *Die Woche* – menţionat în monografie – ocupanţii beneficiază de „3.000 de păsări tăiate pe zi, trei milioane de tone de grâu, 150 de tone de ulei zilnic, 10.000 de kilograme de carne de cal, 70.000 de kilograme de legume zilnic", alte mari cantităţi de lapte, unt, zahăr. Se rechiziţionează cazanele de botez din biserici, tabla de aramă de pe acoperiş, dar şi ţigla şi tinicheaua. Se confiscă lâna; dar şi cânepa, inul, ghinda, castane sălbatice, jir, coji de tei. Timp în care, „Camioanele Geiser cară zilnic mobile furate... Goană după tablouri, covoare vechi, biblioteci, blănuri, garnituri de piele, briliante şi bijuterii, viori, piane, antichităţi, argintărie." Nu sunt iertate clopotele de la biserici. În octombrie-noiembrie 1917, conform unui document cercetat de autori „Suntem iarăşi în cele mai groaznice chinuri ale rechiziţiunilor. Zilnic se caută obiectele de bronz, alamă şi aramă. La ţară s-au luat toate cazanele de ţuică... Ouăle sunt rechiziţionate cu forţa în toată ţara... Legumele uscate, conservele se transportă cu miile de tone. Cartofii şi mierea toată se rechiziţionează. Vinurile noastre se transportă în mii de vagoane-cisternă." În decembrie 1917, acelaşi document: „În teritoriul ocupat, rechiziţiile curg: de aramă, de alamă, de bronz, de vaci, boi, cai, grâne; zilnic se caută gramofoane, maşini primus, samovare, obiecte de artă şi lămpi... Se cară întruna sârma cu ghimpi şi cozile şi coamele cailor... La gara de mărfuri se încarcă de un an, ziua şi noaptea, cupeuri, sănii, hamuri, mobile, roţi de fier, stropitori, furci, cârlige şi altele."

Potcoava nu face excepţie: la 25 ianuarie 1917 sunt smulse de la ţărani 10.000 de kilograme de grâu; la 30 ianuarie încă 10.000 kg, iar la 20 martie, 10.000 kg ştiuleţi de porumb. Se merge cu „achiziţionarea" până la nivel de casă şi om; exemplu: Marin Bădoi – un porc, un butoi, o căldare de aramă, o claie de fân, 5 raţe, 3 găini; etc.

În aceste condiţii – grele pe front, grele acasă – ostaşul român şi-a făcut datoria cu prisosinţă. Sunt relevante opiniile contelui Saint-Aulaire, fost ministru plenipotenţiar al Franţei pe lângă Regele Ferdinand, în acea perioadă: „Nicio altă naţiune nu a cunoscut în acelaşi timp, ca România, foamea, frigul, tifosul, ocupaţia – dubla ocupaţie, aceea a duşmanului, neamţul, şi aceea mai înfricoşătoare a falsului aliat, rusul. Pentru a nu cădea sub povara acestei împătrite sau încincite cruci, României îi trebuia un curaj care sporea odată cu nenorocirea ei. Ea însăşi se înălţa odată cu nenorocirea ei." În această încleştare pe viaţă şi pe moarte, pentru a atinge piscurile izbânzii, Potcoava a dăruit Ţării jertfa a 169 de eroi, contribuind cu sângele lor la înfăptuirea României Mari.

Nici Al Doilea Război Mondial – la doar 20 de ani după primul – n-a fost mai blând; dimpotrivă, dacă ne gândim cât de *grăniţuită* (de la acad. Al. Surdu citire) a ieşit România Mare din el. Dar, precum răspunseseră chemării lui Mihail Kogălniceanu la lupta pentru Independenţă, potcovenii erau, şi de data aceasta, în tranşeele aşteptării celebrului ordin dat de generalul Ion Antonescu: *Soldaţi, vă ordon: Treceţi Prutul!* Majoritatea, în acelaşi Regiment 3 Olt, Infanterie sau Dorobanţi, ca şi în Regimentele 21 şi 26 Artilerie.

Pe 6 iulie 1941, Regimentul 3 Olt trece Prutul pe un pod de vase la Albiţa şi ia parte la bătălia Corneştilor; apoi, la Cărpineni, Sărata Galbenă, Bozieni şi Hânceşti. La Sărata Galbenă dispare sergentul potcovean Bădoi Vintilă şi sublocotenentul în rezervă Teodoroiu Dumitru, primul ofiţer din „3 Olt" căzut pe câmpul de luptă.

→

Memoria trestiei

Maria Mona VÂLCEANU

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, prozator, poet, eseist şi cronicar literar, Mihai Antonescu s-a născut în anul 1951 la Drobeta-Turnu Severin. În prezent trăieşte în Bucureşti. A debutat literar în anul 1977 cu povestirea *Sticla de şampanie* şi editorial în 1988 la Editura Ion Creangă, cu volumul *Cinci căpitani.* A publicat până în prezent 15 romane, 5 volume de poezie şi 3 volume de eseuri, proză scurtă şi cronici de întâmpinare. Dintre titlurile pe care le menţionăm: *Filosoful din Arind, Jurnal din casa diavolului, Memoria semnelor, Viitorul în genunchi, Poeme de dor şi de sabie, Dalai Mi, Batakanda, Al treilea izvor, Eşafod pentru iubire, Umbra palidă a timpului* (cronici), *Îngerul pisicii negre, Marianty, În umbra cocorilor, Memoria trestiei, Ca frunza şi ca iarba primăverii, Ugu.*

Mihai Antonescu a intrat în atenţia noastră la citirea romanului *Memoria trestiei,* Editura Antim Ivireanul, Râmnicu Vâlcea, 2015. Aşa cum ne informează însuşi autorul din textul de pe coperta patru a volumului, aceasta este o carte „altfel" *despre viaţa şi faptele Celui care S-a înlumit spre a ne putea noi îndumnezei.* În douăsprezece Cărţi grupate în şaizeci de capitole, ficţiunea şi realitatea istorică se împletesc în fiinţa personajelor-trăitori ai acelui timp de început al Noului Testament. Într-un cuvânt care precedă textul, autorul afirmă: *Am scris această Carte cu mintea inimii.* Memoria trestiei *este rodul promisiunii făcute cândva dinaintea unui lemn străvechi, din care ochii Mântuitorului au căutat să afle în mine loc de popas şi binecuvântată spunere.* Şi cum ar fi putut fi altfel această fascinantă istorisire din Galileea, tărâm de sfinţi şi de tâlhari, binecuvântată ca ochii fecioarelor înlăcrimând lumina până la rugăciune, evocare emoţionantă şi fascinantă a unui pământ pe care Mihai mi-a mărturisit că nu l-a văzut niciodată. Dar chipul lui Iisus neîndoielnic l-a avut în inimă, a crescut cu El, aşa cum am crescut toţi copiii acestei generaţii, fiindcă mamele şi bunicile noastre au pus de la început în inima noastră sământa credinţei. Iată mărturisirea pe care a făcut-o pentru prezentarea romanului la Centrul Cultural din Piteşti în februarie 2022:

Ca să scriu o carte, trebuie să mi se facă mai întâi dor de ea. Dorul e îngăduinţă, asumare, desăvârşire. Dorul a stat la căpătâiul scrierii tuturor cărţilor mele. Spuneam că dorul e mai întâi îngăduinţă. Să ceri îngăduinţa să ţi se facă dor.

Pentru Memoria trestiei, *îngăduinţa am primit-o dinaintea unei icoane vechi pictate pe lemn, aflată în Muzeul Sfintei Mănăstiri Cozia. Ceva nelămurit şi tainic îmi legase baiera sufletului de privirea adânc-foşnitoare a unui Iisus Hristos „Judecătorul" izvorând din vechimea acelui lemn. „Doamne, ce ar fi să scriu o carte altfel, altcumva despre Tine şi ucenicii Tăi, L-am întrebat. „Scrie", am auzit glasul şoptit al cuiva dinlăuntrul fiinţei mele.*

Şi iată cum ne poartă autorul spre ţinuturile sfinte: *Adevăr e drumul soarelui început hăt dincolo de câmpiile înalte ale Iordanului, trecând molcom pe deasupra rotundului Tabor, ca un îndemn la neodihnă cât încă nu înserează de tot peste Carmelul prăbuşit în undele Mării celei Mari. Oameni şi pietre. Fire aburind oriîncotro priveşti, trăgându-şi curgerea din străvechi, neuitate calendare.*

În acest peisaj evoluează personajele cărţii, care sunt Învăţătorul şi ucenicii lui, păstorul Amin, instanţa supremă a mărturiei despre cer şi pământ, Ioan şi Iacov, Ioana şi Maria din Magdala. Limbajul e cald, învăluit, vorbele abia îndrăznesc să se rostească, într-o blândă curgere, căci e o lumină sfântă care face ca totul să pară într-o lină plutire. Iată pe unul din martori, Iair, cel care adună trestii pentru păstorul Amin:

– Doamne, cum umbli Tu singur pe drumurile astea între Nazaret şi Capernaum? Au, nu ştii că rariştile pădurii sunt locuri cu primejdie? Că-n urma tâlharilor iarba nu apucă să se ridice între două nelegiuiri?

– Nu sunt singur, Iaire. Ochii tăi aşa văd, însă grija din credinţă izvorăşte, bucurându-mă. Tâlharii, ce ar putea ei să-Mi ia mai înainte să le dau Eu?

Acesta e tărâmul unde Iisus începe să predice, unde lumea se adună recunoscându-L şi îngenunchind înaintea Lui. Mihai Antonescu devine el însuşi martor mut al acelor scene pe care ni le înfăţişează în paginile cărţii.

Tulburătoare este întâlnirea la apa Iordanului dintre Domnul şi Ioan Botezătorul. Autorul e parcă martorul nevăzut al acelui moment: *Iisus are ochii asemenea blândului amurg căzând moale peste întinsele limanuri, iar obrazul mai liniştit ca duhul sării aburind în pietre.* Botezătorul se împărtăşeşte din liniştea Domnului lui ascultându-L, credinţa aşteptării venirii Fiului i-a fost hrană şi adăpost. Taina Botezului, această pregătire şi împlinire pe care au aşteptat-o veacurile, au prorocit-o prorocii, readusă în sufletul cititorilor prin strădania unui om al timpurilor moderne, prin energia rodnică a unui scriitor contemporan, un mirean care scrie pentru mireni, adăpându-i la izvorul nesecat al credinţei.

Personaj simbolic, păstorul Amin, păstor şi el de oameni în felul lui, îl întâlneşte pe Iisus, care, deşi în trup omenesc, este în acelaşi timp energie răspândită în toate elementele firii: *Fiul Mariei surâse cu blândeţe, iar surâsul ăla trecu în mugurii de leandru făcându-i să se deschidă. O mireasmă nouă se răspândi pe ţărmuri, peste unda apelor dulci până dincolo de Gamala, cea încă neajunsă de centuriile romane.*

Suntem prezenţi în Timp şi în Istorie deodată, vedem mulţimile adunându-se în taină, persecuţiile romane, suferinţele lui Ioan Botezătorul şi puterea sa şi, peste toate, strălucind chipul Dumnezeiesc ce va împlini mântuirea lumii: *E vremea, spuse Iisus, ridicându-se. Câteva raze de soare poposiră pe umerii cămăşii dintr-un singur fir, înaripându-i cumva. Iisus lumină se făcu atunci...* Zărim prin cerul înstelat pridvorul lui Iahve, în vreme ce împrejurul şi departele se fac una, când din rotundul unor înţelesuri mai presus de cuvânt se naşte acea scânteie cosmică pe care noi o numim spirit.

Privindu-şi ucenicii, *Iisus îi adună pe toţi în lumina ochilor Lui,* pentru a-i pregăti pe toţi să devină păstori la rândul lor: *Iisus îl privi lung pe Ioan, apoi, cu un glas pe care ucenicii nu-l mai auziseră până atunci, şopti: Cu voi sunt şi voi fi. Mulţimile în grija voastră le las.*

Revin asupra puterii acestui prozator de a descrie locuri pe care nu le-a văzut niciodată, în care a pătruns numai cu puterea minţii, dintr-o asiduă documentaţie:

Spre sfârşitul lunii Tishri, irodianii au ajuns la Ierusalim îmbrăcaţi în haine de negustori finici, trăgând la casa lui Ben Aymar situată chiar la poalele Colinei Sionului, înspre pârâul Chedron. De aici puteai supraveghea cel mai bine Poarta Leilor, drumul ce trecea obligatoriu pe dinaintea casei finicului venind dinspre Poarta de Aur, cum şi accesul şerpuit înspre Moria, pe unde legiuitorii evrei urcau la Templu.

Ieho hanan (remarcăm utilizarea în text a unor cuvinte din ebraica veche şi aramaică, special pentru a crea atmosfera timpului acela, *Dumnezeu s-a milostivit,* tradus în nota de subsol). *Era un început de toamnă lungă, cu dimineţi aurii ivindu-se dinspre maim meluhim (apele de sare), cotropind Muntele Măslinilor, călcând înfiorate prin iarba rară a Grădinii Ghetsemani, bătând în ziduri şi-n porţi cu acea blândeţe pe care doar lumina Orientului o are.*

Suntem alături de autor în lumina dintâi a epocii creştine, când se făurea credinţa a cărei flacără nu s-a mai stins de două mii de ani, ascultăm cuvintele care vor rămâne întipărite cu litere nepieritoare în textul Evangheliilor: *Ierusalimul e oriunde omul simte nevoia rugăciunii, a împăcării cu sinele şi cu lumea, şopteşte Învăţătorul pentru toţi cei rămaşi în ascultare. Casa Tatălui meu e în inima fiecăruia deopotrivă, că este el galileean, samaritean, iudeu ori de alt neam.*

Întâmplările se precipită către momentul crucial al Răstignirii, apar alte personaje cu rol important, Iosif din Arimateea, înţeleptul Sinedriului, cel care trecea cu mult peste gândirea timpului ce-l vieţuia, neînduplecatul Saul, şeful centuriilor romane, Lazăr din Betania: *Aşer (ascultaţi). Fericit cel căruia i-am bătut în poartă şi mi-a deschis, căci Împărăţia Cerurilor nu va avea porţi închise pentru el. Aşer. Fericit cel ce-Mi urmează, căci inima şi-o va cunoaşte şi calea spre mântuirea Lui o străbate. Iisus tăcu, lăsându-Se ostenit pe piatra lui, în mijlocul ucenicilor şi a celor din Betania. Petru şi ceilalţi se uitau la lume, nevenindu-le a crede câtă se adunase în ziua aceea.* Aşa înaintăm în poveste, suim dealul Golgotei cu Iisus şi cu Simon Teslarul, privim cerul şi pământul cutremuraţi alături de cei doi tâlhari, auzim cuvintele *Eli, Eli, lama sabahtani* strigate de Fiul Cerului şi al Omului deopotrivă, dându-Şi sfârşitul în lacrimile alor Lui, câţi l-au fost aproape. Prin inima Mariei Maica a trecut sabia, ucenicii sunt înspăimântaţi, femeile sfinte stau împietrite de jale: *Huuu, huu, face vântul pe Dealul Golgotei, adunând norii peste oameni şi fire.*

Urmează miracolul Învierii, chemarea lui Saul căruia îi spune *Oglinda ta e celălalt, iar sângele duhul meu îl strecoară,* împuternicirea ucenicilor şi transformarea lor în Apostoli. Maria din Magdala, femeile mironosiţe, drumul Damascului, toate apar din alt timp şi se răsucesc în faţa cititorului: aceia sunt Aleşii. Martori şi Întemeietori, umblând cu traista plină de seminţele adevărului, în căutarea pământului roditor. Şi cartea se încheie cu ultimele cuvinte ale Păstorului Amin din Magedan: *Creşteţi munte de iubire.* Fabulos mesaj, pe care un om modern, un prozator din frământata epocă a literaturii contemporane îl transmite oamenilor de azi şi de mâine. Despre *Memoria trestiei* s-au rostit cuvinte de apreciere în cronici de întâmpinare semnate de numeroşi scriitori bucureşteni.

După eliberarea Basarabiei (26 iulie 1941), Regimentul 3 Olt participă la bătălia Odessei (18 august – 16 octombrie 1941); cad în luptă potcovenii: caporalul Ion Sima (de 26 de ani, fiul lui Nicolae şi al Mariei, căsătorit cu Ioana) şi soldatul Govlej Gheorghe (de 33 de ani, fiul lui Radu şi al Anicăi, căsătorit cu Ioana). În asaltul de la Centurile Razdelnaia, Vigoda şi Dalnik – centuri concentrice care apărau Odessa – îşi dau eroic viaţa 11 potcoveni; alţi câţiva mor în spitale de campanie. Jertfe grele aduc potcovenii, alături de ceilalţi camarazi de arme, pe dramatica linie Cotul Donului – Stepa calmucă – Stalingrad. La Stalingrad, pierderile armatei române s-au ridicat la 150.000 de ostaşi. Cumplite au fost, apoi, retragerile armatei române peste Nistru şi Prut.

Greu i-a fost armatei române şi după lovitura de palat de la 23 august 1944. La Oarba de Mureş, între cei peste 11.000 de ostaşi căzuţi pentru eliberarea Ardealului, s-au numărat, numai din partea Regimentului 3 Olt: 16 ofiţeri, 8 subofiţeri şi 412 soldaţi. Despre această bătălie, Nicolae Alecu, fostul comandant al Regimentului 3 Olt, îşi aminteşte: „Zile şi nopţi în şir, sub ploaia măruntă şi rece a unei toamne timpurii, ei (soldaţii) au stat ferm pe poziţie, respingând prin lupte aprige numeroase atacuri ale forţelor fasciste".

După eliberarea Transilvaniei, Regimentul 3 Olt (Dorobanţi) (cuprinzând mulţi potcoveni) alături de celelalte formaţiuni militare româneşti, a luptat pe teritoriul Ungariei, la Tokai, Miskoltz, Torna (aici, la Torna, a căzut potcoveanul Napoleon Constantinescu, sublocotenent în rezervă, şi căpitanul slătinean Duică Marin). Din ianuarie 1945, Regimentul a luptat pe teritoriul Cehoslovaciei, la Zvolen, Banska Bistrica, Story Hory, Dubovnica, Brezno, Munţii Tatra.

„Drept *răsplată* pentru sacrificiile făcute pe ambele fronturi – notează, cu amar, autorii – de către Regimentul 3 Dorobanţi, fostul 3 Olt, a fost desfiinţarea sa, după 69 de ani de existenţă, la 11 septembrie 1945... Probabil că, sub noul regim de sorginte sovietică, trebuiau uitate faptele de vitejie săvârşite."

În paginile ultime, monografia cuprinde şi alte date şi informaţii despre Potcoava şi aşezările din preajmă, precum şi un tabel cu numele primarilor de la 1867 (Radu Cârlan) până la cel în funcţie astăzi (Enăchioaia Nicuşor Manuel) – în total 52 de edili. Dar şi portretele câtorva eroi, realizate cu măiestrie literară. Ceea ce lasă să se întrevadă că volumul al II-lea (în pregătire) ar putea avea şi această coloratură – artistică.

La pas prin satul global

Lung drumul întoarcerii în noi!
E lumea o arenă de circ, meştere Will!

Paula ROMANESCU

A trăi în copaci să însemne chiar a fi la înălţime? A fost o vreme când lucrul cel mai frumos din viaţă mi se părea a fi călătoria ca o chemare a depărtărilor, când realitatea cotidiană se dovedea meschină, îngustă şi tăioasă ca ascuţişul de brici al ironiei din ochii celor care ştiu că Paradisul nu este de aflat pe pământul oamenilor.

Între timp am aflat că nimic nu este mai fascinant decât drumul întoarcerii în noi, *cei care-am fost când robi, când regi,/ când fir de iarbă, când tăcere/ când nopţi, când stele în cădere/ sub greul ne-nţelesei legi…*

Între cele două cânturi de sirenă pe care un Arghezi le-a tălmăcit în străfulgerarea aceea de vers – *De ce-ai plecat? De ce-ai mai fi rămas?* – noi, neştiutorii robiţi de dor de a cunoaşte, când a iubi e totul, de-ar fi să-i dăm crezare şi lancrămeanului de pe Valea Frumoasei de unde s-au ivit în cânt poemele luminii, visăm călătorii din care, în vreme, la capăt, să ajungem, de nu mai înţelepţi, măcar un pic mai pregătiţi de a intra într-o... altă poveste.

Se întâmplă deopotrivă ca unii dintre *Ai noştri tineri prin cea lume învaţă/ Să-mpuşte francul, nu să pună bomba/ Şi-apoi se plâng că le e dor de ciorba/ Cu leuştean din ţara dodoloaţă./ Dar de-i întrebi de muncă, schimbă vorba…*

Dar mai sunt şi alţii, bine şcoliţi, cu zestrea de bun-simţ de acasă întreagă şi întregită încă prin ei înşişi, care ajungând prin lumea largă, lasă semn că se trag dintr-un neam de oameni cuminţi în care înfloare gândul bun şi rodeşte faptă de ispravă întru minunea verbului *a fi,* cu convingerea că fiecare om în parte este imaginea în miniatură a ţării sale şi că nu se cade s-o întineze de dragul unui *ubi bene* de-mprumut. Între aceştia îmi place să cred că se înscrie şi fiica mea, Adina Romanescu, tânără profesoară de „educaţie plastică”, ajunsă în cadrul schimburilor (mai exact, a împrumuturilor!) internaţionale de cadre cu studii universitare să predea prin anii 2002-2003 la un colegiu de arte din Anglia – la Sibford Ferris, o localitate patriarhală şi ultramodernă totodată, cu case datând de sute de ani, dar şi cu altele recent construite exact în stilul celor dintâi, întru păstrarea specificului arhitectonic, cu acoperişuri înalte de paie savant fasonate în dantelării geometrice şi strânse în păienjenişul unor plase de oţel rezistente şi fine, asemănătoare fileului invizibil în care-şi cuminţea revărsarea părului bunica mea când, tânără fată, mergea la balul de sâmbătă seara şi, mai apoi, la trecerea prin anotimpurile vârstei, până-n amurg de zile ...

Fiecare casă de aici respiră linişte şi calm, armonie. Lumina intră neîngrădită prin ferestrele largi, fără perdele, ca o prelungire a interiorului pe verdele peluzei, fără gard, ca un chiot de libertate sub cerul din care cad cu o punctualitate tipic englezească razele de soare şi ploaia, contribuind fiecare la păstrarea verdelui crud al ierbii pe când macii îşi deschid imense corole diafane de diferite nuanţe – roz pal, roşu purpuriu, mov – doliu princiar, alb – voal de mireasă.

În campusul Colegiului de Arte de la Sibford Ferris, adevărat sat în miniatură, locuiesc profesorii veniţi (aduşi) de prin toate ţările dispuse să-şi lase profesioniştii să plece unde or vedea cu ochii. Fiecare dintre aceştia are la dispoziţie o casă dotată cu toate cele trebuincioase unei vieţuiri decente, neapărat şi două dormitoare pentru cazul când locatarul ar primi musafiri.

Dar acest lucru nu se prea întâmplă, cei din campus păstrând o discreţie descumpănitoare din grija de a nu se deranja reciproc. Rămâne ca acela care ar vrea să „socializeze” (vai, ce aberaţie lingvistică!), să vorbească singur sau, eventual cu un pahar de licoare dezlegătoare de adevăruri nu totdeauna plăcute…

La cantina-restaurant servesc masa şi profesori şi elevi. Cei dintâi pot (dacă vor) să-şi gătească în bucătăria proprie, într-o singurătate auto-impusă. S-ar spune că ceţurile şi ploaia londoneză au acaparat şi sufletul celor de mai multă vreme trăitori pe aici.

Sălile de clasă, laboratoarele, atelierele de sculptură, pictură, gravură, ceramică, cele rezervate studiului interpretării instrumentale, totul răspunde pe de-a-ntregul obiectivelor de formare a tinerei generaţii de alumni obişnuiţi foarte cu toate nuanţele verbului *a avea* şi ale aceluia, mai subtil însă, de *a privi de sus,* cu aerul că deja i se face o prea mare cinste unui profesor nenăscut sub cerul lor de ceţuri dacă i se îngăduie să predea aici şi căruia ei catadicsesc să i se adreseze, întrebându-l de unde vine şi pe unde s-ar cam afla ţara aceea a lui.

Cu inima strânsă în chingile emoţiei, dar stăpână pe arta comunicării şi pe limba engleză, cu un fler pedagogic deprins din educaţia adevărată care este (trebuie să fie!) cea primită în familie în primul rând, cu cei şapte ani de-acasă fără repetenţie, dar şi în şcoala românească de pe când se punea accent mai mult pe îndatoririle elevului decât pe drepturile lui (*O, tempora!* Unde eşti tu, Spiru Haret?) – instituţie întregitoare a personalităţii umane, profesoresa română s-a prezentat la prima oră de curs de aici însoţită (semn de preţuire, nu?) de directoarea acelei instituţii de învăţământ.

În faţa unor elevi cu priviri de ape stătute, autoritatea diriguitoare a făcut în foarte puţine cuvinte prezentarea noii venite, fără a uita să precizeze, ba chiar subliniind cu un zâmbet subţire, naţionalitatea acesteia.

Ceva precum o aripă de înger maliţios a fâlfâit pe chipul şi în ochii celor din faţa meselor-pupitru.

Misiunea încheiată, mai marea peste colegiul amintit s-a retras. Mai avea desigur şi alte treburi.

Profesoara a rămas singură în faţa multicolorilor elevi arogant rânjitori din acel colegiu de artă al britanicului imperiu, hotărâţi parcă la un semn doar de ei ştiut să-i arate răsăritencei europene neintegrată încă în Uniunea aceea simandicoasă (din care între timp Anglia avea s-o şteargă... englezeşte!) unde-i este locul. Ar fi mai vrut ei poate să o facă să priceapă că n-au de primit lecţii de artă de la nişte străini veniţi dintr-o ţărişoară neînsemnată când ţara lor este deţinătoare a uneia dintre cele mai mari comori de Artă (luată cu japca de prin lumea toată, spunem noi şi, ştim ce spunem!).

Atunci s-a auzit răspicat un glas din mica turmă de cuvântătoare:

– România?! Unde vine ţara asta?

Potrivindu-şi pe chip cel mai suav surâs (alt mod de a răspunde la impertinenţă cu candoare botezată în ape limpezi de gând curat), profesoara a răspuns:

– România?! Cum să vă spun, dragii mei inocenţi, România nu este o ţară din Europa – români ni se spune!, locuiam în copaci…

În copaci?! A explodat sala într-un hohot de râs nu chiar de tot britanic…

– În copaci?! Dar de ce?, a chiţăit o sry-lancheză integrată corect în globalizare, o zgâtie de fătucă albă integral la dinţi, cu codiţe sârmoase şi ochi jucăuşi.

– Am să vă explic. Ne era atât de dragă lumea de pe tot pământul încât am fi vrut să o cuprindem întreagă măcar cu privirea: de la firul ierbii, până pe Turnul Londrei şi pe crestele de pe Kilimandjaro, muntele acela mare-mare din Tanzania africană, şi mai departe, prin Asia, pe „acoperişul lumii” cum i se mai spune Everestului care, de la cei 8848 de metri înălţime ai săi, îşi trimite spre minusculele fiinţe gânditoare (dacă li se mai întâmplă să şi gândească!) umbra suverană, el rămânând mereu în lumină, aproape de cer… Acest lucru ni s-a părut uşor de împlinit, dat fiind că şi noi eram obişnuiţi cu înălţimea. Numai că altă dorinţă ne ardea pe noi: aceea de a-i cunoaşte pe toţi oamenii de pe pământ, de a-i întâlni, de a le vorbi, de a-i vedea de aproape, fiindcă de prea multă vreme contactul cu ei ne era interzis… Am început astfel prin a le învăţa graiul.

– Cum, dacă eraţi în copaci? s-a hlizit un blonduţ cu strungăreaţă.

– Păi foarte simplu: le urmăream mişcarea buzelor, iar din gesturile lor descifram înţelesul cuvintelor bănuite abia.

Ni se părea nouă cam ciudat că de cele mai multe ori una spuneau şi alta făceau… Dar din vremi îndepărtate noi deprinsesem deopotrivă şi arta traducerii şi astfel le luam spusele cu sens schimbat şi atunci totul era *all right.* Exerciţiul se dovedea *very interesting* şi util peste poate. În plus aveam şi avantajul că aceia de noi studiaţi nu ne vedeau deloc fiindcă *perspectiva* lor (veţi înţelege uşor din lecţiile noastre rolul şi importanţa *perspectivei* în artă!) era drastic obstrucţionată de un zid înalt ca un munte de intoleranţă criminală care împărţea lumea după criterii... aberant corecte.

– N-o fi fost cumva Zidul Berlinului, intervine un alt blond spălăcit binişor, cu plete lunge!

– *Exactly!* Bravo, copile! Ai grijă să nu cazi fiindcă deja începi să urci pe prima creangă a copacului cunoaşterii. *Zidul Berlinului,* această ultimă Bastilie (ultima?!) care despărţea lumea în două lagăre – unul ca un cerc strâmt în care trăiau norocoşii cei cu averea şi mărirea lor cu tot, altul în care oamenii erau prinşi într-o nevăzută şi de temut plasă, ca nişte peşti din largul ocean, nimeriţi în năvodul aruncat dintr-un cer fără Dumnezeu de nişte nebuni care se credeau zei şi se lăsau glorificaţi de mulţimea hămesiţilor de dor de libertate şi de alte doruri foarte omeneşti care le rămâneau mereu de neatins. Aceştia erau şi ei oameni ca toţi oamenii şi totuşi, prin anonimatul lor chiar, deveniseră mari specialişti în înţelegerea lumii graţie puterii raţiunii şi capacităţii lor de a vedea şi dincolo de zare. Dar iată că de când cu căderea (doborârea) *Zidului* despărţitor de lumi, cei din partea cu norocul au început să vadă şi ei un pic mai departe de lungul nasului, ba chiar au pornit în expediţie să descopere acea *terra incognita* din „lagărul cu năvodul”.

– Tera şi mai cum?!... A slomnit întrebarea o durdulie mestecătoare de gumă.

– Adică pământul acela pe care imperiul britanic încă nu-l transformase în colonie... După deschiderea cea din zid, au ajuns ei şi prin ţinutul nostru – România care se credea (poate chiar era!) ţară suverană şi independentă.

Noi – în copaci! Ei – pe sol, la genunchiul broaştei. Au încercat prin gesturi să *antameze* cu noi un dialog slobozind şi câte un *Hello, how are you?* sau, în alt registru lingvistic, *Bonjour, ça va?* Noi le răspundeam cu uşurinţă pre limba lor privindu-i de sus (nu cu aroganţă, bineînţeles, ci din susul poziţiei în care ne aflam!), dar ei, obligaţi să stea cu gâtul ţeapăn ca să ne poată privi şi auzi răspunsurile, uimiţi din cale-afară nu doar că posedam limbaj articulat, dar că le vorbeam şi limba de parcă Sorbona şi Oxfordul le-am fi… fumat de la grădiniţă, adică de când locuiam în *zarzării mici din marginea grădinii care-şi ridicau crenguţele ca spinii de teamă să nu le cadă la picioare din creştet vălul subţirel de floare* (mulţumesc, Topîrceanu că m-ai însoţit şi aici!), au început să zgâlţâie pomii mari care ne erau de-acum adăpost.

→

Vecina mea, Africa

Solidaritate temperată

Nicolae MELINESCU

În timp ce tot mai multe state s-au distanţat de Rusia, cu câteva excepţii majore şi motivaţii geostrategice – India, Brazilia, Serbia, Turcia – sau cu ambiţia să-i irite pe americani – Coreea de Nord, Iran – Africa a păstrat în primele săptămâni de război fie o tăcere diplomatică, fie o critică reversibilă.

Pentru Erdogan, de exemplu, ambiguitatea reacţiei este de înţeles. „Sultanul" nu uită că mai este încă la putere şi datorită avertismentului venit de la Kremlin cu numai şase minute înainte de presupusa tentativă de lovitură de stat orchestrată de mişcarea Gülem în 2016. Alte guverne, cum ar fi cel al Pakistanului sau al Indoneziei, şi-au ascuns adevăratele interese în spatele cortinei trase de distanţele geografice şi au adoptat un ton suveran, plăcut consumului populist. „Nu vom urma orbeşte paşii făcuţi de alte state", afirma triumfal purtătorul de cuvânt al Ministerului indonezian de Externe, Teuku Faizasyah. (jakarta globe.id/news/indonesia-yrges-peace-settlement-in-ukraine-crisis, accesat 15 martie 2022) Cu o practică asemănătoare a depărtării de epicentrul tulburărilor globale, şi America Latină a cunoscut sfiiciuni neutraliste cu trimiteri la accentele individualiste din timpul Războiului Rece. „Nu cred că acest război ne priveşte", declara preşedintele mexican Andrés Manuel López Obrador. (newsweek.com/mexico-brazil-leaders-ignore-their-un-delegate-refuse-sanction-russia-1685001, accesat 15 martie 2022)

Pentru unii lideri africani, nu geografia a alimentat reţinerea, ci, mai ales, istoria. Sub-saharienii nu s-au raliat *in corpore* unei atitudini unice. Într-un fel a reacţionat preşedintele Republicii Centr-africane, Faustin-Archange Touadéra, păzit de garda personală furnizată de compania rusească Grup Wagner, şi cu totul alta a fost capacitatea de afirmare nuanţată a Africii de Sud faţă de conflictul ucrainean, ţară cu mare putere economică, critic sever al structurii pe care o consideră învechită a Consiliului de Securitate ONU, unde doi dintre cei cinci membri permanenţi cu drept de veto sunt Rusia şi China.

Urmaşii namibienilor sau ai congolezilor în lanţuri, condamnaţi la moarte prin epuizare în perimetrele diamantifere din fosta Africă de sud-vest sau în plantaţiile arborilor de cauciuc din Congo, ai luptătorilor mau-mau, ai milioanelor de dezrădăcinaţi din Angola, Sudan, Sierra Leone sau Rhodesia nu pot uita consecinţele celor cinci secole ale invaziei europene pornită să extragă prin mijloace barbare forţa de muncă umană şi resursele naturale ale Africii. Neutralitatea relativă adoptată de numai şaptesprezece guverne sub-sahariene nu trebuie interpretată ca indiferenţă, ci doar ca o atitudine reflexivă a unora care cred că gândesc strategic înainte să-şi asume o judecată cu consecinţe imprevizibile pe termen lung. Statele africane care nu s-au angajat deschis încă în conflictul de interese suportă presiunea exercitată de marile puteri coloniale, în special de Mare Britanie şi Franţa, de mai nou-veniţii americani şi chinezi. Poziţia de echilibru anemic pe muchie de cuţit anunţă consecinţe nu dintre cele mai agreate de africani. Ţările continentului depind de exporturi de materii prime strategice, litiu, uraniu, coltan, beriliu, crom. Petrolul descoperit în Mozambic, Camerun, Ciad sau Uganda poate fi mina de aur a următorilor ani doar dacă marile corporaţii americane şi occidentale îşi susţin investiţiile iniţiale şi finanţează exploatările la scară industrială. Guverne cu resurse limitate şi cu confruntări interne destabilizatoare funcţionează cu sprijinul unor donatori potenţi cum ar fi Canada, Japonia sau Coreea de Sud, susţinătoare ale regimului de la Kiev în confruntarea cu marea armată invadatoare rusă. Prima pârghie de impulsionare a unei alinieri africane este tocmai condiţionarea asistenţei, inclusiv a celei umanitare, de care depinde soarta a milioane de refugiaţi interni sahraui, sudanezi, congolezi sau centr-africani.

Evident, măsurile restrictive pot avea un efect diferit, relativ acceptabil asupra unei ţări ca India, de exemplu, şi unul devastator pentru sub-saharienii ale căror economii sunt fragile şi mult mai vulnerabile în cazul unor fluctuaţii ale preţurilor materiilor prime strategice pe piaţa internaţională, şi cu atât mai mult în cazul unor restricţii comerciale condiţionate politic. Administraţia americană avea în vedere la mijlocul lunii martie posibila sancţionare a Indiei care importă armament din Rusia şi care a întârziat să condamne invazia din Ucraina. „Este o chestiune pe care o analizăm cu mare atenţie în timp ce administraţia tratează o problemă mai cuprinzătoare privind aplicarea de restricţii comerciale în baza Legii de Combatere a Adversarilor Americani prin Sancţiuni", avertiza Donald Lu, asistentul Secretarului de stat american pentru afacerile asiatice. (https://thehill.com/policy/international/596693-biden-weighing-sanctions-on-india-over-russian-military-stockpiles, accesat 15 martie 2022) Legea a fost adoptată în 2017, după acuzaţiile de implicare a Rusiei în alegerile prezidenţiale americane.

Nu numai spectrul presiunilor extra-continentale a condiţionat poziţia africanilor, între care unii oficiali nu s-au prevalat de antecedentele istorice şi au luat atitudine faţă de evenimentele grave care le pot afecta propriile naţiuni prin propagarea cu mare viteză a cercurilor concentrice în contextul globalismului. Reprezentantul permanent al Kenyei la ONU, Martin Kimani, a condamnat recunoaşterea de către Rusia a provinciilor separatiste drept state suverane şi respingerea diplomaţiei în favoarea forţei armate. „În loc să inventăm naţiuni care privesc tot timpul înapoi în istorie cu o nostalgie periculoasă, noi alegem să privim înainte spre o măreţie pe care multe dintre popoarele şi naţiunilor noastre nu le-au cunoscut până acum". (npr.org/2022/02/22/1082334172/kemya-security-council-russia?=164734546647, accesat 15 martie 2022) În expunerea sa în faţa Consiliului de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite, diplomatul kenyan a lansat un apel subtil pentru adoptarea unor răspunsuri unitare la crizele cu ameninţare globală şi a amintit că majoritatea statelor africane s-au născut în urma prăbuşirii imperiilor coloniale. „Graniţele noastre nu au fost concepute de noi. Ele au fost trasate de metropolele coloniale din Londra, Paris şi Lisabona, fără legătură cu naţiunile noastre antice pe care le-au căsăpit. Azi, dincolo de frontierele fiecărei ţări africane în parte trăiesc conaţionalii noştri cu care împărtăşim legături istorice, culturale şi lingvistice profunde". (*Ibidem*)

Pentru africani, asaltul neprovocat în Ucraina are efecte asupra principiilor de drept internaţional pe care mulţi sub-saharieni le susţin cu speranţa legitimării propriilor aspiraţii bazate pe normele acestuia. Este o posibilă motivaţie pentru tonul chibzuit al Africii de Sud: „Chemăm Rusia să-şi retragă trupele din Ucraina, în conformitate cu Carta Naţiunilor Unite". (theprint.in/world/south-africa-urges-russia-to-immeiately-witdraw-forces-from-ukraina/ 847700/, accesat 15 martie 2022)

Nigeria, mare putere economică continentală, la rândul ei, s-a abţinut de la condamnarea directă şi s-a mulţumit să constate, iniţial în mod greşit, că atacurile ruseşti s-au limitat doar la ţinte militare. La jumătatea lui martie ceva mai puţin de zece la sută din statele sub-sahariene votante în Adunarea Generală ONU ale rezoluţiei de condamnare a invaziei ruseşti s-au abţinut. Între acestea, Africa de Sud, Uganda, Senegal şi Mali. O posibilă explicaţie a abţinerii este vulnerabilitatea regimurilor oligarhice sau dictatoriale (Camerun, Guineea, Burundi, Congo, Namibia, Uganda, Sudanul de Sud, Zimbabwe şi Tanzania) faţă de practicile democratice aplicabile în Ucraina. În plus, în Mali şi în Sudan junta este încă aliata Moscovei, care nu-şi condiţionează sprijinul diplomatic şi militar cu respectarea drepturilor omului.

În ultimii ani, Rusia a furnizat constant asistenţă militară şi consilieri pentru regimurile vulnerabile aflate într-o stare de conflict intern sau regional, cum este Marocul în disputa pentru fosta Sahara spaniolă sau Algeria în luptă cu berberii mozabiţi. (cambridge.org/core/journal-of-modern-african-studies/article/abs/russians-return-to-africa-a-comparative-stdy-of-egypt-algeria-and-morocco/ 4454511, accesat 15 martie 2022)

Liderii africani parcurg un drum riscant între angajamentele fie ele chiar şi simple declaraţii în sprijinul suveranităţii de stat şi al integrităţii teritoriale şi susţinerea pragmatică materială şi militară din partea unei puteri cu intenţii revizioniste gata să sprijine autorităţi cu o recunoaştere populară fragilă. Mai ales că propaganda Kremlinului a trâmbiţat în anii din urmă o retorică anti-occidentală, criticând excesele, discriminarea şi marginalizarea unor minorităţi prin exerciţii multiculturaliste. Persistă impresia că fosta Uniune Sovietică a reprezentat „campionul" decolonizării, a sprijinit dezinteresat forţele naţionaliste din Angola, Mozambic, Rhodesia, Somalia sau Namibia şi a construit o contra-greutate în faţa „hegemoniei americane". Aceste condiţionări au făcut ca unii sub-saharieni să se solidarizeze din convingere cu populaţia civilă ucraineană, dar să-şi păstreze propria atitudine echilibrată şi chiar reţinută faţă de retorica americană sau occidentală.

Atunci am căzut noi ca para mălăiaţă lângă ei… Cei mai slabi, bătrânii bine ancoraţi în chingile ancestrale, au rămas pe loc – parteneri incomozi de dialog noilor veniţi. Au mai rămas şi destui tineri idealişti, adică bolnavi de idealuri şi încrezători că steaua lor cu noroc va pogorî pe pământ atrasă chiar de dorul muritorului de-a fi mai lângă cer. Cei mai necopţi s-au speriat şi au fugit care încotro în căutare de nou rost sub soare, nimerind cel mai adesea prin câte un câmp cu căpşuni care-şi aştepta culegătorii... Cei pârguiţi s-au îndreptat spre livezile devastate ale ţării să le amintească de minunea de a rodi sau au răspuns chemării depărtărilor în care priceperea şi pregătirea lor ar fi fost utile. Au fost nevoiţi să traverseze mai întâi oceanul de indiferenţă şi cel, mai periculos încă, de ignoranţă, de când mintea lor deprinsă a raţiona a fost boicotată de computerul ştie-tot, iar inima şi-a pierdut raţiunea aceea a ei de care raţiunea rece n-avea ştire.... Cum vedeţi, eu sunt dintre cei care au plecat şi am ajuns aici să vă predau *Istoria Artei*. Nu trebuie să vă speriaţi. Vă aşteaptă un drum lung, greu, dar neasemuit de frumos, un fel de a redescoperi roata ca măsură a nemăsurii dorului omenesc de a cunoaşte, dar şi de a iubi, fiindcă altfel omul nu va reuşi nicicând să împletească firul ierbii cu pulberea de stele.

Clasa toată devenise un receptacul de lumină. Cele 50 de minute trecuseră ca o clipă. Şi totuşi, undeva în fundul sălii un glas în schimbare ca un cânt de pintenat şi-a fâlfâit flamura aroganţei întru veşnica tendinţă a celor ce se cred mai cu moţ să-i domine pe ceilalţi:

– Şi cu copacii voştri ce-aţi făcut? I-aţi abandonat aşa fără păs?

– A, nu, nici vorbă! În copacii rămaşi goi după plecarea noastră, s-au suit cei care au venit să ne descopere...

Nici cel mai iscusit regizor n-ar fi calculat cu atâta exactitate momentul suprapunerii sunetului soneriei care anunţa sfârşitul orei pe replica româncuţei profesoare.

Dar dacă Regizorul fusese chiar Bunul Dumnezeu – Dumnezeul românilor!

După pauză, cum prezentările fuseseră de acum făcute şi bine aşezate în „fişierul" alumnilor, profesoara n-a mai avut decât să intre în rosturile fireşti ale cursului cu un îndemn care nu lăsa loc de interpretări:

– La muncă! Avem multe de făcut. Arta este un univers în care nu se intră cu ochii legaţi, dar nici orbiţi de o înşelătoare lumină. Să încercăm împreună să-i descifrăm mai întâi învelişul tainelor, fiindcă până la miez calea e lungă şi anevoioasă.

Din acel moment, România avea pentru elevii Colegiului de Artă din Sibford Ferris un chip şi un nume de om care ştia să se impună cu tact şi să impună şi respect, şi simpatie, şi încredere.

Nu-i şi acesta un mod de a trasa nou început de drum întoarcerii în noi?

Ars longa...

Vasile Didic, un împătimit al culorilor

Raia ROGAC

Raia ROGAC: *Domnule Vasile Didic, aş vrea să începem dialogul cu câteva amintiri dinspre leagănul copilăriei. Sunteţi născut în nordul Moldovei, în satul Lipcani, care, după câte îmi amintesc, e un sat cu mulţi ucraineni, sunteţi dintr-o familie mixtă? Cine au fost părinţii dumneavoastră?*

Vasile DIDIC: Fostul pe timpuri târguşor Lipcani este aşezat într-o zonă pitorească de pe malul stâng al Prutului, râu de apropierea căruia nu prea am avut posibilitatea să ne bucurăm, din cauză că era păzit de grăniceri. Tăticul, lipcănean get-beget, era muncitor la staţia electrică, iar mămica era venită din Rusia, lucra la poştă, la telegraf. În copilărie petreceam mult timp în compania verişorilor. Cu prieteni, copii din vecinătate, cutreieram toate dealurile şi râpele, şesurile şi izvoarele cu apă limpede şi gustoasă, livezile şi pădurile din preajma Lipcanilor cu agude şi cireşe: albe, roze şi negre... Pot să afirm că am avut o copilărie cu adevărat fermecătoare, în sânul naturii divine, încă nepoluată, nesupusă tehnologiilor avansate de astăzi.

R.R.: *Undeva citisem că părinţii dumneavoastră, pentru a putea să-şi caute de lucru, mai întâi îi găseau micului Vasile ocupaţie, aceasta, de regulă, fiind desenatul. Şi astăzi părinţii folosesc desenatul pentru copii, punându-le la dispoziţie nu foi şi creioane, ci calculatoare sau tablete…*

V.D.: E adevărat, creioanele simple şi colorate, caietele subţiri în linie şi în pătrăţele, erau instrumentele pentru ocupaţiile copiilor din generaţia mea, începând de la trei ani. Desigur, am făcut şi eu desene pe hârtie, dar şi „desene şi picturi murale" cu creioane, cărbune etc., pe pereţii casei, de la înălţimea unde puteam ajunge cu mâna.

R.R.: *Cine a descifrat din acele desene cariera de viitor artist plastic?*

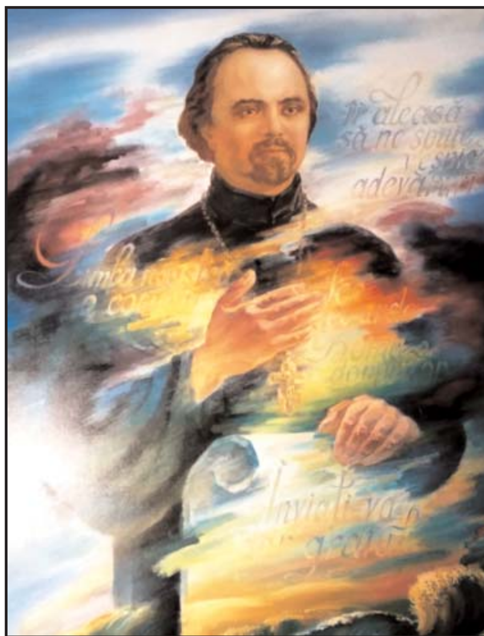
V.D.: De la cea mai fragedă vârstă, susţinere şi apreciere în manifestările mele creative, în orice domeniu, la desen îndeosebi, am avut din partea tăticului Serafim. Mămica Eugenia, de asemenea, mă susţinea şi mă adora, dar după naşterea mea deseori era nevoită să se trateze în diferite spitale.

R.R.: *Scriitorul nonagenar Vladimir Beşleagă îmi mărturisea că cei care i-au modelat caracterul, în consecinţă şi destinul, au fost trei: tata Vasile, criticul literar şi profesorul Vasile Coroban şi Vasile Vasilache, fratele de condei. Pentru dumneavoastră cine sunt acei, doi sau trei, sau poate şi mai mulţi modelatori, fără de care muza culorilor nu v-ar fi stimulat dragostea de pictură?*

V.D.: O deosebită atenţie pentru activitatea mea creativă am avut-o din partea primei mele învăţătoare, Ana Petrovna Palamari. Ea îmi prezenta desenele la diferite concursuri, de la care uneori mă alegeam cu diplome şi premii. Ce bucurie mare pentru un copil era când primea de la poştă un colet poştal, unde se găseau cărţi cu ilustrate color, albume de desen, creioane colorate (seturi din 48 de creioane, aranjate în patru rânduri), acuarele, pensule. O dată am avut noroc şi de un aparat de fotografiat „Smena". Acum, pe copiii de azi, care au la dispoziţie calculator, telefon mobil, tabletă, nu-i uşor să-i impresionezi sau emoţionezi cu ceva. În era calculatoarelor şi a gadgeturilor moderne nu e aşa de simplu să poţi răspunde solicitărilor copiilor. Sunt în cunoştinţă de cauză, având experienţa propriilor nepoţi. Prin anii 1956-1958, televizorul alb-negru avea ecranul doar de mărimea foii A4 şi era o raritate. Mai târziu, în clasele a cincea-a şasea, învăţătorul (în perioada sovietică la toate cadrele didactice din şcoli li se spunea învăţător) de desen, Vladimir Isidorovici, pentru prima dată ne explica structura compoziţională şi modul de analiză a unei opere de artă plastică, arătându-ne diferite reproduceri ale maeştrilor consacraţi ale artei universale. Unele secvenţe ale comunicărilor de atunci le păstrează memoria mea până astăzi.

R.R.: *Sunteţi printre absolvenţii Şcolii de Pictură din Chişinău, apoi ai Facultăţii de Arte Plastice din Kiev. Prea devreme aţi plecat de-acasă. Capitala Ucrainei era mai aproape decât capitala RSSM? Cum de nu aţi rămas acolo? În acea vreme, cu greu îţi puteai găsi un loc de muncă la Chişinău după absolvirea instituţiilor de învăţământ superior, în primul rând trebuia să ai viză de reşedinţă...*

V.D.: După absolvirea şcolii de opt ani la Lipcani au apărut nişte circumstanţe în familie mai puţin favorabile pentru destinul meu. Totuşi, prin străduinţa grijulie faţă de soarta mea din partea profesorilor şi a directorului şcolii, Vasile Dumitru Palamari, am avut noroc să ajung elev al Şcolii Republicane de Arte Plastice „I.E. Repin" din Chişinău, astăzi Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală". Profesorii şi directorul din şcoala natală m-au susţinut şi moral, şi material, oferindu-mi bani pentru drum şi pentru chelktuielile zilnice, mai mult, profesorul Boris Efimovici Gorenştein a fost delegat să mă conducă până la destinaţie, unde, conform rezultatului reuşit al probelor de specialitate, am fost înmatriculat.

M-a sprijinit moral şi plasticianul Alexei Alexandrovici Vasiliev. Pe parcursul studiilor din Chişinău l-am avut ca mentor pe artistul plastic Vasile Toma, proaspăt absolvent al Academiei de Arte Plastice „I.E. Repin" de la Leningrad. Fiind student la Institutul de Stat de Arte Plastice din Kiev, în timpul vacanţelor, deseori, când veneam acasă, intram şi pe la Colegiul de Arte Plastice din Chişinău. Port profundă recunoştinţă directorului, talentatului artist plastic Valeriu Puşcaş, care a adresat o cerere către Institutul din Kiev ca să mi se acorde o repartizare la Chişinău în calitate de profesor la disciplinele de specialitate.

R.R.: *Mai ţineţi minte care a fost prima expoziţie personală?*

V.D.: Prima expoziţie personală am vernisat-o la Pretura sectorului Ciocana, la invitaţia pretorului Anatol Sărăcuţa. Tot printre primele este şi expoziţia de la Biblioteca „Onisifor Ghibu", despre care frumos au scris în *Literatura şi Arta* poeta Lidia Ungureanu şi poetul, scriitorul Victor Teleucă în splendidul eseu *Amplitudinea mea de nisip*. În mod deosebit aş menţiona şi Biblioteca „Transilvania", unde am avut mai multe expoziţii şi mereu am fost primit cu amabilitate şi respect. Aici am avut expoziţii comune şi cu fiicele mele.

R.R.: *Aţi organizat expoziţii personale în majoritatea bibliotecilor din Chişinău. Eu ştiu de cele de la Biblioteca „Transilvania", „Onisifor Ghibu", Biblioteca Centrală a BM „B.P. Hasdeu" ş.a., care au spaţiu generos pentru expoziţii de pictură, aţi mai expus în instituţii superioare de învăţământ, la ambasade. Eu ştiu de ce, dar mai bine motivaţi dumneavoastră…*

V.D.: Lucrările aflate pe rafturi în atelier sunt lipsite de expresie. Doar expuse, indiferent în ce spaţiu, ele încep a respira, neapărat cineva le vede şi întotdeauna se petrece dialogul, schimbul de energii. Biblioteca este locul perfect unde vine un public deosebit. Opera de artă expusă în spaţiul Bibliotecii, în incinta Ambasadei, în holul Instituţiei de Învăţământ Superior, cea din urmă, cu mii de studenţi, de fiecare dată, oferă o posibilitate prielnică pentru a-şi îndreptăţi menirea de a îmbogăţi frumos şi inima, şi mintea. O expoziţie bine pregătită şi reuşit expusă creează un câmp cu o energetică de ordin spiritual, mobilizator al sufletului uman spre o conlucrare şi armonizare între realităţile cotidianului şi categoriile esteticului, frumosului din această viaţă.

R.R.: *Pentru Biblioteca Naţională aţi pictat portretul lui Alexei Mateevici, o lucrare impunătoare, unde aţi pictat-o şi în cât timp?*

V.D.: Portretul lui Alexei Mateevici a fost realizat timp de o lună. Din fericire, condiţiile la acel moment mi-au permis să mă concentrez numai la realizarea acestei lucrării. Am pictat cu entuziasm şi plăcere, dar şi cu o maximă responsabilitate. Chipul lui Mateevici îmi era drag sufletului, de aceea, cu bunăvoinţa Domnului, care mi-a stimulat imaginaţia şi forţa creativă, am reuşit să realizez în timp record o lucrare de aşa dimensiune şi, ce e mai important, ea a fost acceptată şi primită cu căldură de public.

R.R.: *Mereu aţi fost pus în situaţia să împărţiţi timpul pentru munca de profesorat şi creaţie artistică. Care a fost mai uşoară?*

V.D.: Şi profesoratul şi creaţia artistică, având între ele anumite tangenţe şi anumite interinfluenţe, se influenţau reciproc, având conotaţii pozitive una asupra alteia, ele sunt legate şi de noţiunea de consacrare a timpului. Şi una, şi alta, necesită timp şi energie, dedicaţie. În acest caz eşti mobilizat mereu să cauţi, să găseşti şi să creezi prin propriul efort o conlucrare şi, pe cât posibil, o armonizare a ambelor activităţi.

R.R.: *Aţi expus şi dumneavoastră la Catedrala Metropolitană, atunci când era Sală de Expoziţii?*

V.D.: În acele timpuri şi membrii titulari ai Uniunii Artiştilor, şi membrii Secţiei Tinerilor Plasticieni, nedispunând de alte posibilităţi, desfăşuram expoziţiile noastre în incinta arhitecturală a Catedralei Metropolitane, în interiorul căreia nu erau picturi, ci pereţi albi, daţi cu var.

R.R.: *Aveţi multe lucrări în stilul clasic, v-aţi molipsit de la N. Grigorescu, Ş. Luchian, N. Tonitza sau de la alţii?*

V.D.: Desigur, şi Grigorescu, şi Luchian, şi Tonitza m-au ajutat să pătrund în enigmele şi farmecul picturii, dar şi străduinţa de familiarizare cu arta diferitelor epoci, diferitelor curente artistice a contribuit la formarea perceperii estetice a vieţii, la constituirea unui „credo" întru realizarea produsului creaţiei artistice. Acest „credo" poate fi comun pentru anumite grupuri de artişti cu viziuni apropiate, dar, în fond, rămâne pentru fiecare o percepere individuală.

R.R.: *În ce relaţii aţi fost cu reprezentanţii „artileriei grele" de la noi, de exemplu, M. Grecu, I. Vieru?*

V.D.: I-am cunoscut bine şi pe Mihai Grecu, şi pe Igor Vieru, şi pe colegii de breaslă şi contemporanii lor Mihail Petric, Eleonora Romanescu, Valentina Rusu-Ciobanu, Glebus Sainciuc. Despre mulţi colegi plecaţi în eternitate păstrez calde şi frumoase amintiri. M-am bucurat de mai multe invitaţii ale maestrului M. Grecu. Intram în atelier cu sentimentul de sfinţenie şi pietate, unde într-o atmosferă agreabilă discutam despre artă în genere şi despre creaţie. M. Grecu, fire deosebită, la diversele întruniri, şedinţe ale secţiilor de pictură, la congrese ale UAP, aborda diverse şi interesante probleme ale procesului de creaţie, punându-le într-o lumină originală, stimulând discuţii originale şi profunde.

R.R.: *Ce comparaţie puteţi face între elevii şi studenţii de ieri şi de astăzi de la instituţiile de arte? Sunt la fel de harnici la învăţătură cum aţi fost dumneavoastră?*

V.D.: Elevii şi studenţii de astăzi dispun de condiţii mult mai bune, rămâne să-şi manifeste hărnicia şi capacităţile de a învăţa cât mai profund. Rafinamentul artelor plastice în acele îndepărtate timpuri era învăluit într-o aureolă romantică, care stimula candidaţii la a studia cu o maximă dăruire. Motivaţia studenţilor de astăzi pentru studiu în comparaţie cu aceea de ieri este alta. Acum, posibilităţile tehnologiilor de multiplicare a imaginii, schimbările de accente ale intereselor faţă de realităţile zilelor de azi, involuntar îşi depun amprenta şi asupra motivaţiei pentru consacrare la studiu. Dar şi aici, atitudinile sunt şi individuale, şi diferite.

R.R.: *Şi ultima întrebare, ce aforisme, proprii sau luate cu împrumut de la alţii, vă ghidează?*

V.D.: Viaţa este un dar foarte, foarte frumos, oferit nouă de către Forţele Divine. Pentru mine viaţa este enigmatică, dar în acelaşi timp este o realitate mult mai dură şi crâncenă decât am putea să ne-o imaginăm. Deci, nu ne rămâne decât să ne bucurăm de ceea ce ne oferă viaţa, să facem tot posibilul ca maximal să ne ocolească relele şi să ne bucurăm, realizând lucruri bune şi frumoase, plăcute nouă şi apropiaţilor noştri. Iar apropiaţii noştri sunt toţi aceia care ne împărtăşesc crezul şi viziunea.

Ars longa...

Vasile Didic

Plasticianul **Vasile Didic** s-a născut la 24 iunie 1949, în comuna Lipcani, raionul Briceni, Republica Moldova. Este absolvent al Şcolii de Arte „I.E. Repin" (1968) din Chişinău, actualmente Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală" şi licenţiat al Institutului de Arte Plastice din Kiev.

Prima participare la o expoziţie republicană a tinerilor pictori are loc în 1976 cu lucrarea intitulată *Portretul unui tânăr*. Din 1997, cu un entuziasm debordant, timp de cinci ani a organizat câte patru, uneori şi cinci expoziţii personale în diverse spaţii: la Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi", Muzeul Naţional de Artă, biblioteci, muzee, instituţii de învăţământ, teatre, preturi, chiar şi spitale. După 2002, ritmul de desfăşurare a expoziţiilor personale se mai diminuează. Este reprezentativă prezenţa lucrărilor artistului şi în cadrul expoziţiilor de grup, atât în R. Moldova, la manifestările republicane organizate de Uniunea Artiştilor Plastici şi Ministerul Culturii din R. Moldova, cât şi peste hotare: România (Bucureşti, Bacău, Iaşi, Târgu Mureş), Federaţia Rusă (Moscova), Ucraina (Odessa, Yalta), Ungaria (Budapesta), Afganistan (Kabul), Germania (Hanovra) ş.a. O parte din lucrările sale se află în colecţii publice şi private din R. Moldova, România, Federaţia Rusă, Ucraina, Franţa, Israel, Germania, Statele Unite ale Americii, Spania, Cehia, Polonia, Turkmenistan şi alte ţări. Activează în tabere de creaţie din R. Moldova, România şi Federaţia Rusă.

Lucrările artistului plastic fac parte din categoria celor de şevalet şi a celor monumental-decorative. Genurile abordate sunt peisaje, compoziţii, natură statică, grafică, acuarelă şi portrete.

Din 1997 este membru al Asociaţiei Internaţionale a artiştilor Plastici (AIAP), UNESCO, iar din 1985 al Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova.

Iată cum îi apreciază arta scriitorul Victor Teleucă: „Lucrările prezentate ne cheamă într-o lume a culorilor reci, pe ici, pe colo contrastate de un galben cald sau câte o scânteiere de un roşu aprins. Spulberul, mişcarea predomină lumea picturii lui Vasile Didic. La deschidere, criticul de artă Liviu Hâncu a pomenit şi de un suprarealist, care pare să-l ţină pe artistul plastic în atmosfera sa. Pictorului nu îi sunt străine nici impresionismul, nici expresionismul, acestea fiind ca nişte etape, ca nişte «clase» în care a ascultat anumite prelegeri. Totul e bine când ajută privitorul să se scufunde în sine şi începe să mediteze împreună cu autorul despre tot ce îl înconjoară, căutându-şi un anume mediu în care se poate opri şi simţi artist şi el, chiar coautor. Aş adăuga aici că în majoritatea lucrărilor se simte o viziune distanţantă, necesitatea de a privi lucrurile cu ochii aburiţi de răcoarea trecerii timpului, dar conştienţi de această răcoare. Aici, în acest spaţiu spulberă şi albul, şi albastrul, şi galbenul uneori, cum zice Alecsandri, *ca un vis de tinereţe printre anii trecători.* În acest spaţiu se intersectează mai multe priviri şi, unde se întâlnesc, în punctul dat, clipa scânteiază, ori vrea să scânteieze şi această vrere se simte. Semnificativ este tabloul cu dunele de nisip pe ţărmul unei mări zbuciumate, venind cu valurile spumegânde să înghită dunele pe care le adună, le sculptează vântul, ca peste noapte să vină marea să le niveleze, ca după ce s-a zvânta nisipul, vântul să-şi reia munca din nou. Dunele de nisip se confundă cu formele unui nud de femeie, care sunt o continuare a formelor naturale ale nisipului şi vântului. Observi că aici e o modelare continuă, o căutare a unei sinteze venindă şi nevenindă în acelaşi timp, e lumea care nu poate fi dusă până la capăt, deoarece sinteza nu e o încununare de sfârşit, ci una de început, mai curând de reînceput. Totul vine în acest tablou spre aceste dune pe care le umanizează corpul omenesc gol ca şi dunele, ca şi valurile mării."

Vom remarca faptul că V. Didic a călătorit mult, în spaţiul R. Moldova, Rusia, Ucraina, rezultând de pe urma acestor călătorii inspirate lucrări artistice. Dintre compoziţiile tematice putem evidenţia *Lacrima neamului meu, Cât durea-ne-vor izvoare,* inspirate din creaţia poeţilor Grigore Vieru, Nicolae Dabija şi Dumitru Matcovschi. V. Didic este şi un talentat portretist, pe lângă portretele fiicelor şi ale soţiei, deosebit de valoroase sunt cele ale actorilor Mihai Volontir, Eugeniu Ureche şi Metodiu Apostol.

(Raia ROGAC)

Număr ilustrat cu lucrări de Vasile Didic.

Semnează în acest număr